

Naantalin luostarin taloudellinen ja yhteiskunnallinen
asema Ruotsin valtakunnassa reformaation
murroksessa (1527–1591)

Jonna Rajavuori
Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Kirkkohistoria
Tekijä – Författare Jonna Rajavuori		
Työn nimi – Arbetets titel Naantalin luostarin taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema Ruotsin valtakunnassa reformaation murroksessa (1527–1591)		
Oppiaine – Läroämne Suomen- ja skandinavian kirkkohistoria		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu-tutkielma	Aika – Datum 10.5.2020	Sivumäärä – Sidoantal 80
<p>Tiivistelmä – Referat</p> <p>Tässä työssä tarkastellaan Naantalin luostarin taloudellisesta ja yhteiskunnallista asemaa reformaation läpäisemässä Ruotsin valtakunnassa. Tutkimuksen avulla päästään lähemmäksi sitä, että miten Kustaa Vaasan toimeenpanema kirkkoreduktio vaikutti Suomen ainoan, mutta vaikutusvaltaisen birgittalaisluostarin arkeen ja talouteen. Työssä käsitellään myös tarkemmin Juhana III:n vaikutusta ja konkreettisia toimenpiteitä luostarin hetkelliseen elpymiseen 1500-luvun lopussa.</p> <p>Työssä käytetty laaja lähdeaineisto sekä lähdekriittinen tutkimustyö vastaavat kysymyksiin siitä, millaiset olosuhteet luostarissa vallitsivat Kustaa Vaasan hallintokaudella, millä tavalla reformaatio vaikutti Naantalin luostarin talouteen ja millaisin keinoin Ruotsin kuningas Juhan III yritti elvyttää luostarin toimintaa. Työn lähteisiin kuuluvat kaikki tieteelliset editiojulkaisut, joissa on Naantalin luostaria koskevaa tietoa vuosina 1527–1591 sekä alkuperäislähteinä olevat yksittäiset voutintilit. Kirjeet ja asiakirjat ovat kirjoitettu ruotsiksi ja latinaksi. Lähteistä tehtyjä havaintoja on analysoitu Västeråsin valtiopäivillä tehtyjen reformaatiota koskevien päätösten valossa sekä Juhana III:n kirkkopoliitiikan peilaten.</p> <p>Naantalin luostarin taloudellinen laskusuhdanne alkoi hyvin pitkälti Kustaa Vaasan toimeenpaneman kirkkoreduktion myötä, jossa kruunu vei kirkkoilta ja luostareilta niille kuuluvaa omaisuutta. Maaomaisuuden lisäksi aina 1500-luvun puoliväliin asti kirkkoilta vietiin kirkkohopeita ja Naantalin luostarin tapauksessa kirkkohopeiden riistäminen oli niin voimakasta, että se joutui piilottamaan omaisuuttaan pitääkseen itsellään edes vähäisen määrän liturgista esineistöä. Juhanan kuningaskaudella suunta näytti kuitenkin muuttuvan, sillä luostari sai paljon avustuksia kruunulta ja Juhana suoritti erilaisia rakennusprojekteja luostarikirkon entisöimiseksi. Tämän lisäksi luostarilla tiedetään olleen kuninkaan lahjoittamia tiloja vielä 1500-luvun lopulla useammasta pitäjästä, mikä oli huomattava taloudellinen voimavara sen vähäiseen jäsenmäärään nähden.</p> <p>Luostarin hengellisen elämän voisi ajatella muuttuneen luterilaiseksi reformaation myötä, mutta asia ei ollut niin yksinkertainen. Michael Agricolan vierailun myötä vuonna 1554 luostarin asukkaat lupasivat luopua katolisesta jumalanpalveluksesta, mutta näin ei kuitenkaan tapahtunut. Luostari sai elää verrattain pitkään katolista arkeaan, vaikka sen loppuaikoina jäseniä oli jäljellä vain alle kymmenen. Juhanan julkaiseman uskonnolliseen ykseyteen pyrkivän <i>Nova ordinantian</i> jälkeenkin kuningaspari yritti elvyttää Naantalin luostarin toimintaa ja toivoi, että se olisi ottanut uusia jäseniä. Tulos ei ollut kuitenkaan toivottu ja Naantalin luostari liitettiin osaksi luterilaista kirkkoa vuonna 1577.</p> <p>Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että luostari ei elänyt sen loppuaikoina ainoastaan kruunun antamalla luontaistuotteilla vaan sillä oli jonkin verran myös Juhanan lahjoittamia tiloja, joista se sai tuottoa itsellensä, vaikka vuosia aikaisemmin Kustaa Vaasan kirkkoreduktion yhteydessä se menetti kaikki tilansa. Katolinen elämä luostarin muurien sisäpuolella sai jatkua aina 1500-luvun loppupuolelle, mikä kertoo Naantalin luostarin kiistattomasta vaikutusvallasta ja mahdista oman aikansa yhteiskunnassa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Naantalin luostari, birgittalaisuus, reformaatio, Juhana III, Kustaa Vaasa, kirkkoreduktio		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muuta tietoa		

Sisällysluettelo

<i>I Johdanto .....</i>	<i>1</i>
1. Tutkimustehtävät ja lähteet	1
2. Reformaatio Ruotsin valtakunnassa	5
3. Juhana Suomen herttuana ja kuninkaana vuosina 1556–1592	10
4. Naantalin luostari reformaation aattona	12
<i>II Naantalin luostarin olosuhteet Kustaa Vaasaa koskevissa lähteissä 1527–1560.....</i>	<i>15</i>
1. Kirkkoreduktion vaikutus luostarin maaomaisuuteen.....	15
2. Kirkkohopeiden takavarikointi – liturginen esineistö luostarin olosuhteiden ilmentäjinä.....	23
3. Michael Agricolan vierailu Naantalin luostariin	25
4. Fleming-suvun osuus luostarin tilojen menetyksessä.....	30
4.1. Valborg Joakimsdotter avaimena Flemingin veljesten rikkauteen.....	30
4.2. Flemingin veljesten omatoiminen omaisuuden haaliminen luostarin kustannuksella ...	36
<i>III Juhana III Naantalin luostarin elvyttäjänä.....</i>	<i>43</i>
1. Luostarirakennuksen entisöinti ja rakennuttaminen.....	43
2. Sisaret hyväntekeväisyyden ja elatuksen kohteena	47
3. Katarina Jagellonica ja katolinen agenda	52
4. Luostarin maaomaisuus 1500-luvun lopulla.....	57
5. Naantalin luostari osaksi luterilaista kirkkoa	63
<i>IV Johtopäätökset .....</i>	<i>66</i>
<i>V Liitteet .....</i>	<i>70</i>
<i>VI Lähde- ja kirjallisuusluettelo .....</i>	<i>73</i>
1. Lähteet.....	73
1.1. Painamattomat lähteet	73
1.2. Painetut lähteet.....	73
2. Kirjallisuus.....	75

I Johdanto

1. Tutkimustehtävät ja lähteet

Maskun Stenbergan kartanon tiluksille perustettiin vuonna 1438 Suomen¹ ainoa birgittalaisluostari, joka toimi katolisella keskiajalla Turun hiippakunnassa. Luostarin vaikutus oman aikansa talouteen, kulttuuriin, uskontoon sekä valtapoliittisiin rakenteisiin oli merkittävä, vaikka sen kukoistuskausi jäi varsin lyhyeksi. Kun reformaation aatteet saavuttivat Ruotsin, kuningas Kustaa Vaasan (1523–1560) reformaatiopakotteet ja valtapoliittiset toimet alkoivat näkyä myös katolisen birgittalaisluostarin arjessa, joka sinnitteli kuitenkin vielä muutaman vuosikymmenen kuningas Juhana III:n (1568–1592) aikakaudella ennen viimeisen sisaren kuolemaa vuonna 1591.

Tässä työssä tarkastelen Naantalín luostarin loppuvaiheita reformaation alkamisesta aina luostarin viimeisen sisaren kuolemaan saakka. Keskityn tarkemmin siihen, millaiset olosuhteet luostarissa vallitsivat Kustaa Vaasan hallintokaudella, millä tavalla reformaatio vaikutti Naantalín luostarin talouteen ja millaisin keinoin Ruotsin kuningas Juhana III yritti elvyttää luostarin toimintaa.

Lähteitä ei ole kovin paljon säilynyt luostarin loppuajoilta verrattuna perustamisajankohtaan sekä aktiivisen toiminnan kauteen. Tämä johtuneekin siitä, että jäsenmäärä alkoi olla laskusuhdanteinen 1500-luvun loppupuolelle tultaessa ja toiminta alkoi hiipua reformaation tuomien muutosten myötä. Käytännössä tämä alkoi näkymään lahjoitusten ja testamenttien vähenemisenä, jotka ovat tänä päivänä merkittävän suuri osa Naantalín luostaria koskevaa lähdeaineistoa. Olen kartoittanut kaikki lähdekokoelmat ja tietokannat, joista löytyy Naantalín luostaria koskevaa aineistoa. Tutkielma kattaa kaikki työni kannalta oleelliset editoidut asiakirjat ja kirjeet, joissa on Naantalín luostaria koskevaa tietoa. Poikkeuksena alkuperäislähteinä käyttämäni voudintilit, joita hajanaisuutensa vuoksi käsittelen tässä työssä yksittäisten tilien verran.

Reformaation alkamisajankohtaa on vaikea määritellä tarkasti, mutta tämän työn puitteissa ajoitan sen vuoteen 1527, jolloin Västeråsin valtiopäivät kuningas Kustaa Vaasan johdolla päättivät erilaisista toimenpiteistä, joiden seurauk-

---

¹ Käyttäessäni käsitettä Suomi tarkoitan Pohjanlahden itäpuoleista aluetta, joka kuului tarkasteltavana ajanjaksona Ruotsin valtakuntaan. Puhuessani yleisesti Ruotsista tai Ruotsin valtakunnan tapahtumista koskevat ne myös Suomea alueellisen kuuluvuuden vuoksi.

sena katolisen kirkon asema heikkeni Ruotsin valtakunnassa. Tarkasteluajanjaksoni päättyy viimeisen luostarisisaren kuolemaan vuonna 1591.²

Lähteet, joita tässä työssä käytän, ovat peräisin erilaisista tieteellisistä editiojulkaisuista, *Diplomatarium Fennicum* -verkkotietokannasta³, Kansallisarkiston digitaaliarkistosta⁴, *Erik Flemingin maakirjoista*, *Ivar Flemingin maakirjasta*, *Vadstedadiarietista* sekä Suomen historiallisen seuran julkaisemasta editiosta Jakob Teitin (k.1596) tekemästä valitusluettelosta. Kaikki lähteet ovat kieleltään ruotsinkielisiä paitsi toinen Katarina Jagellonican (1526–1583) kirjeistä, joka on latinankielinen. *Diplomatarium Fennicum*in osalta käytän yksittäisistä asiakirjoista asiakirjanumeroita siinä muodossa kuin ne ovat verkkotietokannassa (esim. DF 6330)⁵. Kirjallisten lähde-editioiden kokonaisuudet vaihtelevat editorin mukaan. Osa lähde-editioista etenee kronologisesti vuosiluvun mukaan ja osassa asiakirjat ovat jaoteltuna aihepiiriin mukaan. Esimerkiksi Wilhelm Lagus jaottelee editiossaan asiakirjat niin, että kaikki Naantalın luostaria koskevat asiakirjat ovat omassa kappaleessaan (*Handlingar rörande Nådendals kloster*), kun taas Reinhold Hausenin editio etenee kronologisesti niin, että luostaria koskevat asiakirjat ovat sekaisin muiden asiakirjojen kanssa, mutta eteneminen tapahtuu vuosiluvun mukaan.⁶

Asiakirjojen merkintätavoissa on myös vaihtelua eri editioiden osalta. Toisissa editioissa asiakirjat ovat numeroituja ja toisissa ne alkavat ilman numerointia. Kaikkien painettujen editioiden asiakirjoista käytän asiakirjanumeroa, mikäli se on mahdollista. Jos asiakirjanumeroa ei ole editioihin merkattu, käytän niistä selkeyden vuoksi sivunumeroa. *Jakob Teitts klagomålsregisteristä* käytän sivunumerointia, sillä itse luettelossa on käytetty sekä numeroituja otsikoita että tavalisia otsikoita. Itse lähteessä Teit on listannut aatelismiehiä ja heidän väärinkäytöksiään, jotka löytyvät luettelosta aina kulloisenkin nimen alta. Nimet ovat luettelossa numeroituja, mutta yksikköjen laajuudesta johtuen on selkeämpää käyttää sivunumeroa viittauksessa.

Historiantutkimuksella ei ole vain yhtä tutkimusmenetelmää. Tässä työssä päämenetelmäni on lähdekritiikki, jonka avulla tarkastelen lähteitä ja selvitän mistä lähde itsessään kertoo, milloin se on kirjoitettu, kenen voimin ja minkälaisissa

---

² Markus Hiekkanen 2014, 109.

³ *Diplomatarium Fennicum*, osoitteessa: <http://df.narc.fi>.

⁴ Digitaaliarkisto, Kansalliskirjasto, osoitteessa: <http://digi.narc.fi/digi/search.ka>

⁵ *Diplomatarium Fennicum*in asiakirjanumerot vastaavat Reinhold Hausenin *Finlands medeltida urkunder* -lähdejulkaisun asiakirjanumeroita.

⁶ Esim. Lagus, *Handlingar och uppsatser* IV vs. Hausen, *Bidrag* III.

olosuhteissa kyseinen tai kyseiset lähteet ovat syntyneet. Lähteitä lukiessa on otettava huomioon myös kielelliset seikat, ja mitä ne kertovat omasta ajastaan.⁷ Toisin sanoen tarkastelen kirjallisia lähteitäni niin, että ne vastaavat niille esitettyihin kysymyksiin. Tarkastelen ja analysoin lähteistä havainnoituja asioita ja peilaan niitä oman aikansa kontekstiin, tässä tapauksessa Ruotsin poliittiseen tilanteeseen ja reformaation vaikutuksiin. Erittelen löydösteni sisältöä ja käyn vuoropuhelua aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa ottaen myös huomioon tutkimuseettiset näkökulmat.

Jotta olisi mielekästä tarkastella Naantalín luostarin vaiheita reformaation murroksessa, luon katsauksen Västeråsin valtiopäiviin ja mitä sen jälkeen alkoi tapahtua Ruotsin valtakunnassa. Tärkeää on saada myös tarkempi käsitys siitä, millaisia erilaisia konkreettisia toimenpiteitä kirkko kohtasi kruunun taholta, sillä kyseiset toimenpiteet vaikuttivat myös Naantalín luostariin ja sen toimeentuloon. Tarkastelen myös Juhana III:n hallitsijakautta sekä herttuana että kuninkaana (1556–1592), jotta tekemäni tulokset ovat ymmärrettävissä hänen valtakuntansa poliittiseen tilanteeseen peilaten.

Lähteiden monipuolisuudesta johtuen on helpompaa jakaa ne neljään eri lähderyhmään. Ensimmäisenä ryhmänä ovat kuninkaiden ja virkamiesten lähettämät erilaiset kirjeet luostarille. Suurin osa kuninkaiden lähettämistä kirjeistä on kamarikirjureiden kirjoittamia, ja tästä syystä rakenteeltaan hyvin samankaltaisia alkutervehdyksiin (*salutatio*) ja puhutteluineen (*intitulatio*).⁸ Kuninkaiden lähettämät kirjeet ovat suurimmalta osin lähetetty Turun, Tukholman tai Uppsalan linnoista, mutta myös esimerkiksi Västeråsista ja Drottningholmista lähetettyjä kirjeitä löytyy kaksi kappaletta.

Toisen ryhmän kirjeet ovat Naantalín luostarin sisarten, abbedissojen ja muun luostariväen lähettämiä kirjeitä. Kirjeet ovat suunnattu Kustaa Vaasalle, Juhana III:lle, Turun piispalle ja esimerkiksi paikalliselle laamannille tai voudille. Kolmanteen ryhmään kuuluvat Naantalín luostarin omaisuutta koskevat yksittäiset voudintilit, jotka löytyvät Kansallisarkiston digitaaliarkistosta.

Neljänteen ryhmään ja ikään kuin täydentäviin lähteisiin lukeutuvat erillisinä *Jakob Teitts klagomålsregister*, *Vadstenadiariet*, *Erik Flemingin maakirjat* sekä *Ivar Flemingin maakirja*. *Jaakob Teitts klagomålsregister* on tehty Suomen aatelista vastaan. Valitusluettelo on Kustaa Vaasan määräyksellä koottu teos

---

⁷ Vuolanto 2007, 304–306.

⁸ Ks. Piippo 2009, 397. Keskiaikaisten asiakirjojen ideaalinen rakenne.

Suomen tunnetuimmista aatelissukuisista miehistä ja heidän väärinkäytöksistään omia alustalaisiaan kohtaan 1500-luvulla. Tunnetuimpia aatelissukuisia miehiä olivat muun muassa Flemingit, Hornit, Kurjet, Fincket sekä Stålarmit.⁹ Luettelo on peräisin vuodelta 1556 ja käytän siitä editoitua versiota. Teit kritisoi valitusluettelossaan aatelistoa ja heidän toimintaansa, jonka Kustaa Vaasan mahdollistamat aatelisten privilegit eli oikeudet periä takaisin lahjoittamansa omaisuuden, sai aikaan. *Vadstenadiariet* on Vadstenan luostarin tapahtumia koskeva muistio, johon merkittiin tärkeimmät luostaria koskevat tapahtumat kronologisesti. Lähde on työni kannalta oleellinen siinä mielessä, että se sisältää myös tietoa Naantalın luostarista. *Erik Flemingin maakirjat* ja *Ivar Flemingin maakirja* sisältävät puolestaan tietoa Flemingin veljesten omaisuudesta ja heidän sukulaistensa elämänvaiheista.

Käytän Teitin valitusluettelo, *Vadstenadiarietia*, *Erik Flemingin maakirjoja* sekä yksittäisiä voudintilejä ikään kuin täydentävinä lähteinä työssäni, sillä kirjeissä on enemmän ja yksityiskohtaisempaa tietoa, joka vastaa tarkemmin tutkimuskysymyksiini. Tästä syystä ne palvelevat tämän tutkimuksen kysymysten selvittämistä paremmin. Tutkimusmenetelmäni sekä -kysymykseni huomioon ottaen on myös hyödyllisempää keskittyä enemmän itse luostarin kirjoittamiin tai sille kirjoitettuihin kirjeisiin, jotta saisin mahdollisimman autenttisen ymmärryksen luostarin olosuhteista kyseisenä ajanjaksona.

Naantalın luostari ei ole tutkimusaiheena uusi. 2000-luvulla kuitenkin vain kourallinen tutkijoita on perehtynyt Naantalın luostariin ja näistä tunnetuimpia ovat muun muassa Eva Ahl-Waris, Marko Lamberg ja kirjallisen kulttuurin osalta Ville Walta. 1800- ja 1900-lukujen aikana tutkimusta teemasta tekivät esimerkiksi Aarno Maliniemi, Seppo Suvanto, Reinhold Hausen, K.G Leinberg ja Birgit Klockars. Suurin osa aikaisemmasta tutkimuksesta kattaa lähes koko luostarin historian ja näin ollen esimerkiksi luostarin loppuajoista itsessään ei ole tehty rajatumpaa tutkimusta. Rajatumpaa tutkimusta ovat tehneet muun muassa Marko Lamberg, joka on tutkinut luostariveli Jöns Buddea (k.n.1491) ja hänen kirjallista tuotantoaan, Ville Walta, joka on tutkinut Naantalın ja Vadstenan luostarin kirjallista kulttuuria ja asiakirjojen kirjoittamista sekä Eva Ahl-Waris, joka on puolestaan tutkinut luostarin historian myöhempää käsittelyä. Rajatun tutkimuksen vähäisyyden takia on mielestäni tärkeää tuottaa uutta tietoa erilaisesta ja tuoreemmasta näkökulmasta tutkimusalan edelläkävijöitä hyödyntäen. Naantalın

---

⁹ JT klagomålsregister, Johdanto II.

luostari oli myös Turun hiippakunnan ainoa luostari keskiajalla ja näin ollen keskeinen ja vaikutusvaltainen instituutio omaan aikaansa nähden. Koska luostarin loppuvaiheita on tutkittu aktiivista kautta vähemmän, on tärkeää selvittää tarkemmin mitä tapahtui reformaation murrosvaiheessa katoliselle birgittalaisluostarille ja millaiset olosuhteet siellä vallitsivat viimeisinä hetkinä.

2. Reformaatio Ruotsin valtakunnassa

Ruotsin reformaatiota voidaan pitää enemmän poliittisena kuin hengellisenä uudistuksena. Euroopassa tapahtuneet valtapoliittiset muutokset vaikuttivat siihen, että Kustaa Vaasan oli otettava huomioon Ruotsin asema kansainvälisessä politiikan kentässä. Ruotsin ero Kalmarin unionista vuonna 1521 aiheutti sen, että velka yhteistyökumppanille ja tukijalle Lyypekille alkoi kasvaa suhteellisen suureksi. Tästä johtuen Ruotsin poliittinen tilanne ajautui ahdinkoon.¹⁰ Kruunu alkoi olla niin suurissa veloissa, että se ryhtyi perimään kirkolta omaisuutta, jotta pystyisi lyhentämään velkataakkaansa Lyypekille. Kustaa Vaasa nimitettiin virallisesti Ruotsin kuninkaaksi vuonna 1523.¹¹

Pohjolassa reformaatio eteni paljon nopeammin verrattuna Saksan reformaatioon.¹² Kustaa Vaasa irrotti Ruotsin kirkon paavin vallan alta, sillä reformaation myötä alettiin kyseenalaistamaan paavin auktoriteetti ja maallinen valta pyrki saamaan entistä enemmän otetta kirkosta ja siihen liittyvästä päätöksenteosta.¹³ Katolisesta kirkosta ei kuitenkaan irtauduttu kokonaan, vaan korostettiin nimenomaan puhdasta Jumalan sanaa ja sen saarnaamista reformaation mukaisessa hengessä, kuitenkin vanhoja kristillisiä tapoja noudattaen. Luostareita ei esimerkiksi lakkautettu heti vaan ne saivat jatkaa toimintaansa.¹⁴ Reformaatiosta tuli Kustaa Vaasalle väline, jonka avulla hän levitti kirkoissa hallitsijakuvaansa liittyvää propagandaa ja hyödynsi uuden ilmapiirin tuomat mahdollisuudet eliminoida kirkko poliittisena kilpailijana sekä periä kirkon omaisuus kruunulle.¹⁵ Usean vuosikymmenen ajan hän muun muassa nimitti reformaation keulahenkilöitä ja Martin Lutherin (1483–1546) oppeihin perehtyneitä henkilöitä kirkon korkeimpiin virkatehtäviin, ymmärtämättä itse sen tarkemmin luterilaista teologiaa.¹⁶

---

¹⁰ Heinonen, Lahtinen & Räsänen 2016, 17–18

¹¹ Karonen 1999, 70–71.

¹² Heinonen & al. 2016, 17.

¹³ Pirinen 1962, 15–16; Karonen 1999, 73.

¹⁴ Pirinen 1962, 79; Karonen 1999, 75.

¹⁵ Lavery 2018, 59–60.

¹⁶ Lavery 2006, 39.

Keskiajalla piispat omistivat omat sotajoukot sekä hallintolinnat. Tämä aiheutti epävarmuutta Kustalle, joka ajatteli, että piispojen suuren hallinnollisen vallan vuoksi kruunu menettäisi valtaa ja sen asema heikentyisi. Kustaa Vaasan kirkkopoliittiset toimet aiheuttivat myös kapinoita kansan keskuudessa ja kuninkaalla oli epäilyksiä esimerkiksi luostareita kohtaan. Hän epäili, että luostarit olisivat olleet mukana tukemassa kapinallisten toimintaa kruunua vastaan.¹⁷ Aateli-sille myönnettyt privilegiot olivat yksi keino hallitsijalle kontrolloida säädyn toimintaa ja varmistaa, ettei mikään kaupunki kasvaisi liian itsenäiseksi valtakunnan hallintovaltaan nähden.¹⁸

Varsinaiset reformaatiotoimet ja kirkkoa koskevat pakotteet alkoivat näkyä selkeimmin vuonna 1527 Västeråsin valtiopäivien myötä. Kustaa Vaasan määräämä kirkkojen omaisuuden takavarikointi eli kirkkoreduktio tuli vahvasti osaksi Ruotsin valtakunnan politiikkaa ja reformaatiota. Valtiopäivillä linjattiin muun muassa, että tuomiokapitulien sekä piispojen täytyi tehdä kuninkaalle yhteenveto omaisuudestaan. Omaisuus, jota ei tarvittu kirkon tai piispojen jokapäiväiseen työhön, tuli luovuttaa kruunulle.¹⁹

Muutama päivä Västeråsin valtiopäivien jälkeen tehtiin niin sanottu Västeråsin *ordinantia* eli säädös, jonka mukaan kuninkaan tuli saada luettelo kirkon omaisuuksista. Tämän perusteella hän päättäisi kuinka suuri omaisuus papistolle tulisi todellisuudessa jäämään ja kuinka suuri osa tulisi lopulta kruunulle.²⁰ Västeråsin *ordinantian* myötä piispat eivät ottaneet enää osaa valtaneuvostoon, kirkolle ja luostareille kuuluvat tilat siirtyivät kokonaan kruunulle, piispojen omistamat hallintolinnat ja sotajoukot lakkautettiin sekä heidän hallinnollisoikeudellista valtaansa rajoitettiin. Muun muassa Turun piispan hallitsema Kuusiston linna purettiin.²¹ Kustaa Vaasa perusteli Kuusiston linnan purkamista sillä, että Turun linna sijaitsi niin lähellä ja olisi taloudellisesti huomattava menoerä ylläpitää kahta vierekkäin sijaitsevaa linnaa.²² Tämän lisäksi syynä oli varmasti kirkon valta-aseman rajoittaminen, johon koko kirkkoreduktio perusti.

Kirkkohopeat olivat merkittävin tulonlähde kirkolle ja tähän mahdollisuu-
teen kruunu tarttui kiinni Lyypekin velan lyhentämiseksi.²³ Valtiopäivät päättivät

---

¹⁷ Heinonen & al. 2016, 17–19

¹⁸ Karonen 1999, 57.

¹⁹ Pirinen 1962, 26; Heinonen & al. 2016, 18.

²⁰ Pirinen 1962, 37–38.

²¹ Karonen 1999, 74–75. Ks. taulukko.

²² Pirinen 1955, 21.

²³ Pirinen 1955, 22.

vuonna 1523, että kirkoilta tultaisiin ottamaan niiden omaisuutta ja kalleuksia ja kruunu lähetti asiasta tiedoksiannon luostareille sekä kirkkoille.²⁴ Kirkkohopeiden lisäksi Kustaa Vaasa määräsi kirkkoille maksettavaksi niin sanotun kelloveron (*klockskatt*) vuosina 1530–1531. Kelloveron tarkoitus oli kerätä jokaiselta kirkolta omaisuutta ottamalla toiseksi suurin kirkon kello tai muu vastaavasti yhtä arvokas esine kruunun haltuun. Osa varoista kerättiin myös sota- tai paloveron nimikkeellä. Nämä varat kerättiin luostareiden sekä kirkkojen kiinteästä omaisuudesta kuten liturgisista astioista ja kynttilänjaloista, jotka sulatettiin ja lopulta lyötiin kolikoiksi. Seurakunnille ja luostareille jätettiin yleensä ehtoollismalja ja ehtoollisleipäasia, joilla heidän tuli pärjätä.²⁵ Lopulta myös kirkollisveroista saadut tulot ja kymmenysten kanto siirtyivät kokonaan kruunun omistukseen ja papiston tulot pienenivät noin puolella aikaisempaan nähden.²⁶

Kustaa Vaasan toimeenpanema kirkkoreduktio, jonka tarkoituksena oli palauttaa kirkon omistamat maapalstat ja muu omaisuus takaisin kruunun haltuun, jolle ne alun perin Kustaa Vaasan mukaan kuului, romahdutti kirkon maaomistuksen. Kirkon hallussa on arvioitu olevan Suomessa noin 800 tilaa keskiajan loppupuolella, joita lampuodit (ruots.*landbonde*) eli tilan vuokraajat ylläpitivät ja viljelivät.²⁷ 1500-luvun puolivälissä Varsinais-Suomessa kirkkoilla oli hallussaan noin 450 tilaa, joista 91 kappaletta kuului Naantalin luostarille.²⁸ Määrä on todella merkittävä siinä mielessä, että näin ollen Naantalin luostarin maaomaisuus koko Suomen tiloista oli noin 11% 1500-luvun puolivälissä. Suurimmat maaomaisuuksien takaisinvedot tapahtuivat 1500-luvun puolivälissä ja aatelisille myönnettyt privilegiot mahdollistivat myös kirkolle lahjoitetun ja jopa myytyjen maiden omistuksen sekä takaisinvedon, poissulkien verotuksen kohteena olevan maan.²⁹ 1500-luvun puolivälissä kruunulla oli halussaan vain 140 tilaa Suomesta, kun taas 1500-luvun loppupuolella niitä oli noin 940. Vaikka aatelisto sai periä takaisin edesmenneen sukunsa aikaisemmin lahjoittamia tiloja Västeråsin valtiopäivien linjausten mukaisesti, se ei kuitenkaan näkynyt maatilojen merkittävänä lisääntymisenä, sillä kruunu otti niin suuren osuuden kirkon omaisuudesta.³⁰ Västeråsin resessi oli siinä mielessä hyvin tulkinnan varainen, että talonpojat uskoivat saman

---

²⁴ Källström 1939, 15.

²⁵ Serenius 1944, 13–14.

²⁶ Fagerlund 2000, 25.

²⁷ Kaukiainen 1980, 118–120, 128.

²⁸ Pirinen 1955, 15, 65.

²⁹ Fagerlund 2000, 25.

³⁰ Kaukiainen 1980, 129.

säädöksen koskevan heitää. Aatelistoon kuulumattomien sukuomaisuuksien kohdalla määriteltiin esimerkiksi maatilojen kuuluvan kuitenkin suoraan kruunulle.³¹

Voimakkaimmin kirkkoa koskevat pakotteet alkoivat näkyä luostareissa. Suurin osa luostareista ja konventeista lakkautettiin ja niistä muodostettiin paikkoja, joissa hoidettiin sairaita sekä ylläpidettiin vanhusten- ja köyhäinhoitoa. Vaihdohtoisesti luostarirakennukset muutettiin kouluiksi tai kruunun ja valtion varastoiksi, jos niitä ei satuttu purkamaan.³² Pääsääntöisesti tällaisia hospitaaleja eli keskiaikaisia majataloja tai hoivakoteja (Tukholmassa esim. *Helgeandshus*) esiintyi nykyisen Ruotsin puolella, mutta myös Suomessa on ollut joitain hospitaaleja. On mahdollista, että esimerkiksi Viipurissa oli vuonna 1445 *Helgeandshus*, sillä virallinen hospitaali perustettiin Viipuriin vasta paljon myöhemmin.³³ Turussa näyttäisi myös olleen *Helgeandshus*, sillä asemies Kort Hartviksson teki lahjoituksen kyseiseen hospitaaliin vuonna 1484.³⁴

Ruotsin valtakunnassa oli kaksi toiminnassa olevaa birgittalaisluostaria: nykyisen Ruotsin alueella Vadstenan luostari ja nykyisen Suomen puolella Naantalın luostari. Nämä olivat vielä suhteellisen pitkään toiminnassa, kunnes Vadstenan luostari lakkautettiin vuonna 1595 Söderköpingin valtiopäivillä tehdyn päätöksen myötä. Naantalın luostari lakkautettiin hieman aikaisemmin ja Suomessa toiminut reformaattori Michael Agricola (1510–1557) oli vaatinut jo 1550-luvulla luostarin asukkaita omaksumaan luterilaisen uskon periaatteet. Luostari sai kuitenkin jatkaa toimintaansa ja Agricolan toiminta reformaattorina oli pääsääntöisesti maltillista ja vanhoja katolisia perinteitä kunnioittavaa.³⁵ Vadstenan luostarissa tilanne oli hyvin samanlainen, mutta jo 14 vuotta aikaisemmin vuonna 1540 Vadstenan luostariin saapui vierailulle kuninkaan lähettiläs Georg sekä Västeråsin piispa Henricus. Herrojen vierailun tarkoituksena oli lakkauttaa latinankielinen messu sekä pyhimysten avuksi huutaminen ja määrätä messu toimitettavaksi ruotsin kielellä.³⁶ Ensimmäinen luterilainen messu pidettiin Vadstenan luostarikirkossa vuonna 1540.³⁷

---

³¹ Lavery 2018, 66.

³² Serenius 1944, 13.

³³ Jääskeläinen 1983, 261. Helige Andes Orden -järjestö perustettiin jo keskiajalla, ja kyseinen veljeskunta majoitti edesmenneissä luostareissa köyhiä, sairaita ja vanhuksia (ruots. *Helgeandshus*).

³⁴ DF 4010. Katsottu: 13.2.2020.

³⁵ Fagerlund 2000, 20–23.

³⁶ VD 1173; VD 1192.

³⁷ Lindblom 1961, 38.

Kustaa uudisti ja kehitti Ruotsin hallintoa mahdollisimman paljon omalla hallintakaudellaan. Hän muun muassa kokosi erilaiset verotavarat ja niistä saata-
vat tulot Tukholman kamariin. Suurin osa veroista maksettiin erilaisina luontais-
tuotteina, joten oli tarpeellista koota ne yhteen paikkaan. Myöhemmin Turkuun
perustettiin Juhana III:n herttuakauden aikana 1550-luvulla samantyylinen kunin-
kaallinen tavaroiden säilymiseen tarkoitettu varasto (*kungligt varuhus*), jossa lin-
nanvouti ja hänen kollegansa pystyivät myymään verotuksessa saatuja tavaroita
kuten voita, maitoa ja kananmunia, jotka eivät kestäneet säilytystä erityiseen pit-
kään.³⁸ Talonpojat saattoivat maksaa myös vuosittaista veroa erilaisilla päivätöillä
eli taksvärkeillä. Taksvärkit kohdistuivat usein suurempiin rakennustöihin, sillä
niiden rakennuttaminen olisi muutoin ollut mahdotonta.³⁹ Toisaalta taas esimer-
kiksi Hämeen linnaläänin osalta on tiedossa, että suurin osa taksvärkeistä käytet-
tiin myös maatalouteen rakennuttamisen lisäksi.⁴⁰ Uusien veroluetteloiden sekä
maakirjojen avulla tehostettiin veronkantoa niin, että ne pyrittiin tasamaan oikeu-
denmukaisesti kullekin osapuolelle. Tämä johti siihen, että Varsinais-Suomessa
luontaistuotteita perittiin eniten, mikä taas vaikutti merkittävästi kruunun koko-
naisveron määrään.⁴¹ Luontaistuotteita perittiin eniten juuri Varsinais-Suomessa
siksi, että suurin osa prebendatiloista sijaitsi siellä.⁴² Varsinais-Suomen prebenda-
lampuottilojen luontaistuotteiden rahallinen arvo ennen vähennystä oli vuonna
1560 noin 13 000 markkaa ja Varsinais-Suomen kirkon tiloista saatava tuotto puo-
lestaan noin 12 000 markkaa.⁴³

Kustaa Vaasa pyrki myös uudistamaan veronkantoa ja vuonna 1539 Suo-
meen perustettiin kahdeksan eri voutikuntaa, joiden tehtävänä oli huolehtia paikal-
lisesta hallinnosta sekä veronkannosta. Myöhemmin voutikuntia tuli lisää noin 30,
sillä alueet olivat liian isoja yksittäisille voudeille.⁴⁴ Kustaa Vaasa epäili kuitenkin
jatkovasti nimittämiään vouteja, sillä hän ajatteli, että kotipaikkakunnallaan toi-
mivan voudin oli helpompi ottaa osa veronkannosta omaan pussiinsa kuin ulko-
paikkakuntalaisen. Siksi kuningas kehitti voudeille kiertojärjestelmän, jotta heidän
toimialueensa vaihtuisi säännöllisin väliajoin.⁴⁵ Kustaa Vaasa ei ollut aavistuksis-
saan aivan väärässä, sillä joidenkin voutien tiedetään myyneen talonpojille esi-

---

³⁸ Ericsson 2004, 51.

³⁹ Kaukiainen 1980, 122–123.

⁴⁰ Vilkuna 1998, 89–90, 118.

⁴¹ Kaukiainen 1980, 128.

⁴² Knuutila 2007, 55.

⁴³ Pirinen 1955, 65–66.

⁴⁴ Fagerlund 2000, 28–30.

⁴⁵ Tarkiainen 2010, 259.

merkiksi viljaa liian korkealla hinnalla.⁴⁶ Ennen kuolemaansa kuningas testamenttasi uusia herttuakuntia jälkeläisilleen Juhana III:n lisäksi. Kustaa Vaasa kuoli vuonna 1560.⁴⁷

3. Juhana Suomen herttuana ja kuninkaana vuosina 1556–1592

Juhana nimitettiin Suomen herttuaksi ja käskynhaltijaksi vuonna 1556. Hän sai hallittavakseen Turun läänit, Kokemäen kartanon läänit, Ahvenanmaan sekä myöhemmin seuraavana vuonna myös Raaseporin läänin.⁴⁸ Vaikka Kustaa Vaasa oli virallisesti vielä kuninkaana Ruotsin valtakunnassa, Juhana hallitsi oman herttuakuntansa alueita lähes kuninkaanomaisin valtuuksin, sillä Suomi erotettiin omaksi hallinnolliseksi alueeksi Venäjän sodasta johtuen. Samasta syystä Juhana nimitettiin myös sotajoukkojen ylipäälliköksi.⁴⁹ Herttuana Juhana sai hallintavalan koko Suomen alueeseen ja rajoituksia hänen oikeuteensa oli kovin vähän. Hän sai tehdä myös itsenäisiä päätöksiä Suomeen liittyen, mikäli tilanteet sitä vaativat. Kunhan hän ei harjoittaisi itsenäistä ulkopolitiikkaa ja olisi uskollinen kuninkaalle.⁵⁰ Myöhemmin vuonna 1563 Juhana ajautui poliittiseen konfliktiin veljensä kuningas Erik XIV (1533–1577) kanssa ja lopulta Suomen herttuakunta lakkautettiin. Aatelisto ei kuitenkaan kannattanut Erikin hallintoa ja lopulta Juhana valittiin kuninkaaksi vuonna 1568.⁵¹

Ruotsin ja Puolan väliset suhteet lämpenivät Juhanan herttuakaudella. Juhana tapasi vuonna 1562 Puolan kuninkaan ja kahden viikon neuvottelujen jälkeen tehtiin päätös, että Juhanan olisi poliittisista syistä viisasta mennä naimisiin kuninkaan siskon Katarina Jagellonican kanssa. Katarina oli itse täysin katolinen ja vaikutti vahvasti myös Juhanan uskonnolliseen vakaumukseen niin,⁵² että myöhemmät päätökset ja toimenpiteet liittyen kirkkoihin ja esimerkiksi Naantalin luostariin olivat hyvin katolissävytteisiä.

Juhanan aikaisessa valtakunnassa kärsittiin suuresti rahan puutteesta muun muassa jatkuvien sotien myötä.⁵³ Laajamittaisin sota käytiin Venäjää vastaan vuosina 1570–1595 ja lähes kaikki verovarot käytettiin sotakustannuksiin ja niiden

---

⁴⁶ Vilkuna 1998, 181.

⁴⁷ Lavery 2018, 186.

⁴⁸ Karonen 1999, 92; Ericson 2004, 48.

⁴⁹ Karonen 1999, 92–99.

⁵⁰ Nikula & Nikula 1987, 42.

⁵¹ Karonen 1999, 92–99.

⁵² Larsson 2006, 72–76.

⁵³ Niiranen 2016, 49.

ylläpitämiseen.⁵⁴ Toisaalta taas isänsä poliittisista toimista poiketen Erikin ja Juhanan aikana kruunun kirkkoreduktion yhteydessä takavarikoimat maaomaisuudet jaettiin aatelistolle.⁵⁵ Myöhemmin Venäjän sodan myötä kruunun oli kerättävä käteisvaroja sotakustannuksia varten, minkä takia se joutui panttaamaan kruunun maaomaisuutta aatelistolle.⁵⁶

Juhanan katolisesta vakaumuksesta johtuen hän pyrki hallitsijana tasapainottelemaan katolisten ja luterilaisten aatteiden välillä.⁵⁷ Hän julkaisi vuonna 1575 uuden kirkkojärjestystä koskevan säädöksen *Nova ordinantian*⁵⁸, jonka avulla yritettiin tuoda katolisia piirteitä jälleen osaksi kirkon toimintaa sekä jumalanpalveluselämää. Säädös aiheutti eripuraa papiston ja kansan välillä ja tämän lisäksi myös välit paaviin viilenivät Juhanan katolisesta taustasta huolimatta, sillä Rooman piispa ei kannattanut katolista ja luterilaista uskoa yhdistelevää kirkkojärjestystä.⁵⁹ *Nova ordinantia* mahdollisti kuitenkin esimerkiksi sen, että pyhimysten kunnioittamisesta tuli jälleen osa uskonnollista elämää. *Nova ordinantiaa* seuraavien muutosten myötä pyhälle Birgitalle omistettu luostari Naantalissa ansaitsi kuninkaan mielestä tulla elvytetyksi.⁶⁰ Vaikka Juhana yritti palauttaa katolisia piirteitä jumalanpalveluselämään ja muihin käytänteisiin, hän halusi, että hallitsijalla säilyisi ote ja päätäntävalta kirkon asioihin. Juhanan valtakaudella Tukholmaan perustettiin myös jesuiittakollegium, jonka tarkoituksena oli vastareformaat-ion hengen mukaisesti puolustaa katolista uskoa Ruotsin valtakunnassa.⁶¹

Nova ordinantian lisäksi Juhana julkaisi vuonna 1576 uuden jumalanpalvelusjärjestystä koskevan ohjeistuksen *Liturgia Suecanae ecclesiae catholicae et orthodoxae conformis*, joka tunnetaan paremmin nimellä ”punainen liturgia”. Tarkoituksena oli tuoda katolinen jumalanpalveluselämä ja sen toimitukset sekä piirteet takaisin Ruotsin valtakuntaan. Punainen liturgia sai paljon vastustusta luterilaisen perinteen omaksuneilta papeilta ja muilta oppineilta henkilöiltä ja Juhanan kuoleman myötä 1592 se myös lopulta hylättiin Uppsalan kokouksen jälkeen

---

⁵⁴ Karonen 1999, 101–103.

⁵⁵ Myös Naantalın luostarille kuulunutta omaisuutta jaettiin aatelistolle sukuoikeudellisin perustein. Ks. Hausen, Bidrag IV 415.

⁵⁶ Pirinen 1955, 50.

⁵⁷ Karonen 1999, 101.

⁵⁸ KO, 183–351. Kyseisestä editiosta löytyy sekä Kirkkojärjestys (1571) että *Nova ordinantia* (1575).

⁵⁹ Heinonen & al. 2016, 19.

⁶⁰ Fagerlund 2000, 71.

⁶¹ Heinonen & al. 2016, 19.

vuonna 1593. Juhanan veli Kaarle IX (1550–1611), joka vastusti kyseistä jumalanpalvelusjärjestystä, nousi valtaan Juhanan kuoleman jälkeen.⁶²

4. Naantalin luostari reformaation aattona

Luostarissa oli 1400-luvulla jäseniä parhaimmillaan 54 nunnaa ja kahdeksan pappisveljeä sekä kaksi diakonia ja kuusi maallikkoveljeä eli yhteensä noin 70 asukasta. Tämän lisäksi luostarissa asui myös esimerkiksi vanhuksia ja palvelijoita varsinaisten jäsenten lisäksi. Naantalin luostarin kukoistuskausi alkoi kääntymään kuitenkin voimakkaaseen laskuun 1500-luvun alussa, sillä jäsenmäärä väheni Pohjanlahden molemmin puolin riehuneen ruton takia, johon menehtyi yhteensä noin 36 munkkia ja nunnaa.⁶³ *Vadstenadiaretista* löytyy merkintä vuodelta 1509, jossa kerrotaan Naantalin luostarin asukkaiden kuoleman lisäksi se, että Naantalista oli pyydetty apua Vadstenan luostarin asukkailta henkilöstökadon seurauksena. Apua lähetettiin Vadstenasta Naantaliin saman vuoden aikana kuuden sisaren ja kahden veljen verran.⁶⁴

Suurin osa 1500-luvun lähdemateriaalista keskittyy luostarin talouteen, sillä siihen liittyen tehtiin eniten merkintöjä ja muutoksia tuohon aikaan. Naantalin luostarille tulleita lahjoituksia oli eniten 1400-luvun puolivälissä ja 1500-luvun alussa, sillä tuolloin uusien nunnien määrä lisääntyi kaikkein voimakkaimmin. Lahjoitusten määrän nouseminen johtui niin sanotuista sisäisistä lahjoituksista, joita luostari sai nunnien proventojen kautta. Luostarin koko maaomaisuus oli kuitenkin voimakkaimmillaan vasta 1500-luvun alussa.⁶⁵ Vuosina 1515–1518 luostari omisti erilaisia tiloja noin 175 kappaletta. Kyliä, joiden muuta omaisuutta luostari omisti, oli noin 150 kappaletta, niittyjä kaksi kappaletta, metsiä yksi ja saaria yhdeksän. Läänitettyt tilat on merkattu erikseen ja niitä oli 64 kappaletta vuosina 1504–1530. 1500-luvun puolivälissä omaisuuden määrä väheni lähes puolella.⁶⁶ Luostarin omaisuus oli hyvin hajanaista johtuen eri paikkakunnilla asuvista lahjoittajista. Luostari ei voinut myöskään valita mistä se saisi lahjoitettavat maa-alueensa, sillä birgittalaissäännön mukaisesti se ei saanut tavoitella voittoa, vaan tilusten tuli palvella arkipäiväistä toimintaa ja luostariväen ylläpitoa.⁶⁷

---

⁶² Fagerlund 2000, 71–73, 89.

⁶³ Klockars 1979, 112, 144.

⁶⁴ VD 1000.

⁶⁵ Suvanto 1976, 120.

⁶⁶ Ks. aLiite 2.

⁶⁷ Suvanto 1976, 120.

Naantalın luostarirakennus vihittiin käyttöön vuonna 1462, vaikka sitä rakennettiin aina 1490-luvulle saakka. Luostarin maasto oli alusta pitäen vaikea ja alkuvaiheessa tehtiin jonkin verran mittausvirheitä. Hankalaa itse rakennuksen kannalta oli myös se, että luostari täytyi rakentaa tarkasti Birgitan ilmestysten mukaisesti, mikä aiheutti kirkkorakennukseen monen metrin korkeuseroja.⁶⁸ Luostarin rakentamiseen käytetty pitkä ajanjakso kertoo siitä, että perustamisajan kohtana ei ollut vielä tarpeeksi pääomaa rakentamiseen. 1400-luvun lopulla alkoi tulla enemmän lahjoituksia ja muita vuosituloja, joiden avulla pystyttiin rakentamaan ja parantelemaan luostarikirkkoa entisestään.⁶⁹

Birgittalaisluostarin täytyi noudattaa oman hiippakuntansa liturgiaa, jonka takia sillä ei ollut mahdollisuutta muodostaa omaa itsenäistä liturgiajärjestelmää. Turun hiippakuntaan oli määrätty 1300-luvulla dominikaaninen liturgia, vaikka sitä ei *Registrum ecclesiae Aboensiksesta* löydykään. Maliniemen mukaan asiakirjan puuttumisen vuoksi on todennäköistä, että luostarin papisto katsoi kuitenkin parhaaksi noudattaa omien etujensa mukaisesti tuttua birgittalaista liturgiaa.⁷⁰ Lähteistä löytyy toisaalta myös viitteitä siitä, että Turun piispa Magnus Nicolai (Särkilahti) (k.1500) oli vierailut luostarissa 1490-luvulla ja neuvonut luostariväelle arkkipiispan avustuksella, kuinka Ave Mariaa tulisi laulaa. Naantalın luostari lähetti Vadstenan luostariin kirjeen kysyäkseen emäluostarin mielipidettä kyseiseen ohjeistukseen.⁷¹ Naantalın luostarin hengellinen elämä koostui päivän aikana monesta hartaushetkestä ja jumalanpalvelus tapahtui pääsääntöisesti latinaksi, mutta myös munkki Jöns Budden kääntämiä ruotsinkielisiä hengellisiä tekstejä on säilynyt luostarin ajoilta, sillä sisarten latinankielen taito ei ollut yhtä kehittynyttä kuin munkkien.⁷² On kuitenkin muistettava, että latinankielisten messujen lisäksi keskiajalla toimitettiin paljon kansankielisiä saarnoja ja etenkin Naantalın kohdalla ympäröivä kaupunki ja yhteisö asettivat vaateet sitä. Luostarin toimeentulon ja lahjoitusten kannalta oli myös välttämätöntä, että munkit osasivat suomea, sillä Naantalın liepeillä olevat dominikaanit ja fransiskaanit saarnasivat kansankielellä, mikä aiheutti tietynlaista kilpailua konventtien välille.⁷³ Saarnaamisen lisäksi fransiskaanit tekivät paljon sielunhoitotyötä kaupunkien asukkaiden keskuudessa,

---

⁶⁸ Lilius 2003, 76–77.

⁶⁹ Hiekkänen 2014, 112.

⁷⁰ Maliniemi 1943, 66–67.

⁷¹ DF 4342. Katsottu: 19.3.2020.

⁷² Finnberg 1943, 22–24.

⁷³ Maliniemi 1943, 99.

mikä antoi heille etulyöntiasemaa kirkon kirjallisen kulttuurin ja oppien välittäjänä.⁷⁴

Hengellisen elämän lisäksi luostariväen oli Birgitan ilmestysten mukaisesti turvattava jäsentensä toimeentulo. Nunnat olivat taitavia muun muassa neulomissa sekä puutarhan hoidossa ja luostarin vanhoja alttarikankaita tutkimalla voidaan todeta, että vielä 1500-luvun alussa tehtiin erilaisia ompeleita ja liturgisia tekstiilejä.⁷⁵ Luostarin abbedissat kävivät itsenäisesti kauppaa merentakaisen kaupunkien kanssa tuotteista, joita heidän omat tiluksensa eivät tuottaneet.⁷⁶ Reformaation myötä Vadstenan luostarin liikehdintä kuitenkin väheni huomattavasti tytärluostarien osalta ja *Vadstenadiaretista* ei löydy yhtään merkintää siitä, että nunnat olisivat tehneet vierailuja Naantaliin. Tähän saattoi olla painavimpana syynä uskonnollisen kentän muutokset, jotka vähensivät luostareiden välistä liikehdintää.⁷⁷

Naantalin luostarin sisaret kopioivat myös paljon erilaista kirjallisuutta. On tiedossa, että esimerkiksi muutama Vadstenasta Naantaliin saapunut nunna kopioi usean vuoden vierailun aikana erilaisia käännöstöitä. On siis hyvin todennäköistä, että Vadstenan nunnat vaikuttivat Naantalin sisarten käännöstyöhön.⁷⁸ Lambergin mukaan ei ole toisaalta varmoja todisteita siitä, että Naantalin nunnat olisivat päässeet luostarin kirjastoon. Teoriassa ajatus ei ole mahdoton, sillä suurin osa luostarin sisarista oli uskonnollisten tekstien käännösten varassa, joita luostarin veljet tuottivat. Tämä johtui siitä, että suurin osa nunnista ei osannut latinaa.⁷⁹ Kirjat ja niiden sisältö kuuluivat toisaalta myös latinaa taitamattomien birgittalaisisarten arkeen käännösten ja kollektiivisten hartaushetkien myötä.⁸⁰

Västeråsin valtiopäivien jälkeisten tapahtumien seurauksena, luostari ei saanut ottaa enää uusia jäseniä. Luostarin vanhimmat ja heikoimmat asukkaat saivat jäädä tiloihin asumaan, mutta heillä oli myös mahdollisuus erota ja luterilaisen uudistuksen hengessä mennä naimisiin. Kaikista pätevimmat munkit, jotka olivat jo saaneet pappisvihkimyksen, siirrettiin valtion määräysten mukaisesti seurakuntatyöhön.⁸¹

---

⁷⁴ Tahkokallio 2010, 279.

⁷⁵ Nordman 1943, 165, 190.

⁷⁶ Heino 1983, 17.

⁷⁷ Suomalainen 2011, 76.

⁷⁸ Leinberg 1890, 235; Salomies 1944, 286.

⁷⁹ Lamberg 2007, 313–314.

⁸⁰ Walta 2010, 291.

⁸¹ Creutz 1850, 250–251.

Västeråsin resessin myötä luostari menetti suuren osan maaomaisuudestaan. Kompensoidakseen tätä menetystä se joutui myymään osan maistaan. Luostarin köyhtyminen alkoi kiinnostamaan myös eri yhteiskuntaluokkien ihmisiä ja muutaman aatelissuvun miehet kuten esimerkiksi Flemingit olivat erityisen kiinnostuneita luostarin omaisuudesta. Aateliston lisäksi myös reformaattori Petrus Nicolain (Särkilahti) (k.1529) sekä muutaman talonpoikaissukuisen lesken tiedetään ottaneen osaa luostarin maaomaisuuden riistämiseen.⁸² Michael Agricolan vierailu vuonna 1554 kuitenkin osoitti, että katolista traditiota ja Birgitan ilmentysten mukaista arkea ylläpidettiin luostarissa edelleen reformaation tuomista muutoksista huolimatta.⁸³

II Naantalın luostarin olosuhteet Kustaa Vaasaa koskevissa lähteissä 1527–1560

Aatelistolle annettiin Västeråsin resessin myötä oikeus periä takaisin luostarilta vuoden 1454 jälkeen lahjoittamansa tilat tai maapalstat. Uusien lahjoitusten määrä kirkkoille ja luostareille oli 1500-luvulle tultaessa joka tapauksessa vähenemään päin, mutta jo lahjoitettujen maapalstojen osuus Naantalın luostarin varoissa oli merkittävä.⁸⁴ Yksityisten henkilöiden lisäksi kruunun takavarikoinnit vaikuttivat suoraan kirkon omaisuuteen. Lähteiden valossa näyttäisi siltä, että Kustaa Vaasan reformaatiotoimet yhdessä aateliston privilegeioiden kanssa köyhdyttivät luostaria sisarten auttamispyynnöistä huolimatta. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin asiakirjoja, jotka koskevat luostaria ja sen omaisuutta Kustaa Vaasan hallintokauden aikana.

1. Kirkkoreduktion vaikutus luostarin maaomaisuuteen

Naantalın luostarille tehtiin paljon lahjoituksia testamenttaamalla. Suurin osa testamenteista tehtiin 1400-luvun puolella luostarin aktiivisen toiminnan aikana, mutta merkintöjä löytyy myös siitä, että kirkolle annettiin reformaation jälkeen esimerkiksi votiivilahjoja ja muita lahjoituksia, vaikka ne saivatkin uudenlaisen merkityksen reformaation myötä. Käytettävissä olevan lähdeaineiston perusteella näyttäisi myös siltä, että perinne Naantalın luostarille lahjoittamisesta säilytti asemansa pidempään kuin esimerkiksi lahjoitusten antaminen Turun tuomiokirkolle.⁸⁵ Tämän lisäksi luostarille tulleet lahjoitukset olivat suurempia Turun tuo-

---

⁸² Lavery 2018, 122–123.

⁸³ Klockars 1979, 185.

⁸⁴ Heinonen & al. 2016, 18.

⁸⁵ Hägglund 2016, 42, 45.

miokirkkoon verrattuna ja asiakirjojen perusteella tuomiokapituli saattoi joissain tapauksissa väärentää testamentteja niin, että ne näyttivät suotuisammalta tuomiokirkon kannalta. Merkillepantavaa on myös se, että esimerkiksi Turun piispa Conradus Bitz (k.1489) testamenttasi omaisuutensa Naantalin luostarille ja jätti Turun tuomiokirkon ilman lahjoitusta.⁸⁶ Pääsääntöisesti lahjoittajat olivat varakkaita aatelissukuisia naisia tai luostarin konventtisisaria. Uuden sisaren saapuessa luostariin, odotti luostari saavansa proventan eli tietynlaisen peruslahjoituksen, joka kattoi suurimman osan nunnan ylläpitokustannuksista.⁸⁷

Petrus Nicolain täti oli muun muassa lahjoittanut Naantalin luostarille proventana aikoinaan puolet Tammiston tilasta. Petrus teki kuningas Kustalle valituksen siitä, että tila kuuluisi oikeasti hänelle. Kuningas lähetti vuonna 1526 kirjeen luostarille, jossa kertoo, että kyseisen tilan puolikas on tällä hetkellä autiona ja olisi parempi, jos Petrus Nicolai saisi molemmat puoliskot itsellensä, jotta voisi viljellä ja ylläpitää niitä. Kustaa Vaasa vetoaa myös siihen, että tilat kuuluvat oikeutetusti Petrukselle ja koska luostari on puolikkaan tilan saanut proventana kauan aikaa sitten, luostarin omistusoikeudella ei ole merkitystä takavarikoinnissa.⁸⁸ Kyseinen asiakirja on täydellinen esimerkki käytännön tason kirkkoreduktiosta eli omaisuuden takavarikoinnista, josta Kustaa Vaasa lähetti tiedoksiannon luostareille sekä kirkkoille Västeråsin resessin nojalla.⁸⁹ Muutama vuosi myöhemmin noin 1530-luvulla luostari sai kirjeen, jossa oli luetteloituna sille kuuluneita maaomaisuuksia, jotka tultaisiin eväämään Västeråsin resessin perusteella. Aikaisemmin mainittu Petrus Nicolain tädin proventan mainitaan siirtyvän Petrukselle. Luettelo on huomattavan pitkä ja merkillepantavaa on se, että jokaisen henkilön kohdalla mainitaan, onko omaisuus otettu laillisin perustein ja onko tilasta mahdollisesti maksettu jotain luostarille.⁹⁰ Asiakirja on kirjoitustyyliltään hyvin samanlainen kuin *Jakob Teitts klagomålsregister*, jossa eritellään tarkasti aateliston omaisuuden oikeellisuutta maaomaisuus kerrallaan.

Teitin valitusluettelosta löytyy myös viitteitä siitä, että aatelisto väärinkäytti häikäilemättömästi Naantalin luostarin omaisuutta.⁹¹ Myös Kustaa Vaasa oli tietoinen näistä väärinkäytöksistä ja lähetti 15.5.1533 Tukholmasta toimeksiannon, jossa ensin lupaa eri henkilöille viljaa ja muita hyödykkeitä. Lopussa hän

---

⁸⁶ Pirinen 1956, 311–312, 315, 340–341.

⁸⁷ Pirinen 1991, 191–192.

⁸⁸ Arwidsson, *Handlingar till upplysning* II 130.

⁸⁹ DF 6385. Katsottu: 9.3.2020.

⁹⁰ DF 6560. Katsottu: 9.3.2020.

⁹¹ Esim. JT *klagomålsregister*, 101–105.

mainitsee, että Naantalin luostarin omaisuutta ei saa ”toimittaa” mihinkään ilman kuninkaan lupaa.⁹² Kuningas antoi samana vuonna yleisen määräyksen, jonka mukaan tilojen peruuttaminen tulisi tapahtua vain ja ainoastaan hänen suostumuksellaan.⁹³ Kustaa Vaasa ei todennäköisesti pitänyt siitä, että aatelisto väärinkäytti heidän toimivaltaansa oman edun nimissä. Sekä aateliston väärinkäytökset että lailliset yksityisen peruutustoimet aiheuttivat myös lovea kruunun tilipussiin, mikä voisi olla syynä siihen, että kuningas varjeli tarkasti luostarin omaisuutta. Luostari omisti huomattavan suuren määrän maatiloja, noin 50% koko Varsinais-Suomen mittakaavassa,⁹⁴ joten ei ole ihme, että kuningas halusi varmistaa oman osuutensa kyseisistä tiloista.

Naantalin luostarille 19.4.1530 lähetetty kuitti on Turun pormestarin Simon Anderssonin lähettämä koskien luostarin maksamaa velkaa. Luostari oli velkaa jo edesmenneelle Turussa asuvalle Olof Timmermanille ja on kuitenkin mukaan suorittanut velkansa maksamalla yhden kippunnan verran kuparia, puolikkaan naulan tinaa sekä kaksi hevosta.⁹⁵ Kuten suurin osa veroistakin, myös velkoja tai muita maksusuoritteita maksettiin luontaistuotteilla.⁹⁶ Luostarin omaisuus oli myös suurimmilta osin sidoksissa erilaisiin tiloihin ja siitä syystä se omisti jonkun verran eläimiä, joiden avulla käytiin kauppaa ja maksettiin veroja. Kyseinen kuitti on todiste siitä, että vain muutama vuosi Västeråsin valtiopäivien jälkeen luostari alkoi köyhtyä merkittävästi ja olla velkaa eri tahoille. On siis hyvin todennäköistä, että luostarin talouteen liittyvät ongelmat alkoivat jo pitkälti ennen Västeråsin valtiopäiviä 1527 tai Kustaa Vaasan kirkkoreduktio oli niin voimakas, että luostari ei kerta kaikkiaan voinut kuin antautua sen tuomiin seurauksiin.

Perintötalonpojilla oli sukuoikeus eli tietynlainen etuosto-oikeus maahan, jos se laitettiin edesmenneen sukulaisen kohdalla myyntiin.⁹⁷ Huomiota herättää edellä mainitussa kuitissa se, että luostari joutui maksamaan velkansa jo kuolleelle henkilölle ja kaiken lisäksi vielä niin, että velka kuitattiin lopulta pormestarille. Tämän jälkeen maksu siirtyi oletettavasti kruunun haltuun. Oli sitten kyse aatelis-sukuisesta tai talonpoikaisesta henkilöstä, olisi ollut loogista, että mahdollinen velka samalla tavalla kuin muukin omaisuus olisi siirtynyt perintönä suvulle tai

---

⁹² KGDFR VIII, 222–223.

⁹³ Heino 1983, 24.

⁹⁴ Pirinen 1955, 28.

⁹⁵ Arwidsson, Handlingar till upplysning VI 71; DF 6496. Katsottu 9.3.2020. 1 kippunta= n.170 kg ja 1 naula= n. 0,5 kg

⁹⁶ Karonen 1999, 80.

⁹⁷ Karonen 1999, 41.

suvulla olisi mahdollisesti oikeus lunastaa edesmenneen henkilön velkaan liittyvä maksu.

Kustaa Vaasan 6.6.1530 lähettämä kirje luostarille kertoo hyvin reformaat-
tion ajasta Ruotsin valtakunnassa ja kuninkaan kirkkopoliittisesta toiminnasta.
Kirjeessään kuningas estää luostarin abbedissaa sekaantumassa Olof Mårtensso-
nin tekemään takavarikointi toimenpiteisiin. Takavarikoinnit liittyvät luostarin
omistamiin Merimaskun ja Rymättylän pitäjien tiloihin. Kuningas kertoo, että on
valmis maksamaan niin paljon rahaa kuin on järkevää ja myös Ivar Fleming
(n.1490–1548) on kehottanut Olofia takavarikoimaan tilat Västeråsin resessiin
vedoten. Kustaa Vaasa painottaa abbedissalle, että heidän tulisi suostua tähän toi-
menpiteeseen, sillä tilukset on annettu luostarille jo kauan aikaa sitten.⁹⁸ Kirjeestä
voi päätellä, että kuninkaalle ei ollut kovin merkityksellistä oliko omaisuus luosta-
rin vai ei, sillä sotavelat olivat suuret ja kirkon omaisuus oli käynyt Kustaan mie-
lestä liian suureksi. Pääasia, että se voitiin ottaa nyt kruunun haltuun ja vielä hy-
vin perustellusti.

Kustaa Vaasan vuonna 1530 lähettämä vastaus abbedissalle liittyen luosta-
rin omaisuuksiin oli myös vahvasti sidoksissa Västeråsin valtiopäivien päätöksiin
ja kirkkoreduktion myötä tullessiin muutoksiin. Kuningas pahoittelee kirjeessään
sisarten ja veljien suurta köyhyyttä ja kurjuutta. Hän kertoo, että on käsitellyt
luostarin anomuksen, jossa pyydettiin säästämään sille testamenteilla ja proven-
toilla tulleet lahjoitukset. Kustaa toteaa, että toimisi mielellään luostarin hyväksi,
mutta Västeråsin valtiopäivien päätökset estävät häntä. Tämän lisäksi hän toteaa,
että luostari on vasta äskettäin perustettu ja itseasiassa kaikki omaisuus kuuluisi
tähän takavarikointiin. Kuningas antaa luostarin kuitenkin pitää Stenbergan tilan
(jonka se oli saanut jo perustamisen yhteydessä) sekä vouti Måns Svenssonin lää-
nittämät Raision Luonnonmaan ja Lietsalan tilat hetken aikaa nunnien ja munk-
kien hyväksi, sillä heillä ei ole muuta paikkaa (kuin luostari) minne mennä ja he
tarvitsevat kyseisiä tiloja toimeentulonsa kannalta. Lopuksi kuningas myös kiittää
abbedissaa aikaisemmin lähetetystä lahjasta ja lupaa ilmoittaa asiasta Måns
Svenssonille.⁹⁹ Abbedissan aikaisemmin lähettämällä lahjalla on todennäköisesti
yritetty lahjoa kuningasta omaisuuden takavarikoinnin estämiseksi. Selkeästi tämä
näyttää toimineen, sillä kuningas antoi luostarin pitää kyseiset tilat, jotta jäljellä

---

⁹⁸ DF 6508. Katsottu: 21.1.2020.

⁹⁹ Arwidsson, Handlingar till upplysning V 170; DF 6513. Katsottu: 9.4.2020; Thyselius, Handlingar 332–333.

olevien jäsenten toimeentulo olisi turvattu. On myös mahdollista, että kuningas teki myönnytyksiä joidenkin omaisuuksien kohdalla siksi, ettei hänen olisi lähipäivinä tarvinnut vastaanottaa abbedissan kirjeitä ylläpitoon liittyen. Kuninkaan myötämielisyydestä luostareita kohtaan on myös säilynyt muitakin lähteitä.¹⁰⁰ Hänen tiedetään myös tukeneen Vadstenan luostaria muun muassa lähettämällä ruoka-aineita ja olutta vuosittain luostarille abbedissan valituskirjeen vuoksi.¹⁰¹ Syyt myötämielisyydelle olivat varmasti suurilta osin tulosidonnaiset. Näyttäisi kuitenkin siltä, että vuosia myöhemmin Naantalın luostari oli menettänyt Stenbergin tilan, sillä vuonna 1577 Juhana lähetti luostarille kirjeen, jossa antoi luostarille kyseisen tilan takaisin.¹⁰²

Keskiajalla kruunun tai kuninkaan omistamia maanviljelykseen tarkoitettuja tiloja kutsuttiin latokartanoiksi (*ladugård*) tai karjakartanoiksi (*avelsgård*). Kartanon maatilojen viljeleminen hoidettiin pääsääntöisesti paikallisten talonpoikien päivätyönä eli taksvärkinä.¹⁰³ Turun tuomiokapituli lähetti 19.12.1446 kirjeen Naantalın luostarille koskien Viialan tilaa Raision pitäjässä. Kirjeessään Turun piispa Magnus Olai (Tavast) (k.1452) kertoo, että luostarin entinen tila Raisiossa, joka kuuluu nykyään Turun tuomiokirkon pyhän Johanneksen alttarille, on verovelvollinen Stenbergin kuninkaankartanolle. Tästä syystä luostari vaatii pyhän Johanneksen alttarilta vuosittaista lainmukaista maksua Viialan tilasta. Aikaisemman vuosittaisen maksun perusteella summa tulisi olemaan kaksi markkaa maaverosta ja yksi markka päivätyöstä. Naantalın luostari on puolestaan 3.5.1533 painanut oman sinettinsä kirjeen alle vahvistaakseen kyseisen toimituksen.¹⁰⁴

Suurin osa luostarin lähettämistä kirjeistä alkaa aina samalla tavalla, jossa otetaan huomioon laajempi kuulijakunta: ”*For alle gode maen thetta breff forekoma...*”, vaikka kirjeen sisällöstä pystytään päättelemään, että kirje on osoitettu esimerkiksi kuninkaalle. Oletettavasti Raision tila kuului vielä vuonna 1533 pyhän Johanneksen alttarille, sillä luostari näki tarpeelliseksi muistuttaa tilan maksuista uudelleen. On myös mahdollista, että tilan maksuja laiminlyötiin, jonka seurauksena luostari korosti piispa Magnus Olain päätöstä maksuihin liittyen. Lähteiden puuttuessa syyt ovat kuitenkin epävarmoja. Toisaalta Kustaa Vaasan toimeenpaneman kirkkoreduktion hengen mukaisesti oli suhteellisen tavanomaista, jos

---

¹⁰⁰ Esim. KGDFR V, 150–151.

¹⁰¹ Berntson 2017, 198.

¹⁰² Lagus, Handlingar till upplysning I 52–54; Lagus, Handlingar och uppsatser V 11–12.

¹⁰³ Suvanto 1976, 131.

¹⁰⁴ Arwidsson, Handlingar till upplysning VI 76; SDHK 39072. Katsottu: 7.4.2020.

kirkot ja luostarit eivät saaneet kaikkia niille kuuluvia tuloja. Kysymyksiä herättää kuitenkin se, että miksi päivätyö on korvattu maksulla. Kyse voisi mahdollisesti olla siitä, että maanviljelystä ei voitu kyseiseen tilaan suorittaa tai luostari otti maksun mieluummin rahana. Vuodesta 1539 alkaen pitäjät pystyivät ostamaan itsensä ulos päivätyövelvollisuudesta, mutta esimerkiksi Turun linnan läheisyyteen kuuluvien pitäjien, johon myös Raisio kuului, tuli suorittaa päivätyövelvollisuutensa.¹⁰⁵ Joissain tapauksissa luontaisveroparseleita saatettiin myös veronkanon yhteydessä vaihtaa kruunun toimesta rahaksi, jotta maksusta saataisiin suurempi tuotto.¹⁰⁶ Luostarin kohdalla näin on tuskin ollut, sillä maksu oli mitättömän pieni. Kokonaiskuvassa luostarille hyödyllisempää olisi ollut ottaa maksu luontaistuotteina, joita se olisi pystynyt hyödyntämään jäsentensä elatuksessa.

Vouti Erik Andersson lähetti Naantalın luostarille kirjeen koskien kahta niittypalstaa Kalelan sekä Åkerbyn pitäjissä. Kirje on lähetetty vuonna 1537 ja Erik kertoo, että on kuningas Kustaan puolesta myöntänyt Naantalın luostarille kaksi Åkerbyn ja Kalelan tilaa, jotka ovat aikaisemmin olleet Turun Uuden kuorin tiloja Kakkaraisten kylässä Maskussa. Luostari on myös sitä mieltä, että tilat kuuluvat heille ja vouti Erik on ”totuudenmukaisesti” vahvistanut, että kyseiset tilat eivät ole ikinä kuuluneet Maskun pitäjälle ja hän on ne ilman lupaa ottanut luostarilta. Tämän johdosta luostari saa pitää itsellään kyseiset tilat.¹⁰⁷ Voudin kirje on siinä mielessä poikkeuksellinen, että luostari sai pitää kyseiset tilat itsellensä eikä päinvastoin, varsinkin kun kuningas oli jo aikaisemmin luovuttanut tilat Turun Uudelle kuorille. Aikaisemmissa tapauksissa kuningas on vedonnut muun muassa vanhentuneisiin proventoihin sekä Västeråsin valtiopäivien päätöksiin, joten tuntuu jollain tapaa jopa laiskalta päätökseltä olla käyttämättä tilaisuutta hyväkseen saada jälleen luostarille kuuluvaa omaisuutta. Tämä herättää ihmetystä etenkin siksi, että Kustaa asetti Uuden kuorin tilat voutinsa hoidettavaksi vuonna 1530.¹⁰⁸ On mahdollista, että tässäkin tapauksessa kuningas antoi tilat luostarille, jotta vouti ei niitä takavarikoisi kruunun kassaan vaan kuningas saisi lunastettua ne myöhemmin itsellensä. Huomionarvoista on myös se, että Turun tuomiokirkossa tehtiin suullinen jakosopimus vuonna 1533, jonka mukaan Per Hermansson (Fle-

---

¹⁰⁵ Seppälä 2009, 176.

¹⁰⁶ Esim. KA, Turun linnaläänin tilikirja 1543–1543 (492), 33. Katsottu: 1.4.2020; Vilkuna 1998, 36, ks. myös viite 47; Blomstedt 1921, 385. Myös Juhanan herttuakunnassa päivätoita vaihdettiin rahamaksuihin.

¹⁰⁷ Arwidsson, Handlingar till upplysning VI 84; Hausen, Bidrag III 98.

¹⁰⁸ Pirinen 1955, 22.

ming) (k.1532) sai itsellensä muun muassa Kakkaraisten kylän Maskusta.¹⁰⁹ On tietenkin mahdollista, että Per Flemingin kuollessa kyseinen tila siirtyi Turun Uudelle kuorille ja kyseessä oli sama tila kuin vuoden 1537 kirjeessä.

Myös muissa lähteissä mainitaan Turun Uusi kuori. Vuonna 1529 sekä 1530 Kustaa Vaasa salli Erik Skalmin peruuttaa useita tiloja Turun Uuden kuorin alaisuudesta. Ainoana ehtona oli se, että Skalmin tuli ensin todistaa, oliko hänellä sukuoikeutta Västeråsin resessin mukaisesti kyseisiin tiloihin.¹¹⁰ Myöhemmässä kirjeessä mainitaan, että Erik Skalm saapui Turun tuomiokirkkoon ilman sukulaisiaan, joten hänen täytyi todistaa kuninkaan käskynhaltija Erik Flemingille (1487–1548) jollain tavalla oikeutensa sukunsa maihin, joita kuningas Kustaa oli myöntämässä.¹¹¹ Tuntuu mahdottomalta ajatukselta, että kuningas ei jostain syystä olisi ollut kiinnostunut Turun Uuden kuorin tiloista. Kummassakaan tapauksessa häntä ei tunnu kuitenkaan kiinnostavan niistä saatava taloudellinen hyöty. Vasta vuonna 1542 kruunun hallussa olevien prebendatilojen määrä kasvoi huomattavasti ja Uuden kuorin Varsinais-Suomen tilojen osalta määrä oli 21, joka oli melkein 50% kaikista Varsinais-Suomen prebendatiloista.¹¹²

Maapalstojen takavarikoinnit alkoivat näkyä luostarin kukkarossa, sillä esimerkiksi vuonna 1545 abbedissa Valborg Torkilsdotterin (k.1554) kuitti Erik Anderssonille osoittaa, että luostari oli alkanut nyt myymään maitaan lahjoitustulvan sijaan. Kyseisestä kuitista käy ilmi, että luostari myi 17 markalla Raukkalan tilansa Erik Anderssonille.¹¹³

Kustaa Vaasa lähetti 4.9.1551 kirjeen Sigfrid Mårtenssonille koskien Naantalin luostarin omaisuuden valvomista. Kirjeessään kuningas mainitsee, että hänelle on tullut tietoon luostarin jäsenmäärän nopea väheneminen ja on sitä mieltä, että sen tulisi säilyttää vähäinen omaisuutensa, sillä hän ei halua aiheuttaa minäkäänlaista kärsimystä luostarin asukkaille. Tästä johtuen Kustaa on määrännyt Sigfrid Mårtenssonin valvomaan, että Naantalin luostarin omaisuudelle ei tehdä mitään toimenpiteitä ilman hänen lupaansa.¹¹⁴ On ilmiselvää, että tässäkin tapauksessa Kustaa Vaasa halusi varjella luostarin omaisuutta, jotta pääsisi itse siihen jossain vaiheessa käsiksi. Luostarin omaisuutta oli selvästi kuitenkin haviteltu aatelisten toimesta eikä Kustaa Vaasan kirje ollut tuulesta temmattu. Neljä päivää

---

¹⁰⁹ Haggrén 2005a, 15.

¹¹⁰ DF 6458. Katsottu: 24.2.2020.

¹¹¹ DF 6519. Katsottu: 24.2.2020.

¹¹² Pirinen 1955, 29–30.

¹¹³ Leinberg, Bihang 9.

¹¹⁴ Arwidsson, Handlingar till upplysning VIII 32.

myöhemmin konventtisisar Birgitta Pedersdotter (Fleming) (k.1530) lähetti kuninkaalle kirjeen, kuinka hänen velipuolensa yritti ryöstää hänelle kuuluvia tiloja.¹¹⁵

Naantalin luostarin veronkannosta on säilynyt joitakin alkuperäisiä asiakirjoja voutintilien muodossa. On mahdotonta saada kuitenkaan tarkkaa kokonaiskuvaa luostarin irtaimistosta ja muusta omaisuudesta, sillä lähteet ovat hyvin hajanaisia. Kustaa Vaasan ajalta Suomen herttuakunnan voutien koontitileistä löytyy Naantalin luostarin omaisuudesta mainintoja, jotka ovat päivätty kulloisestakin alueesta riippuen 12.3.1558–25.5.1559. Eri linnaläänien voudit kirjasivat luostarin verotavaroiksi erilaisia luontaistuotteita, joilla verot normaalisti maksettiin. Luetelossa näkyvät veroperusteet antavat kuitenkin kuvaa siitä minkä verran luostarilla oli omaisuutta tuohon aikaan ja esimerkiksi Monnoisten kartanon vouti on antanut luostarille 150 markkaa rahaa, seitsemän tynnyriä voita, viisi härkää, 16 lammasta, 100 taksvärkkipäivää jne.¹¹⁶ Myös Niittykartanon voutikunnan tileistä löytyy abbedissa Birgitta Pedersdotterin hyväksymä ja kirjoittama kuitti vastaanotetuista verotavaroista Naantalin luostarille vuonna 1556. Vastaanotettuihin tavaroihin kuului muun muassa voita, suolaa, lohta, suolattuja silakoita ja muita erilaisia kalalajeja.¹¹⁷

Luostari vastaanotti verotavaroita yllättävänkin suuria määriä, sillä kokonaisuudessaan kruunun suorittamat avustusmäärät kirkkoille olivat Varsinais-Suomen yksittäisten veroparseleiden osalta vuonna 1560 seuraavanlaiset: 150 markkaa, 100 taksvärkkipäivää, noin 500 tynnyriä voita, lampaita, eri kalalajeja, 2 nautaa jne.¹¹⁸ Luostarille annettuja avustuksia voidaan verrata suoraan kruunun kokonaisavustusten määriin ja ne antavat kuvaa siitä millainen taloudellinen tilanne luostarissa vallitsi kyseisenä ajankohtana. Vuonna 1560 Monnoisten kartanon vouti käytti luostarin entisöintiin muun muassa 200 taksvärkkipäivää.¹¹⁹ On siis hyvin todennäköistä, että pari vuotta aikaisemmin luostariin käytetty taksvärkkimäärä on käytetty samalla tavalla rakennuksen entisöintiin. Tästä voitaisiin päätellä, että luostarin entisöinti aloitettiin jo kauan ennen Juhanan kuningaskautta eikä luostarin rakennuttaminen ollut ainoastaan hänen käynnistämänsä projekti. Ottaen huomioon vähenevän jäsenmäärän, muiden tilusten menetyksen kirkkoreduktion

---

¹¹⁵ Hausen, Bidrag III 357.

¹¹⁶ KA, Suomen herttuakunnan voutien koontitilit 1558–1558 (94), 54–55. Katsottu: 9.3.2020.

¹¹⁷ KA, Niittykartanon voutikunnan kirkollisten verojen tilikirja 1556–1556 (615), 16. Katsottu: 9.3.2020.

¹¹⁸ Pirinen 1955, 69.

¹¹⁹ Pirinen 1955, 48.

myötä sekä kruunun avustusten kokonaismäärät kirkkoille, luostari sai verotavaroita ylläpitimikseen säännöllisesti ja suhteellisen paljon vielä 1500-luvun puolivälissä hajanaisten voudintilien perusteella.

2. Kirkkohopeiden takavarikointi – liturginen esineistö luostarin olosuhteiden ilmentäjänä

Naantalın luostarin liturgisesta omaisuudesta ja esineistöstä on säilynyt luettelo vuodelta 1530. Luettelossa mainitaan luostarilta otettavan muun muassa 14 eri kokoista kullattua ehtoollisastiasiaa, 30 (puhdasmetallista)¹²⁰ markkaa, kaksi eri kokoista kullattua ristiä, neljä hopeakoristeltua astiaa, viisi pyhäinjäännöslipasta, joista kaksi hopeisia, yksi suitsukeastia, yksi korkea ja suurikokoinen monstranssi sekä kuusi kappaletta erilaisia alttarivaatteita. Luettelossa mainitaan myös luostarin pantanneen eri henkilöille esineitä maksua vastaan. Ainoastaan Jacob Flemingin kohdalla ei mainita ”panttimaksua”. Luettelossa mainitaan myös erityinen ehtoollisleipäästia, jota munkit käyttivät vieraillessaan sairaan henkilön luona (*pixis pro infirmis*). Juhani Rinteen mukaan kyseinen esine kuului Neitsyt Marian alttarisäätiölle, jonka esimiehen velvollisuuksiin kuului vierailla sairaiden luona luostarin ulkopuolella.¹²¹ On siis mahdollista, että Västeråsin valtiopäivien päätösten jälkeenkin munkit tekivät vierailuja luostarin ulkopuolelle ja toimittivat katolisia sakramentteja, sillä kuten tiedetään, reformaation muutokset eivät juurtuneet saman tien Ruotsin uskonnolliseen kenttään.

Kustaa Vaasa keräsi velkaantuvalla Ruotsin valtakunnalle omaisuutta kirkkohopeiden muodossa. Lähteiden perusteella koko Ruotsin valtakunnan laajuisesti kuninkaan tiedetään vieneen kirkkohopeita luostareista ensimmäisenä Vadstenalta vuonna 1524.¹²² Vuotta aikaisemmin kuningas lähetti ensimmäisen kerran kirjeen kirkkoille ja luostareille kirkkohopeiden takavarikoinnista, johon oli myös listattuna muutaman kirkon osalta rahasummia verotusta varten.¹²³ Vuonna 1543 kuningas vei Vadstenan luostarilta suuren määrän kirjoja, kaksi olemassa olevaa kirjekaappia, Marian alttarin kiviveistoksen ja ison määrän muita esineitä.¹²⁴

17.7.1554 lähetetty kuitti on tosite kirkkohopeiden maksamisesta Naantalın luostarissa ja se on lähetetty Eskilstunasta. Kirje on kuninkaan lähettämä, jossa

---

¹²⁰ Puhtaat metallit olivat arvokkaampia kuin metalliseoksista tehdyt esineet ja rahat.

¹²¹ DF 6533. Katsottu: 9.3.2020.; Rinne 1943, 146–147.

¹²² Källström 1939, 17–18.

¹²³ Thyselius, Handlingar 1–2.

¹²⁴ VD 1190.

hän kertoo, että vouti Simon Thomansson on vahvistanut luostarin maksaneen muun muassa neljä kullattua ehtoollisastiaa (*calcker medtt patener*), yhden kullatun monstranssin ja eri summia sulatettua hopearahaa.¹²⁵ 1530-luvulta peräisin olevassa Naantalın luostarin omaisuuteen liittyvässä luettelossa mainitaan oletettavasti sama monstranssi kuin edellä mainitussa Kustaa Vaasan vuonna 1554 lähettämässä kuitissa, joten luostarilla on täytynyt olla vain yksi suurikokoinen monstranssi 1500-luvun puolella, mahdollisesti jopa koko toimintakautensa aikana. Vaikka 1530-luvulta peräisin olevassa luettelossa ei mainita monstranssin olleen kullatun, mittasuhteiden perusteella on oletettavasti kyse samasta esineestä.

Juhanan herttuakaudella tehtiin luettelo Turun linnaläänin kirkkohopeista eri seurakunnissa ja kirkoissa vuonna 1558. Luettelossa mainitaan Naantalın luostarin kohdalla yksi pieni kullattu ehtoollisastiasto, joka sekin annettiin Maskun pitäjän kirkolle, sillä Maskussa oli vain yksi ehtoollismalja.¹²⁶ On mahdollista, että vuoteen 1558 mennessä Kustaa Vaasa oli takavarikoinut kaikki Naantalın luostarin vähemmänkin arvokkaina pidettävät liturgiset esineet, sillä niitä ei Juhanan toimeenpanemasta luettelosta löydy. Tätä vahvistaa myös se, että vielä vuosina 1557–1558 Kustaa Vaasa toimeenpani kirkkohopeiden takavarikointia Turun linnaläänin alueella. Monen pitäjän kohdalla on luetteloituna arvokkaita hopeisia, kultaisia ja metallisia liturgisia esineitä, kun taas Naantalın luostarin kohdalta löytyy ainoastaan yksi takavarikoitu esine: valkoinen mirha astia.¹²⁷

Rainer Fagerlundin mukaan myös Juhana takavarikoi herttuakunnassaan sijaitsevien kirkkojensa omaisuutta suuriakin määriä.¹²⁸ Toisaalta taas hänen tiedetään omalla kuningaskaudellaan lahjoittaneen takavarikoituja kirkkohopeita takaisin kirkkoille ja luostareille. Joissain tapauksissa, jos Juhanalla ei ollut mahdollisuutta antaa kirkolle takaisin samoja esineitä, joita oli viety, hän saattoi lahjoittaa kokonaan uusia kirkkohopeita.¹²⁹ Juhanan tiedetään esimerkiksi hankkineen kirkkoille erilaista liturgista esineistöä, sillä hän koki, että luterilainen jumalanpalvelus oli liian riisuttu.¹³⁰

Tämän lisäksi Juhanalla oli hyvät välit kirkkoihin, mikä oli pelkästään hänelle eduksi kuningaskaudellaan. Juhanan ei tiedetä myöskään vieneen esimerkiksi Naantalın luostarilta kirkkohopeita, mikä olisi ollut käytännössä mahdollista,

---

¹²⁵ Hausen, Bidrag III 390; Lagus, Handlingar och uppsatser V 8–9.

¹²⁶ Arwidsson, Handlingar till upplysning VI 151.

¹²⁷ Hausen, Bidrag III 470.

¹²⁸ Fagerlund 2000, 39.

¹²⁹ Källström 1939, 81.

¹³⁰ Juva 1955, 108.

sillä kuningas antoi luostarille merkittävän suuria määriä vuosittaisia avustuksia. Käsittelen näitä avustuksia ja muuta Juhanaan liittyvää aineistoa myöhemmissä kappaleissa.

3. Michael Agricolan vierailu Naantalın luostariin

Kustaa Vaasa takavarikoi Michael Agricolan avustuksella suurimman määrän kirkkohopeita vuonna 1554.¹³¹ Olemassa oleva kirkkohopeiden maksamisesta lähetetty kuitti on huomionarvoinen siinä mielessä, että kruunu otti haltuunsa hyvin merkittävän määrän luostarin liturgista esineistöä ja omaisuutta: ainoan olemassa olevan monstranssin sekä lähes kolmasosan jäljellä olevista ehtoollisasti-oista. On hyvin todennäköistä, että vuonna 1554 ehtoollisastiastoa ja muuta liturgista esineistöä on ollut huomattavasti vähemmän kuin vuonna 1530, mutta tämä tarkoittaisi myös sitä, että Kustaa Vaasan takavarikoima osuus olisi ollut vieläkin suurempi. On myös mahdollista, että kirkkohopeiden takavarikointia tapahtui vuosien 1530–1554 välillä, mutta siitä ei ole säilynyt kuittia. Luostarin omaisuus oli kuitenkin jo 1500-luvun puolivälissä kovin pieni, ja takavarikoinnit köyhdyttivät sitä merkittävästi. On vaikeaa kuvitella, että kahden muun kirkkohopeiden takavarikointikerran lisäksi kruunu olisi moneen otteeseen vienyt Naantalın luostarin omaisuutta, sillä liturginen irtaimisto ei olisi tullut riittämään enää kovinkaan pitkälle. Leinbergin mukaan nunnat onnistuivat ennen Agricolan vierailua piilottamaan osan omaisuudestaan ja näin ollen säilyttämään itsellään edes pienen määrän omaisuutta takavarikoitujen maaomaisuuksien sijaan.¹³² Kuningas Kustaa perusteli kirkkohopeiden mittavaa takavarikointia sillä, että niistä saatavalla tuotolla ostettaisiin maalaisille viljaa ja tuettaisiin tulevan kauden kylvöä.¹³³ Tämä osoitautui kuitenkin vain sanahelinäksi, sillä vilja-avustukset annettiin vasta seuraavana vuonna, jolloin ne eivät enää auttaneet saman vuoden kylvöä.¹³⁴

On tiedossa, että myös muualla Ruotsissa ja naapurimaissa kirkot sekä luostarit saattoivat piilottaa omaisuuttaan siinä toivossa, että se jäisi kruunulta takavarikoinnin yhteydessä huomaamatta.¹³⁵ *Vadstenadiaretista* löytyy esimerkiksi merkintä liittyen Vadstenan luostarin liturgiseen esineistöön ja sen piilottamiseen. Mielenkiintoista on, että kyseinen merkintä on tehty niinkin varhaisessa vaiheessa kuin vuonna 1442 ja siinä kehoitetaan luostariveljiä olemaan varovaisia

---

¹³¹ Finnberg 1943, 26.

¹³² Leinberg 1890, 279 viite 1.

¹³³ KGDFR XXV, 115–116.

¹³⁴ Blomstedt 1921, 328.

¹³⁵ Källström 1939, 67, 76.

omaisuuden suhteen ja kertomatta liikaa kyseisestä piilosta: ”*Item, frater, nota attente cautumque habeas neque pluribus referas...ibi tunc libri, clenodia monasterii et res alie, videlicet reliquaria, calices et cetera, secure et provide custodiantur...*”.¹³⁶ Kirjoituksesta käy myös ilmi, että jo 1400-luvulla ainakin Vadstenassa pelättiin kirkon koskemattomuuden rikkoutumista, ulkopuolisten hyökkäystä ja sotaa: ”*dum in regno discordia aliqua habeatur, et immunitas ecclesie violatur, sive dum extraneorum incursus vel bellum timeatur - ...*”.¹³⁷ Vadstenadiaretin merkinnästä käy myös ilmi, että kirjoja säilytettiin arvotavaroiden kanssa samassa paikassa. Tästä voidaan päätellä, että kirjat ja pergamentti materiaalina olivat luostareille arvokasta omaisuutta, jota säilytettiin huolellisesti sekä sen arvon että oikeuskelpoisuuden takia.¹³⁸

Michael Agricola kokosi tarkastuskäyntiensä perusteella heinäkuussa vuonna 1554 suomalaisten saaristokirkkojen omaisuuksista luettelon, joka koski kirkollista esineistöä. Paraisten kirkon omaisuudesta tehty listaus on päivätty 5.7 kun taas Lemua ja Naantalin kirkkoa koskeva informaatio on päivätty 17.7. Asiakirjan alussa on listattuna Paraisten ja Lemun kirkon arvoesineet, mutta mielenkiintoista on se, mitä Agricola kirjoitti seuraavaksi otsikolla ”Naantalin luostarin munkit ja nunnat”. Agricola kertoo, että luostariväki on opetuksen avulla kääntynyt luterilaisuuteen ja tästeden Birgitan ilmestysten lukeminen sekä laulaminen luostarirakennuksessa on kielletty. Myös suomen- ja ruotsinkielisiä messuja tulee viettää ja niistä on kiellettyä jättää ehtoollinen pois. Lopuksi Agricola mainitsee, että luostarijäsenet ovat luvanneet luopua invokaatiosta messun alussa, pyhimysten avuksi huutamisesta ja muista tällaisista taikauskoisten asioiden harjoittamisesta: ”*Item Jnuocatio sanctorum, Helgones åkallan och andra slijke Superstitiones oc Wijskipilsze låffwadhe the bårttleggia*.”.¹³⁹

Asiakirjassa ei Naantalin kohdalla ole tehty luettelointia omaisuuteen liittyen. Tämä voisi johtua siitä, että Kustaa Vaasa oli saman kuun aikana tehnyt poikkeuksellisen suuren takavarikoinnin kirkkohopeisiin liittyen.¹⁴⁰ Merkillepantavaa on myös se, että molemmissa asiakirjossa päiväys on sama 17.7.¹⁴¹ Sekä Maliniemi että Leinberg näyttää olleen samaa mieltä siitä, että ennen Agricolan

---

¹³⁶ VD 523.

¹³⁷ VD 523.

¹³⁸ Walta 2012, 46. Ks. myös esimerkiksi Lagus, Handlingar och uppsatser V 12–13.

¹³⁹ Arwidsson, Handlingar till upplysning VIII 78.

¹⁴⁰ Hausen, Bidrag III 390; Lagus, Handlingar och uppsatser V 8–9.

¹⁴¹ Arwidsson, Handlingar till upplysning VIII 78. ja Hausen, Bidrag III 390.

vierailua Kustaa Vaasa oli vienyt luostarilta suuren määrän kirkkohopeita.¹⁴² On tietysti mahdollista, että kuningas oli vienyt omaisuutta jo aikaisemmin, mutta kirje on kirjoitettu ja lähetetty myöhemmin Agricolan vierailun jälkeen. Kustaa Vaasan kirkkohopeiden vieminen Naantalin ja Vadstenan luostarin kohdalla näyttää järjestyneen myös melko identtisellä tavalla. Molemmissa tapauksissa kirkkohopeiden vieminen tapahtui samana vuonna kuin luostareihin lähetettiin reformaattoreita puuttumaan niiden jumalanpalveluselämään, vaikka Vadstenassa kirkkohopeita oli jo viety paljon aikaisemmin.¹⁴³

Vuonna 1538 Rauman fransiskaanikonventista häädettiin jäljellä olevat munkit ja rakennus muutettiin pappilaksi.¹⁴⁴ Naantalin luostarin kiistattomasta vaikutusvallasta oman aikansa yhteiskunnassa kertoo se, että katolinen luostari sai elää suhteellisen rauhallisesta ilman häiriötekijöitä, vaikka reformaation muutokset iskeytyivät vahvasti nimenomaan luostareihin. Fransiskaanit ja dominikaanit eivät saavuttaneet Ruotsissa samanlaista asemaa kuin birgittalaisuuteen perustuvat luostarit. Rauman fransiskaanikonventin jäsenmäärä oli huomattavasti pienempi kuin Naantalin birgittalaisluostarin, mutta reformaation myötä kaikki luostarit olivat ikään kuin maalitauluja uudistuksille. Tästä syystä on ihme, että harvajäseniseen Naantalin luostariin ei kohdistettu samanlaista painetta kuin muihin sääntökuntiin.

Vadstenan luostariin saapui kaksi sisarta Munkalivin luostarista Norjasta vuonna 1531. Sisaret olivat saapuneet Vadstenaan, sillä luterilaiset olivat ajaneet kaikki nunnat pois Munkalivistä. Tämän takia myös muut Munkalivin sisaret jouduivat oleskelemaan luostarin lähistöllä vanhempiensa ja sukulaistensa luona.¹⁴⁵ Agricolan luettelon yhteydessä olevasta tekstistä voidaan päätellä, että kesti useamman vuosikymmenen reformaation tulon jälkeen ennen kuin Naantalin luostariin ja sen vahvaan katoliseen identiteettiin alettiin puuttumaan. Munkalivin birgittalaisluostari kohtasi suhteellisen aikaisessa vaiheessa luterilaisen väliintulon verrattuna Vadstenaan ja Naantaliin. Kaikesta huolimatta se onnistui kuitenkin säilyttämään pienen määrän jäseniä luostarissa ja sen toiminta lakkasi vasta vuonna 1568 viimeisen sisaren kuoleman myötä.¹⁴⁶ Vadstena ja Naantali sinnittelivät aina 1500-luvun loppupuolelle asti, vaikka Vadstenassa oli havaittavissa 1500-luvun

---

¹⁴² Maliniemi 1943, 117; Leinberg 1890, 282.

¹⁴³ Vadstenan osalta VD 1173 & VD 1175 ja Naantalin osalta Arwidsson, Handlingar till upplysning VIII 78 & Hausen, Bidrag III 390.

¹⁴⁴ Pirinen 1991, 284.

¹⁴⁵ VD 1140.

¹⁴⁶ Lange 1856, 312.

puolivälissä jo jonkinlaista sisäistä hajaannusta.¹⁴⁷ Tarkastelen tätä hajaannusta hieman alempana toisen kirjeen yhteydessä.

Vadstenadiarietin merkintä Munkalivin sisarista kertoo myös omalta osaltaan paljon radikaalimmasta reformaatiosta Norjan puolella kuin Agricolan muuttaman rivin mittainen kehoitus kansankieliseen messuun. Kristian III:n (1534–1559) kuningaskaudella Norjassa tehtiin esimerkiksi huomattava määrä kirkkohopeiden takavarikointeja 1530-luvulla.¹⁴⁸ Toisaalta kuten aikaisemmin totesin, Ruotsin reformaatio oli pääsääntöisesti Kustaa Vaasan politiikkaan kietoutunutta kruunun talouden elvyttämistä eikä Kustaalla ollut varhaisessa vaiheessa suurempaa tarvetta puuttua uskonnollisiin kysymyksiin. Kuningas kyllä kannatti kirkon ja uskon uudistusta, sillä se toi hänelle mahdollisuuden puuttua kirkon keskushallintoon sekä talouteen.

Naantalin luostarin toimintaan ei ollut kukaan aikaisemmin puuttunut ja Maliniemi näyttää olevan sitä mieltä, että kyseinen Agricolan vierailu muutti radikaalisti luostarin arkea ja katolinen usko korvattiin luterilaisuudella.¹⁴⁹ Kauko Pirinen on kuitenkin sitä mieltä, että Naantalin luostarissa tuskin siirryttiin evankeliseen aikaan Agricolan yrityksistä huolimatta.¹⁵⁰ Olemassa olevat lähteet eivät kerro noudattiko luostari tätä antamaansa ”lupausta”, joten ei voida täysin sanoa, että Agricolan vierailun jälkeen luostari olisi jättänyt vanhat katoliset tapansa pois ja korvannut Birgitan ilmestykset Raamatulla. Myös Klockars näyttää olleen sitä mieltä, että on vaikeaa todistaa, noudattiko luostari todella Agricolan antamia määräyksiä, sillä luostarin itsensä näkemystä asiasta ei ole valitettavasti säilynyt nykypäivään.¹⁵¹ On mahdollista, että esimerkiksi Raamattua luettiin enemmän ja se tuotiin suurempaan rooliin jumalanpalveluselämässä. Jumalanpalveluksen tuli olla myös linjassa valtakunnan virallisen ja yhteisen jumalanpalveluksen kanssa,¹⁵² mutta tuskin luostariväki luopui kokonaan birgittalaisille tunnusomaisten tekstien lukemisesta, joista kuitenkin suurin osa heidän päivänsä toimituksista koostui.

Myös Vadstenassa muutos jäi niin sanotusti puolitiehen, sillä vuonna 1540 tiedetään ensimmäisen kerran reformaattoreiden saapuneen Vadstenan luostariin

---

¹⁴⁷ KGDFR XVI, 640–641.

¹⁴⁸ Källström 1939, 67.

¹⁴⁹ Maliniemi 1943, 116.

¹⁵⁰ Pirinen 1991, 337.

¹⁵¹ Klockars 1979, 186–187.

¹⁵² Leinberg 1890, 283.

ja puuttuneen katolisiin tapoihin.¹⁵³ Muutama vuosi myöhemmin luostariin saapui uudestaan väkeä saman asian tiimoilta, joten näyttäisi selkeästi siltä, että Vadstena ei oltu tehty kovin suuria muutoksia luostarin katoliseen arkeen.¹⁵⁴ Vadstena luostarille suurempi uhka oli kuitenkin se, että luostarikirkossa alettiin pitää luterilaisia jumalanpalveluksia 1500-luvun puolivälistä alkaen. Vuonna 1580 abbedissa lähetti muun muassa hyvin suorasanaisen kirjeen paaville koskien 30 vuotta sitten tapahtunutta luterilaisten ”harhaoppisten” valtausta.¹⁵⁵

Michael Agricolan reformaatiotoimet olivat hyvin maltillisia, sillä selkeästi Naantalin luostarin asukkailla ei ollut kovinkaan kiire niitä noudattaa. Agricolan maltillisista reformaatiotoimista kertoo myöskin hänen tekemät käännöstyöt ja esimerkiksi Raamatun käännöksiin Agricola lisäsi yleensä alkuun esipuheen, josta kävi ilmi hänen omat uskonnolliset painotuksensa sekä käännettävien kirjojen alkuperäisen kääntäjän ääni. Joissain tapauksissa Agricola kuitenkin sensuroi esimerkiksi Lutherin kärkkäimpiä kannanottoja paavia ja katolisuutta kohtaan, mikä kertoo omalta osaltaan hänen maltillisemmasta reformaatiolinjastaan.¹⁵⁶ Toisaalta luostariväen suullinen lupaus ryhtyä noudattamaan luterilaista uskoa tuntuu lähtökohtaisesti kovin löyhältä sopimukselta. Etenkin siksi, että sen annettiin jatkaa toimintaansa normaalisti ilman, että kruunu asetti sinne pysyvästi esimerkiksi reformaattoreita tai luterilaisia pappeja toimittamaan uudistusta.

Merkillepantavaa on myös se, kuinka katolisten tapojen kitkemisen kankeus näkyi muuallakin Suomessa. Esimerkiksi Hämeen linnassa arki koostui 1500-luvun puolivälissä edelleen pyhimysten juhlapäivistä ja linnassa säilytetty liturginen esineistö viittasi vahvasti katolisten perinteiden säilymiseen. Juhanan vieraillessa herttuakaudellaan Hämeen linnassa vuonna 1556 hänelle annettiin lahjaksi muun muassa kaksi kullattua monstranssia sekä kaksi kullattua kruunua. Myös vuonna 1541 tehtiin Hämeen linnan kappelin liturgisesta esineistöstä luettelo.¹⁵⁷ Tämä voisi viitata siihen, että vuosi aikaisemmin Kustaa Vaasa oli antanut koko valtakuntaa koskevan käskyn, että reformaation hengen mukaiset uudistukset tuli toimeenpanna mahdollisimman pian.¹⁵⁸ Naantalin luostari ei siis ollut kuitenkaan ainoa paikka, jossa katoliset perinteet säilyivät suhteellisen pitkään reformaation jälkeen. Mielenkiintoista Hämeen linnan osalta on myös se, että kato-

---

¹⁵³ VD 1173.

¹⁵⁴ VD 1192.

¹⁵⁵ Lindblom 1961, 38.

¹⁵⁶ Juva 1955, 107.

¹⁵⁷ Vilkuna 1998, 188.

¹⁵⁸ Juva 1955, 105.

lisiä tapoja ylläpidettiin kruunun tiloissa. Esimerkkinä tästä on myös Vadstenan luostarista pois ajettu munkki Johan Montanus, joka vangittiin Hämeen linnaan vuonna 1554. Hämeen linnan linnapäälikkö Herman Fleming salli Montanuksen esimerkiksi saarnata ja kirjoittaa latinankielisiä tiivistelmiä evankeliumeista.¹⁵⁹

4. Fleming-suvun osuus luostarin tilojen menetyksessä

Flemingin suku oli läheisesti tekemisissä Kustaa Vaasan kanssa ja Erik sekä hänen veljensä Ivar toimeenpanivat muun muassa kuninkaalta ja kruunulta tulleita kirkon takavarikointeja ja monesti he niin sanotusti vetivät myös omaan taskuun takavarikoimaansa omaisuutta.¹⁶⁰ Erik Fleming käytti useasti myös hallitsijan nimeä ikään kuin olisi kuninkaan määräys, että hänen kuului ottaa oma osansa esimerkiksi luostarin omaisuudesta, josta Kustaa Vaasa oli vaatinut selvitystä.¹⁶¹

Västeråsin resessissä asetettiin myös, että luostarin asioiden hoidosta tulisi vastata aatelismies, jonka vastuulla oli luostariväen sekä sen rakennusten ylläpito.¹⁶² Flemingin veljesten toiminta alustalaisiaan kohtaan tuotti kuitenkin jonkin verran ongelmia ja kuninkaalle lähetettiin valituskirjeitä heidän käyttäytymisestään ja toiminnastaan perintöomaisuuksiin liittyen.¹⁶³

4.1. Valborg Joakimsdotter avaimena Flemingin veljesten rikkauteen

Erik Fleming lähetti vuonna 1526 luostarille kirjeen, mutta kirjeessä ei ole tarkkaa päivämäärää kirjattuna. Kirje on lähetetty kiireisesti Turun linnasta ja sen loppuun on kirjoitettu latinaksi ”24 may - presentatum fferia quinta pentecostes MDXXVI” eli ”24 toukokuuta - esitetty torstaina helluntaina 1526”.¹⁶⁴ Kirje on lähetetty Naantalın luostarin abbedissalle Valborg Joakimsdotterille (Fleming) (k.n.1542), joka oli Erik Flemingin sisko. Valborg toimi Naantalın luostarin abbedissana vuosina 1526–1531.¹⁶⁵ Erik mainitsee, että Lasse (Skrivare) Henriksson vaatii Viipurin Rasalahden tilaa itsellensä. Kyseinen tila kuuluu luostarille, joten Erik vakuuttaa, että Lasse Henriksson maksaa kyseisestä tilasta luostarille yhtä paljon kuin

---

¹⁵⁹ Leinberg 1890, 281 viite 1.

¹⁶⁰ Lahtinen 2007, 128.

¹⁶¹ Klockars 1979, 175–176.

¹⁶² Suvanto 1976, 145.

¹⁶³ Esim. Hausen, Bidrag III 357.

¹⁶⁴ Arwidsson, Handlingar till upplysning VI 66. Adolf Ivar Arwidsson on sitä mieltä, että päivämäärä voisi viitata juuri kyseiseen kirjeeseen, sillä sinetti on pysynyt paikallaan ja se on painettu kirjeeseen. Alkuperäisessä asiakirja tekstissä on kuitenkin loppuun kirjoitettu latinaksi ”die non dico neque hora &c” eli ”en kerro päivämäärää enkä kellonaikaa jne”. On tietenkin mahdollista, että päivämäärä on lisätty jälkikäteen kirjurin toimesta. Kirjeen lopussa mainitaan lisäksi, että se on lähetetty kiireisesti Turun linnasta.

¹⁶⁵ Klockars 1979, 169–170, 181.

siitä on aikaisemminkin maksettu. Erik odottaa pikaista kirjettä luostarilta vastaukseksi ja kehottaa heitä suostumaan Lasse Henriksson suorittamaan maksuun. Erikin mukaan Lasse Henriksson viljelisi ja nauttisi maaomaisuudesta niin kauan kuin luostari sen hyväksi katsoo.¹⁶⁶ Mielenkiintoista on myös se, että Erik Flemingin veli Joakim Fleming lähetti samaisesta tilasta kirjeen luostarille samana vuonna 1526, jossa mainitsee Rasalahden tilan sekä Lasse Henrikssonin. Joakim on kirjeessään hieman veljeään retorisempi, ja mainitsee muun muassa, että ”ystävällisen Lasse Henrikssonin tulisi saada Naantalın luostarin tila...”¹⁶⁷ ja toteaa kirjeessään, että Lasse Henriksson ei saa rikkoa kyseistä sopimusta havittelemalla lisää muita maa-alueita. Joakim myös mainitsee, että omaisuuden siirto voidaan tehdä ainoastaan luostarin suostumuksella ja Ruotsin lain mukaisesti tiluksia tulee ylläpitää ”niin kauan kuin niistä saa nauttia”.¹⁶⁸ Kirjeet ovat molemmat säilyttäneen erilaisia, mutta Erikin lähettämässä kirjeessä korostuu enemmän taloudellinen varmuus luostarille, kun taas Joakim yrittää vakuutella luostaria lain kohdilla ja oikeudenmukaisuudella. Herää myös kysymys siitä, että miksi samasta tilasta on lähetetty luostarille kahteen otteeseen siirtopyyntö, etenkin kun kyseessä ovat veljekset, jotka molemmat olivat vaikutusvaltaisessa asemassa Ruotsin valtakunnassa. On myös mahdollista, että veljekset kilpailivat keskenään luostarin maaomaisuudesta ja omaisuuden siirron jälkeen he olisivat saaneet palan näistä tiloista itsellensä.

Valborg Flemingin toiminnasta luostarin talouteen liittyen on säilynyt useampia lähteitä. Valborg lähetti muun muassa kirjeen 23.7.1531, jossa hän hyväksyy luostariväelle osoitetun Turun pormestarin Erik Hermansson Flemingin¹⁶⁹ 80 markan maksun Salon pitäjän tilasta. Abbedissa mainitsee kirjeessään myös, että tila on aikaisemmin annettu Erikin siskolle Katarina Hermansdotterille ja luostariväki on hyväksynyt kyseisen summan tilasta ja neuvotelleet Erikin kanssa liittyen tilusten hoitamiseen.¹⁷⁰ Kirje on tiedettävästi viimeinen Valborg Flemingiin liittyvä asiakirja luostarin yhteydessä, jonka jälkeen hän siirtyi pois luostarista Erikveljensä elätettäväksi.¹⁷¹ *Erik Flemingin maakirjoista* löytyy maininta vuodelta

¹⁶⁶ Arwidsson, *Handlingar till upplysning* VI 66.

¹⁶⁷ Lagus, *Handlingar och uppsatser* IV 53–54.

¹⁶⁸ Lagus, *Handlingar och uppsatser* IV 53–54.

¹⁶⁹ Tässä lähteessä kyseessä ei ole Valborg Flemingin veli, vaan Turun kaupungin pormestari Erik (Hermansson) Fleming (1475–1537).

¹⁷⁰ Lagus, *Handlingar till upplysning* II 58; SDHK 38990. Katsottu: 31.3.2020. Kirjeestä ei käy ilmi kenelle se on lähetetty, mutta oletettavasti paikalliselle voudille, koska kyseessä on kuitti vastaanotetusta rahasummasta tilaa vastaan.

¹⁷¹ Klockars 1979, 181.

1541 Erikin ja Ivarin siskojen Valborgin ja Margaretan elättämisestä. Erik toteaa, että on velvoitettu Jumalan edessä huolehtimaan sisaruksista ja tarjoamaan heille muun muassa vaatteita, olutta sekä ruokaa. Hän ei kuitenkaan pysty huolehtimaan molemmista sisaristaan ja lähettää Margaretan takaisin Ivarin luokse. Erik kirjoittaa, että välttääkseen Jumalan ja ihmisten epäsuosiollisuuden hän antaa Margaretan jäädä luoksensa asumaan, kunhan Ivar tai Laurens Ivarsson (Erikin veljenpoika) maksavat vuosittain 60 markkaa Erikille Margaretan ylläpitokustannuksia.¹⁷² Klockarsin mukaan veljeksillä oli riitaa keskenään liittyen siskojensa elättämiseen.¹⁷³ On vaikeaa kuvitella, että Erik Fleming ei olisi pystynyt huolehtimaan molemmista siskoistaan, sillä Valborgin abbedissakaudella veljekset olivat ottaneet luostarilta paljon tiloja omiin nimiinsä ja omaisuudesta ei varmastikaan ollut puutetta. Huomiota herättävää on myös se, että Valborgin abbedissakausi päättyi vuonna 1531 ja vasta kymmenen vuoden kuluttua Flemingin veljekset kävivät keskustelua sisartensa elättämiseen liittyen. Lähteen perusteella ajattelisin, että yksi merkittävin syy siihen, miksi asiaa puitiin veljesten kesken tarkasti, oli se, että Erik ja Ivar eivät päässeet yhteisymmärrykseen sisartensa elättämisestä, sillä se tekisi väistämättä lovea jommankumman omaisuuteen. Myös myöhemmältä ajalta on säilynyt lähteitä, joiden mukaan esimerkiksi Klaus Fleming lainasi sisarkoltaan Annelta vuonna 1578 kultaa, mutta ei kuitenkaan vastineeksi hoitanut sisartaan hänen ollessa sairaana.¹⁷⁴

Flemingin veljesten kirjeenvaihto abbedissa Valborgin kanssa kertoo omalta osaltaan siitä, että he olivat hyvin aktiivisesti mukana luostarin omaisuuden liittyvissä asioissa. Anu Lahtinen näyttäisi olevan myös sitä mieltä, että Valborg Fleming valittiin alun perinkin abbedissaksi siksi, että luostari hyötyisi taloudellisesti hänen varakkaista veljeksistään, joilla oli suorat yhteydet kuninkaan luokse.¹⁷⁵ Varakkaiden veljesten lisäksi näyttäisi myös siltä, että Valborgilla oli itsellensä jonkun verran omaisuutta, jota hän oli saanut esimerkiksi asemies Kort Hartvikssonin testamentilla vuonna 1484.¹⁷⁶ Voi olla, että luostarilla ei ollut muita vaihtoehtoja kuin valita Valborg abbedissaksi, sillä kruunun ositustoimet olivat vasta lähtökuopissaan ja kohdistuivat yhä voimakkaammin kirkkoja ja luostareita kohtaan. Abbedissaksi tuli valita kuitenkin tehtävään kykenevä henkilö, joka hoiti

---

¹⁷² EFJB, 148–149.

¹⁷³ Klockars 1979, 181.

¹⁷⁴ Hausen, Bidrag V 192.

¹⁷⁵ Lahtinen 2016, 34.

¹⁷⁶ DF 4010. Katsottu: 13.2.2020.

lähes kokonaan luostarin talouteen liittyviä asioita. Syytä siihen miksi Valborg Fleming lähti luostarista, ei voida tarkasti tietää. Vuoden 1544 tapahtumat Vadstenan luostarissa antavat kuitenkin osviittaa siitä, millainen tilanne Ruotsin emäluostarissa oli reformaation aikana. Tämä on epäilemättä vaikuttanut tiiviin yhteydenpidon vuoksi myös Naantalın luostariin jollain tapaa.

Kustaa Vaasa lähetti Vadstenan luostarille kirjeen vuonna 1544. Kirje koski Vadstenan luostarin nunnia, jotka olivat aikaisemmin lähteneet ja jättäneet luostarin. Kuningas kuvailee luostaria ”Baabelin vankilaksi”, jossa harjoitetaan vääränlaista ja kristinuskon vastaista jumalanpalvelusta:

...bliffwe ther inne vdi ett slijkt babiloniske fängilsze, emot Gudt och theris szamwet in-
neluchte, och förtwinges vnder slige oppenbare, falske, skinachtige Gudtz tieniste och
Closterleffnett...emot thenn helige skriffitz rätthe grundt (tywärr) mykitt szå wäl her i
Rijkitt, som i andre nationer brukeligitt waridt haffwer...¹⁷⁷

Sen lisäksi, että Kustaa Vaasa osoittaa luostarin jumalanpalveluselämän turmeltu-
neeksi, hän kertoo, että sisaret, jotka haluavat vapaasta tahdosta jättää luostarin
voivat lähteä ystäviensä ja sukulaistensa luokse. Heidän tulee elää kuitenkin rehel-
lisesti, kurinalaisesti, kristillistä oppia noudattaen ja Jumalan tahdon mukaisesti
avioitua. Jos näitä periaatteita ei noudateta, asianomaisia tullaan rankaisemaan
armotta. Kuningas myös korostaa, että kaikki toiminta, joka ei perustu pyhään
Raamattuun täytyy lakkauttaa ja purkaa. Hän mainitsee myös, että erityisesti
Vadstenan luostarin abbedissa sekä muu luostariväki eivät saa rajoittaa päätöksen
tehneitä nunnia millään lailla.¹⁷⁸ Vaikka kirje on lähetetty kymmenen vuotta sen
jälkeen, kun Valborg Fleming jätti Naantalın luostarin, voidaan arvioida että re-
formaation tuomat muutokset ja niiden toimeenpaneminen ovat olleet pitkäjäntei-
nen prosessi ja tästä syystä olosuhteita voidaan ikään kuin peilata myöhempään
aikaan kun mietitään mahdollisia syitä Valborgin luostarista poistumiselle.

Ensinnäkin, on huomioitava Vadstenan luostarin tilanteen verrannollisuus
Naantalın luostariin, sillä myöhemmin perustetussa Naantalın luostarissa asiat
järjestettiin lähes identtisellä tavalla kuin emoluostarissa. Tämän lisäksi Naantalın
ja Vadstenan välillä oli tiivis yhteydenpito ja kirjeiden lisäksi Vadstenasta vieraili
vuosittain jonkin verran jäseniä Naantalissa ja päinvastoin.¹⁷⁹ On siis selvää, että
luostarit, etenkin Vadstena emoluostarin roolissa, olivat selvillä mitä toisessa
luostarissa tapahtui. Kuningas Kustaa osoittaa kirjeessään todella suorasukaisesti
Vadstenan luostarin epäkohdat, jotka eivät toteuta kristinuskon ydintä. On myös

---

¹⁷⁷ KGDFR XVI, 640–641.

¹⁷⁸ KGDFR XVI, 640–641.

¹⁷⁹ Ks. VD 501–1096.

jossain määrin poikkeuksellista, kuinka paljon Kustaa puhuu kirjeessään uskonnollisista asioista, vaikka hänen reformaatiotoimensa olivat pääsääntöisesti talouspoliittisia. Vaikka kuninkaalla oli paljon reformaattoreita neuvonantajina, on mielenkiintoista verrata samankaltaisen tapauksen asiakirjoja keskenään Vadstenan ja Naantalin osalta: Michael Agricolan kirjettä¹⁸⁰ Naantalin luostarille sekä edellä mainittua Kustaa Vaasan kirjettä¹⁸¹ Vadstenan luostarille. Agricolan kirjeestä välittyy hyvin järjestelmällinen ohjeistus siitä kuinka uskonnollista elämää ja jumalanpalvelusta tulisi Naantalin luostarissa viettää. Luostari sai jatkaa toimintaansa, kunhan tietyt katoliset piirteet jätettiin pois. Vadstenalle lähetetty kirje on puolestaan kovin ehdoton ja uusien käytäntöjen rikkojia tulitaisiin rankaisemaan ilman minkäänlaista armoa. Miksi Kustaa oli niin kirjeessään niin suorasukainen Vadstenalle mutta ei Naantalille? On toki mahdollista, että Kustaa näki Vadstenan kohdalla tilaisuuden saada jalkaansa oven väliin siinä vaiheessa, kun sieltä oli jo lähtenyt sisaria pois. Kuningas sai vahvemman otteen luostarista sen yhtenäisyyden murentuessa, jonka myötä oli loogista käännyttää pakonomaisesti luostarin jättäneet asukkaat uuteen uskoon ilman minkään näköisiä poikkeuksia.

Kustaa Vaasaan kohdistuneet epäluulot ja kapinat olivat varmasti myös yksi syy, jonka takia kuningas oli muutoksiin liittyvissä toimissaan ehdoton. Hän oli muun muassa aikaisemmin jo karkottanut piispoja, munkkeja ja nunnia vääränlaisen jumalanpalveluksen takia ja pakottanut munkkeja ja nunnia menemään naimisiin.¹⁸²

Tässä kohtaa herää kysymys siitä, että miksi osa nunnista jätti Vadstenan luostarin. Olivatko reformaation tuomat muutokset niin suuria ja jos olivat, millä tavalla tämä heijastui Naantalin luostariin? Vadstenan luostarissa oli jonkin verran sisäisiä ristiriitoja, jotka vaikuttivat jo alkuaikoina esimerkiksi uusien luostareiden perustamiseen liittyvissä kysymyksissä. Luostarin pappisveljien välillä oli tulkinnallisia erimielisyyksiä, ja tiukemman ajatuslinjan omaavien veljien ryhmää, joka halusi muun muassa vähentää piispojen valtaa luostareihin, nimitettiin reformipuolueeksi.¹⁸³ On siis mahdollista, että Vadstenan luostarin loppuaikoina jäsenten välillä esiintyi myös jonkinnäköistä hajaannusta, jonka takia osa jätti konventin ja ryhtyi elämään uuden uskon mukaista elämää. Oletettavasti Ruotsin puolella oleva sisäinen hajaannus ei vaikuttanut Naantalin luostariin kovinkaan paljon, mutta

---

¹⁸⁰ Arwidsson, *Handlingar till upplysning* VIII 78.

¹⁸¹ KGDFR XVI, 640–641.

¹⁸² Berntson 2010, 122.

¹⁸³ Suvanto 1976, 91–92; Palola 1997, 254.

reformaation tuoma niukkuus ja vaatimus uudesta uskonharjoittamisesta vaikutti varmasti luostarin oloihin ihan jo toimeentulon kannalta. 1500-luvun alusta on säilynyt eräs kirje, jonka mukaan kenraalikonfessori Petrus Olavi halusi jättää Naantalin luostarin ja siirtyä toiseen kirkolliseen virkaan.¹⁸⁴ On mahdollista, että olosuhteet Naantalin luostarissa alkoivat olla niin kehnot, että jopa munkkien päämies halusi muihin tehtäviin luostarin ulkopuolelle. Vähenevä jäsenmäärä ja luostaria riepottelleet taudit tekivät arkisten asioiden hoitamisesta vieläkin haastavampaa ja kyseisenä aikana oli varmasti vaikeaa viettää perinteistä luostarielämää, johon edellisellä vuosisadalla oli totuttu. Myös tieto siitä, että osa nunnista jätti Vadstenan luostarin ja ryhtyi elämään uutta luterilaisuuteen perustuvaa elämää, saattoi vaikuttaa myös jollain tapaa Naantalin luostariin ja sen jäseniin.

Luostarilla oli ollut ongelmia jo aikaisemmin. Vuonna 1487 järjestettiin niin kutsuttu yleiskokous ”*generalcollegium*” Gnadenbergissä, jossa käytiin läpi birgittalaisjärjestön asioita ja mahdollisia ongelmakohtia. Kokouksessa oli edustajia eri birgittalaisluostareista ja Naantalia edusti Henricus Michaelis sekä Arvidus Nicolai. Kokouksessa päätettiin, että birgittalaisluostarien toimintaa tulisi parantaa. Luostareiden talot ja huoneistot tulisi saada valmiiksi niin, että nunnat ja munkit voisivat elää normaalia luostarin mukaista arkea ilman muita erillisiä asuntoja. Jatkossa olisi myös kiellettyä muun muassa omistaa mitään lemmikkieläimiä tai musiikkisoittimia, joista etenkin viimeisempi voisi aiheuttaa luostariväessä kevytmielisyyttä. Kirjallisessa yhteenvedossa korostettiin myös, että abbedissojen tai kenraalikonfessorien ei tule väkivaltaisesti rankaista alamaisiaan näistä rikkomuksista.¹⁸⁵ Myös kaksoisluostareissa vallitseva sukupuolten välinen ristiriitaisuus ja vähenevä luostarikuri olivat joidenkin katolisten munkkiluostareiden mielestä heikentäneet birgittalaisluostareiden merkitystä hengellisinä laitoksina.¹⁸⁶ Jo ennen reformaatiota birgittalaisluostareissa oli havaittavissa epäkohtia, joihin kokouksessa kiinnitettiin huomiota. Tämä puhuu omasta puolestaan siitä, että myös Naantalin luostarissa oli ongelmia, jotka täytyi ratkaista yleisemmällä tasolla.

Vadstenan luostarissa tiedetään myös vuonna 1580 tapahtuneen välikohtaus, jonka seurauksena kuningas Juhana III:n veli herttua Magnus ilmoitti Vads-tenassa vierailleelle paavilliselle legaatille, että hän (Magnus) on ryöstänyt, pa-

---

¹⁸⁴ DF 5129. Katsottu: 24.3.2020.

¹⁸⁵ Nettelblatt, 29; VD 874; Leinberg 1890, 183–184.

¹⁸⁶ Leinberg 1890, 185.

hoinpidellyt ja jättänyt kuolemaan kolme nunnaa sekä häpäissyt luostarin pyhän Birgitan ja sisar Katarinan patsaat.¹⁸⁷

4.2. Flemingin veljesten omatoiminen omaisuuden haaliminen luostarin kustannuksella

Konventtisisar Birgitta Pedersdotter (Fleming) lähetti 8.9.1551 kirjeen kuningas Kustaa Vaasalle, jossa hän valittaa kuninkaalle hänen velipuolestaan Peter Flemingistä. Birgitan mukaan Peter on varastamassa kaksi hänelle kuuluvaa tilaa: Paaskunnan tilan Kaarinassa sekä Munittulan tilan Ruskossa. Kustaa Vaasa on kuitenkin luvannut nämä tilat sisarelle aikaisemmin, jonka takia Birgitta pyytää kuninkaalta suojelusta hänen omaisuuttansa kohtaan. Tämän lisäksi Birgitta lupaa testamentata kuolemansa jälkeen kuninkaalle Munittulan tilan, ja pyytää saada lahjoittaa Paaskunnan tilan hänen veljentyttärelleen Birgitta Hansdotterille. Epäselvyyden vuoksi Birgitta Pedersdotter toivoo myös vouti Anders Nilssonilta apua kyseisten tilojen omistajuuden suhteen.¹⁸⁸

Mielenkiintoista on se, että Birgitta puhuu kirjeessään omasta henkilökohtaisesta omaisuudestaan, joka oli hänelle aikaisemmin luvattu. Luostariaikana nunnilla ei ollut omaa omaisuutta, sillä liittymisen yhteydessä he luopuivat kaikesta omaisuudestaan ja sukulaiset antoivat nunnan matkaan proventatilan, joka annettiin luostarille nunnan tulevia ylläpitokustannuksia varten.¹⁸⁹ Miksi sitten Birgitta puhuu henkilökohtaisesta omaisuudesta? On mahdollista, että luostarin jäsenet yrittävät tällä tavalla suojella omaisuutta väittämällä sitä omaksi henkilökohtaiseksi omaisuudekseen. Tällä tavalla kruunun olisi ollut vaikeampi kajota omaisuuteen, sillä se ei suoranaisesti kuulunut luostarille vaan yksityiselle henkilölle. Myöhemmin luostarin omaisuuden pienentyessä on mahdollista, että nunnien mukanaan tuoma proventa suoritettiin rahamaksulla maapalstan sijaan. Näin yritettiin varmasti ehkäistä kruunun mahdollisuutta päästä suoraan käsiksi maaomaisuuteen Västeråsin päätösten nojalla. Tässäkin tapauksessa Kustaa yritti varmasti suojella luostarin tiluksia myöhempää kruunun takavarikointia varten ja selkeästi myötämielinen suhtautuminen Birgitan kohdalla toimii. Bonuksena kuningas saa varmistettua itsellensä Munittulan tilan sisaren kuoleman jälkeen.

Myös muita lähteitä liittyen nunnien henkilökohtaisiin omaisuuksiin on säilynyt nykypäiviin asti. Vuodelta 1531–1532 on säilynyt muun muassa

---

¹⁸⁷ Larsson 2006, 197.

¹⁸⁸ Hausen, Bidrag III 357.

¹⁸⁹ Suvanto 1976, 120.

Naantalın luostarin abbedissan kirje liittyen hänen henkilökohtaiseen omaisuuteensa Salossa.¹⁹⁰ Nunnien henkilökohtaisessa omaisuudessa ongelmallista oli kuitenkin se, että rangaistus siitä oli todella ankara. Myös abbedissan tuli pidättäytyä kaikkien lahjojen vastaanottamisesta ja rikkomuksia tehneet syylliset tuomittiin viikoittain.¹⁹¹ Näin tiukasta köyhyyslupauksesta johtuen oli hyvin riskialtista väittää tiettyä omaisuutta henkilökohtaiseksi. Selkeästi riskejä oli kuitenkin otettava, jotta pystyttiin turvaan luostarin toimeentulo edes jollain tavalla. Hyvin radikaalista toiminnasta oli epäilemättä kyse, sillä jopa kirjojen omistaminen birgittalaiskontekstissa tulkittiin yksityisomaisuudeksi, jota Birgitan ilmestysten mukaisesti ei saanut olla.¹⁹²

Edellä Mainittu Birgitta Pedersdotterin kirje on hyvin tyypillinen esimerkiksi hallitsijan ja alamaisten välisestä kirjeenvaihdosta. Valitukset kuuluivat olennaisena osana hallitsijan ja alamaisten väliseen kanssakäymiseen ja olivat osa sen ajan poliittista kulttuuria. Yleisesti ottaen valituskirjeet olivat liioiteltuja, joilla saatiin kohdistettua kuninkaan huomio puutteellisiin asioihin. Paikallisyhteisöt kuvattiin yleensä kärsivän köyhyydestä ja puutteesta, joihin vaadittiin jonkinlaisia myönnytyksiä. Tällainen toimintatapa kertoo Petri Karosen mukaan oman aikansa hyvistä yhteiskunnallisista olosuhteista, mitä tulee talonpoikien asemaan ja oikeusturvaan.¹⁹³ Koska valituskirjeissä oli tapana liioitella oman yhteisön köyhyyttä ja kurjuutta, luostarin talouteen liittyvät asiakirjat paljastavat enemmän luostarin sen aikaisista olosuhteista kuin mitkään muut lähteet.

Birgitan kirje on sävyltään myös hyvin ylitsevuotavasti kirjoitettu ja hän kiittää kuningasta tämän armollisuudesta ja korostaa omaa nöyryyttään ja kuuliaisuuttaan kuninkaalle. Tyyli kirjoittaa on keskiajalle hyvin tyypillinen tapa, joka esiintyy nimenomaan hallitsijan ja alamaisten välisessä kirjeenvaihdossa. Kirjeestä käy ilmi, että sekä Munittulan että Paaskunnan tilat sisältävät sekä arvokasta että arvotonta irtaimistoa, mutta Peter Fleming on silti päättänyt ”savustaa” Birgitan ulos kyseisestä omaisuudesta ja jättää hänet kokonaan ilman minkäänlaista osaa: ”Så wil nw min forbe:de halffbrodher for:ne godz mich jfrå ryckie och wäldelige affhända...”¹⁹⁴. Näyttäisi kuitenkin siltä, että tämä ei ollut ainoa

¹⁹⁰ SDHK 39016. Katsottu: 7.4.2020. Abbedissana oli vuoteen 1531 asti Valborg Joakimsdotter, mutta todennäköisesti kyseinen lähde liittyy häneen, sillä Valborg Torkildsdotter nimitettiin abbedissaksi vasta vuonna 1537.

¹⁹¹ Salomies 1944, 283.

¹⁹² Walta 2010, 292.

¹⁹³ Karonen 1999, 157–158.

¹⁹⁴ Hausen, Bidrag III 357.

Kustaan tietoon tuotu tapaus Flemingin veljesten toiminnasta omilla hallintoalueillaan. Myöhemmin Kustaa Vaasa otti kruunulle takaisin Fleming-suvulle antamiaan läänityksiä ja perusteli toimintaansa sillä, että hallintoalueen alamaisia oli kohdeltu poikkeuksellisen huonosti.¹⁹⁵ Kustaa Vaasan epäluottamus esimerkiksi Erik Flemingiä kohtaan näkyi myös muilla osa-alueilla ja hän oli käskenyt Henrik Claessonin (Horn) (1512–1595) vahtimaan Erik Flemingiä, jottei tämä juonittelisi kuningasta vastaan.¹⁹⁶ Myös Jakob Teitin valitusluettelosta löytyy merkintöjä siitä, kuinka Erik Fleming ajoi tilalliset talonpojat pois omalta maa-alueeltaan, jonka he olivat saaneet kuninkaan lupauksella itsellensä.¹⁹⁷

Jakob Teitin valitusluettelossa kerrotaan muun muassa Erik Flemingin ostaneen sekä tavallista verovapaata maata että veromaata, joista ei maksettu ollenkaan veroja kruunulle.¹⁹⁸ Aateliston omistamat maat olivat verovapaata rälssimaata, joka oli heille suotu privilegioiden myötä. Heillä ei ollut edes mahdollista omistaa veromaata, minkä takia omaisuuden kartuttaminen jäi kovin pieneksi.¹⁹⁹ Sen sijaan talonpojat olivat verovelvollisia maastaan ja omistivat 1500-luvun puolivälissä noin 60 verovelvollista maatilaa.²⁰⁰ Teitin mukaan Erik Fleming oli ottanut omaan haltuunsa Naantalin luostarille kuuluneen luodon Paraisilla sekä ostanut Kesoisten tilan Henrik Skrivaren sukulaisilta, vaikka Henrik oli suunnitellut lahjoittavansa tilansa Naantalin luostarille. Joakim Fleming vei puolestaan kyseisen Kesoisten tilan muun omaisuuden oman velkansa takia.²⁰¹ Teitin tekemään valitusluetteloon on suhtauduttava kuitenkin kriittisesti sen kirjoitussävyn ja tarkoituksensa vuoksi, sillä esimerkiksi *Ivar Flemingin maakirjassa* on säilynyt kirje Valborg Torkilsdotterilta, jossa abbedissa mainitsee luostarin myyneen Kesoisten tilan Joakim Flemingille.²⁰²

Mielenkiintoista on se, että Suvannon tekemästä luostarin maaomaisuuden luettelosta löytyy esimerkiksi saaria vain yksi kappale Paraisten kohdalta.²⁰³ Kyseessä voisi olla juuri sama Erik Flemingin ostama luoto, mutta on myös mahdollista, että jotkut maaomaisuudet eivät tulleet merkatuksi luostarin omaisuuteen syystä tai toisesta. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että kyseessä oli Paraisilla sijainnut

---

¹⁹⁵ Karonen 1999, 157.

¹⁹⁶ Blomstedt 1921, 102.

¹⁹⁷ JT klagomålsregister, 24.

¹⁹⁸ JT klagomålsregister, 22.

¹⁹⁹ Pirinen 1955, 23.

²⁰⁰ Karonen 1999, 41, 55. Aatelisto sai rälssimaan verovapauden ratsupalvelusta vastaan.

²⁰¹ JT klagomålsregister, 22.

²⁰² IFJB, 79.

²⁰³ Suvanto 1976, 118. Liite 2, vuoden 1556 kohdalla saaria on yksi kappale, vaikka se ei kuvajassa selkeästi näy.

saari, sillä se oli luostarille lahjoitettu suvun toimesta. Erilaisista lahjoituksista ja testamenteista pidettiin luostarissa tarkkaa kirjaa, ja tästä on todisteena muun muassa asiakirjojen huolellinen säilyttäminen ja arkistointi.²⁰⁴ Luostarilta saattoi löytyä jopa sata vuotta vanhoja maaomaisuuteen liittyviä omistuskirjoja, jotka toimivat tarpeen tullen todistuskappaleina maakiistoissa tai lahjoituksen tekijän oikeudellisesta maaomistuksesta.²⁰⁵

Teit mainitsee valitusluettelossaan, että Anna Jakobsdotter oli antanut proventana luostarille Kutilan tilan Halikon pitäjältä. Tästä huolimatta Erik Fleming yritti vakuuttaa nunnan, että hän (Erik) tahtoi olla suuremmaksi hyödyksi koko luostarille, kuin mikä tilan arvo olisi ollut (jota hän ei ollut niin suuresti edes vaahtanut). Pitkien neuvottelujen päätteeksi hän käsitteli asian siskonsa abbedissa Valborgin ja hänen seuraajansa kanssa, jotta saisi Kutilan tilan itsellensä:

”Uten her Erich Fleming handlede med nunnen, och gaff thet långe blå före, så att han wille ware nunnone och heele conventet mere til gode – än thet godzet kunne ware wärdt, hwilcket han icke heller så storligen begäret hade – Effter sådane longe framsetninger handlede han med sin syster, som abbedisse war.”²⁰⁶

Kutilan tila toimi luostarille lampuotitilana, jossa maanviljelijät maksoivat maasta veroja päivätyön muodossa. Kutilan tila oli mitä todennäköisimmin merkityksellisin tila luostarille taloudelliselta kannalta. Erik Flemingin saatua tilan omistajuuden, tunnetaan Kutilan tilalta esimerkiksi Suomen vanhin sahamylly.²⁰⁷ Kirjoituksesta päätellen Erik Fleming käytti suoranaisesti hyväkseen abbedissan asemassa olevaa siskoaan. Mielenkiintoa herättää etenkin kohta, jossa pitkällisten neuvottelujen jälkeen Erik kääntyi siskonsa puoleen tilan omistuksessa, vaikka Anna Jakobsdotter oli lahjoittanut tilan luostarille ja Erik oli yrittänyt ikään kuin vakuuttaa hänet omalla kelpoisuudellaan. Vaikka Kutilan tila kuului nimellisesti luostarille, peruutuksen yhteydessä ainoastaan sisar Annan sukulaiset olisivat olleet oikeutettuja kyseiseen tilaan.²⁰⁸ On myös mahdollista, että Anna ei tahtonut tilan siirtyvän Flemingin suvulle ja tästä syystä Erik meni myöhemmin suoraan abbedissan puheille, sillä tiesi tällä olevan ylin päätösvalta luostariin ja sen omaisuuden liittyvissä asioissa.

Joissain tapauksissa Valborg Fleming antoi myös veljilleen luvan omaisuuden siirtoon ilman perusteita. Tästä on esimerkkinä muuan vaihtokauppa, jossa Erik Fleming antoi luostarille Vallimaan saaren ja hän sai puolestaan itsellensä

²⁰⁴ Heikkilä 2010, 249. Ks. myös viite 98.

²⁰⁵ Walta 2012, 45.

²⁰⁶ JT klagomålsregister, 25.

²⁰⁷ Suvanto 1976, 128, 130.

²⁰⁸ Pirinen 1955, 25.

Paraisilla sijaitsevan tilan. Lisäksi Erik antoi luostarille 20 markkaa rahaa, puoli lästiä suolaa ja yhden kippunnan verran humalaa kyseisen vaihtokaupan yhteydessä.²⁰⁹

Sen lisäksi, että Flemingin veljekset veivät suoraan luostarille kuuluvaa omaisuutta, maksoivat he joissain tapauksissa muodollisen summan omaisuuden siirrosta. Jakob Teitin valitusluettelosta löytyy muun muassa kohta, jossa Joakim Fleming on siirtänyt itsellensä Mynämäen Lepistön tilan. Tästä omaisuuden siirrosta hän maksaa luostarille yhden lästin verran ruista, joka oli noin 12 tynnyriä.²¹⁰ Kun luostaria koetteli heikot taloudelliset ajat, Valborg joutui lainaamaan veljiltään erilaisia luontaistuotteita kuten suolaa, viljaa, lihaa ja kalaa. Vastineeksi veljekset ottivat haltuunsa eri tiloja ja niiden irtaimistoa luostarilta.²¹¹ 1500-luvulla Suomessa kärsittiin suuresti suolapulasta ja esimerkiksi vuonna 1564 Turkuun tiedetään saapuneen ainoastaan yhden suolalaivan. Turun linnalääni sai siitä vain osan, josta se joutui säännöstelemään suolan määrää eri paikkakunnille. Naantalien kaupunki sai suolaa kyseisenä vuonna 16 leiviskää (n.136 kg), joka oli vähäisimpien määrien joukossa.²¹² Kun veljekset tukivat luostaria heikoimmalla hetkellä, oli varmasti tavanomaista, että he ottivat vastineeksi maa-alueita haltuun niin sanotusti korkojen kera. Tämän lisäksi sallivainen abbedissa madalsi varmasti jonkin verran kynnystä edes yrittää havitella tiettyjä tiluksia itsellensä.

Erik Flemingin 13.9.1537 lähettämä kirje on vahvistus pappisveli Henrik Matthein antamasta suostumuksesta, jonka mukaan Henrik lupaa kaksi luostarin tilaa Liedosta vouti Erik Anderssonin veronkanton. Fleming toteaa, että veli Matthei on antanut luostarin nimissä pois kaksi Liedon tilaa voudille 200 markan maksua vastaan. Kirje on poikkeuksellinen siinä mielessä, että Erik Fleming painottaa moneen otteeseen veronkannon peruuttamisen olevan mahdotonta eikä luostari saisi tehdä siihen mitään muutoksia. Kirjeessä on myös tarkasti määriteltä, että mikään vanhempi perintöasia ei myöskään ole riittävä peruste muuttamaan veronkantoa eikä tämän suhteen poikkeuksia sallittaisi (*ingo vndantagno*). On myös todistettava, että kyseiset tilat ovat lainvoimaisia ja oikeutettuja kyseiseen veronkanton ja kuningas Kustaalta odotetaan myös suostumusta asiaan.²¹³ Voutien kohdalla tilanne oli huono, mitä tuli maaomaisuuksien ostamiseen. Vuonna

---

²⁰⁹ JT klagomålsregister, 23; EFJB, 66–67.

²¹⁰ JT klagomålsregister, 23; Jansson 1995, 164–165 lästin määritelmästä.

²¹¹ Lahtinen 2007, 132.

²¹² Rinne 1963, 137–139. 1 leiviskä= n.8,5 kg

²¹³ Hausen, Bidrag III 97.

1556 annettiin jonkin verran Turun linnaläänin toimesta voudeille ja heidän avustajilleen kuolemantuomioita, sillä he olivat yrittäneet huijata kruunulta tiloja itsellensä.²¹⁴ Carl Magnus Creutzin mukaan kirje on myös todiste siitä, että luostari-väki hoiti vielä paljon omaisuuksiinsa liittyvää taloutta itse heidän korkeasta iästään huolimatta.²¹⁵ Muista Flemingien kirjeistä poiketen edellä mainittu on hyvin tarkka ja muodollinen. Tämä voi johtua siitä, että Valborg ei ollut enää abbedissa-na luostarissa, jolloin Flemingin veljesten tuli määritellä tarkasti ehdot toimeenpanoihin liittyen. Kuningas oli myös aikaisemmin rajoittanut Flemingien maa-oikeuksia väärinkäytöksistä johtuen, joten voi olla, että joissain tapauksissa maksut ja verollepanot haluttiin tehdä hyvin virallisesti ja kuninkaan suostumuksella, jotta heillä säilyisi mahdollisimman laajat maa-oikeudet jatkossakin.

Vaikka Valborg Joakimsdotter ei ollut enää abbedissana voidaan sanoa, että Naantalın luostarin uusi abbedissa Valborg Torkilsdotter oli hyvin avokätinen Erik Flemingin omaisuuteen liittyen vuonna 1549. Muutama vuosi takaperin Erik oli nimittäin saanut Vatolan niitystä palstan itsellensä, vaikka niitty kuului kokonaisuudessaan Valborg Torkilsdotterin vanhemmille. Ilman mitään maksua tai oikeudellista käsittelyä Valborg Torkilsdotter oli valmis luopumaan koko niitypalstasta ja antamaan sen Flemingin lapsille perintönä.²¹⁶ Mielenkiintoa herättää abbedissan avokätisyys, sillä toisessa maaomaisuutta koskevassa kirjeessä vuonna 1536 Valborg Torkilsdotter vaihtaa Erik Flemingin kanssa luostarin maaomaisuutta käsirahaa vastaan ja on selkeästi perillä vaihtoehtoisten maapalstojen arvosta: ”*Item huad forberörde Kuttila bätre är än som forscriffne Kessos...*”²¹⁷ Voi olla, että Erik Fleming oli ennen kuolemaansa vielä jollain tapaa aktiivisesti mukana luostarin asioissa, vaikka hänen sisarensa kuoli jo noin vuoden 1542 tienoilla.

Erik tuki myös avokätisesti luostaria Valborg Joakimsdotterin abbedissakautena ja sai siitä paljon etua itsellensä maaomaisuuden suhteen. On siis mahdollista, että hän jatkoi jonkun aikaa etuuksien nauttimisesta myös seuraavien abbedissojen kohdalla. Varteenotettavana vaihtoehtona on myös pidettävä sitä, että abbedissa Valborg Torkilsdotter yritti kyseisellä ”lahjoituksella” myöhemmin turvata luostarin toimeentulon ja mahdolliset avustukset Erik Flemingin suvulta, vaikka Flemingin suvun historia Naantalın luostarin kohdalla koostui enemmän ottamisesta kuin antamisesta. Erik oli kuitenkin omana aikanaan tukenut Naanta-

---

²¹⁴ Nikula & Nikula 1987, 40.

²¹⁵ Creutz 1850, 251.

²¹⁶ EFJB, 67–68.

²¹⁷ EFJB, 91–92. Ks. myös Thomas Jönssonin kirje kuninkaalle kyseisestä vaihdosta EFJB, 92–93.

lin luostaria jonkun verran ja luostariväen toiveena oli varmasti se, että se saisi pitää hyvät yhteydet vaikutusvaltaiseen rälssisukuun, joka vaikeina aikoina auttaisi mahdollisesti luostaria ylläpitokustannuksissa.

Flemingin suvulla oli hyvin laajat kauppaoikeudet merten takaisiin kaupunkeihin, joihin he myivät vero- ja muita arvotavaroita lääneistänsä.²¹⁸ Toisaalta Flemingin suvun käytänteet olivat varmasti suhteellisen yleisiä suurten aatelissuvun miehillä, sillä Euroopasta levinnyt feodalismin aate, jota leimasi yksittäisten maaherrojen poliittinen valta-asema, näkyi myös ohuesti Ruotsissa.²¹⁹ Näyttäisi siis hyvin todennäköiseltä, että Flemingin veljeksien motiivit olivat yksinomaan tulopainotteisia ja luostarilta otettu omaisuus myytiin eteenpäin tai sen avulla hahuttiin kartuttaa omaa varallisuutta. Flemingin suvun omaisuuden karttuminen ei tapahtunut ainoastaan Kustaa Vaasan kuningaskaudella vaan esimerkiksi 1560-luvun lopulla Juhana III läänitti Herman Flemingille merkittävän määrän erilaisia kyliä, jotka lisäsivät tämän vaurautta.²²⁰

On vaikeaa sanoa millä aikavälillä luostarin omaisuuden riistämistä tapahtui, sillä voidaan olettaa, että kaikkea omaisuutta ei viety kerralla. Kuinka suuri vaikutus Flemingin veljesten oman käden oikeudella oli todellisuudessa Naantalin luostarin talouteen? Pirisen mukaan Flemingin veljesten osuus Naantalin luostariin kohdistuvista yksityisten takavarikoinneista oli suurin kaikista rälssisuvuista.²²¹ Eric Anthonin tekemä taulukko osoittaa myös, että Flemingin veljeksillä oli kaikkein arvokkain omaisuus perintötilojen sekä läänitysten osalta.²²² Fleming-suku ei toisaalta myöskään ollut ainoa rälssisuku, joka väärinkäytti valtaansa takavarikoinnin tai verotuksen yhteydessä.²²³ Vaikka aateliston väärinkäytöksiä luostarin maaomaisuuden suhteen esiintyi suhteellisen paljon, myös laillisia yksityishenkilöiden takavarikointeja Naantalin luostarin omaisuuteen liittyen on säilynyt.²²⁴ On myös muistettava, että aikaisemmista takavarikoinneista huolimatta luostarilla oli vielä suhteellisen paljon omaisuutta 1500-luvun alussa, sillä säilyneet lähteet ovat pääsääntöisesti luostarin maiden takavarikointeja, jotka suoritettiin maaherrojen, voutien ja kuninkaan voimin.

---

²¹⁸ Kaukiainen 1980, 108.

²¹⁹ Kaukiainen 1980, 123–124.

²²⁰ Haggrén 2005b, 35.

²²¹ Pirinen 1955, 25.

²²² Anthoni 1970, 241.

²²³ Blomstedt 1921, 96.

²²⁴ Esim. Hausen, Bidrag III 92.

III Juhana III Naantalin luostarin elvyttäjänä

Juhana toimi Suomen herttuana vuosina 1556–1563. Hän oli vangittuna muutama vuoden ennen kuningaskauttaan, mutta lopulta hänet valittiin kuninkaaksi vuonna 1568.²²⁵ Juhana antoi hallitsijakaudellaan nunnaluostareille paljon lahjoituksia ja avustuksia sekä vihki uusia sisaria luostareihin.²²⁶ Turun linnasta tuli keskuspaikka Juhanan hoville ja suurin osa hänen lähettämistään kirjeistä luostarille on kirjattu Turun linnassa. Seuraavaksi tarkastelen Juhanan kirjeenvaihtoa Naantalin luostarin asukkaiden kanssa sekä muiden kruunun toimihenkilöiden kanssa koskien Naantalin luostaria.

1. Luostarirakennuksen entisöinti ja rakennuttaminen

Juhana oli poikkeuksellisen kiinnostunut erilaisista kirkkorakennuksista ja hän rakennutti omalla kuningaskaudellaan ainakin kahdeksaan kuninkaalliseen linnaan kappelin sekä kirkon.²²⁷ Näiden lisäksi kuningas oli myös aktiivinen kaupunkialueen rakennuttaja ja Kustaa Vaasan kanssa samoilla linjoilla esimerkiksi siinä, että puutalojen materiaali tuli korvata kivimateriaalilla tulipaloriskin takia.²²⁸ Juhanan rakennuttaminen näkyi vahvasti myös Naantalin luostarin kohdalla. Hän lähetti luostarille kirjeen 8.8.1576 koskien luostarirakennusta ja sen entisöintiä. Kuningas toteaa, että tietyt osat luostarissa ovat ränsistyneet ja sen katto on muun muassa aivan pilaantunut: ”...*Clöster takett aldeles förderffuedt...*”.²²⁹ Luostari ei ole saanut korjaustöihin apua tarpeeksi ajoissa ja rakentaminen tulee kustantamaan paljon. Rakentamista varten Juhana kuitenkin lahjoittaa luostarille 150 taksvärkipäivää vuosittain lähipitäjistä. Koska kuninkaan tietoon on tullut, että luostarissa on jäljellä enää neljä sisarta, hän myös lyhentää vuosittaista avustustaan viljamäärän osalta kolmeen lästiin. Jos hän kuitenkin saa kuulla, että jotkut vanhat lesket tai piiat ovat antaneet itsensä Jumalan palvelemiseen, hän mielellään lisää vuosittaista avustusta luostarille. Kuningas on myös sitä mieltä, että jos luostarin ulkopuoliset jäsenet kuten aateliset kärsivät jostain sairaudesta (joka ei kuitenkaan tartu) he saavat tulla luostariin palvelemaan Jumalaa. Kuitenkin niin, että he olisivat omissa huoneistoissaan. Kirjeeseen on lisätty jälkeinpäin huomautus ”*papisticum*”, joka viittaa kohtaan, jossa Juhana lupaa lisääystä elatuksen määrään luosta-

---

²²⁵ Larsson 2006, 9, 186.

²²⁶ Heinonen & al. 2016, 19.

²²⁷ Ericsson 2004, 186–187.

²²⁸ Nikula & Nikula 1987, 85.

²²⁹ Leinberg, Bihang 14; Ks. myös vouti Christopher Blomille lähetetty kirje samasta aiheesta kaksi päivää aikaisemmin KA, Naantalin luostarin rakennuksiin liittyviä tilejä 1577–1581 (1395a), 3. Katsottu: 23.4.2020.

rin jäsenmäärän kasvaessa.²³⁰ Luostarissa oli tuohon aikaan vain muutama elossa oleva jäsen, joten on poikkeuksellista, että kuningas halusi kuluttaa kruunun varoja todella iäkkäiden jäsenten ylläpitimiksi. Toisaalta taas luostarin koko asuttavuus ja toiminta riippuivat sen katon entisöinnistä. Juhanan panos rakennuksen kunnostamiseen tuntuu järkevältä siihen nähden, että luostarissa jäljellä olevat nunnat olisivat muuten jossain vaiheessa menettäneet kotinsa.

Juhana lähetti kaksi päivää aikaisemmin 6.8.1576 samaan asiaan liittyen kirjeen vouti Christopher Blomille kuin luostarille 8.8.1576. Kirjeessään Blomille kuningas määrää, että hänen tulee hyväksyä kuninkaan antama avustus 150:stä taksvärkkipäivästä luostarille. Juhana painottaa, että määräys täytyy toimeenpanna ilman minkäänlaista laiminlyöntiä ja mielellään mahdollisimman nopeasti.²³¹ Vouti Christopher Blom ei kuitenkaan suorittanut velvollisuuksiaan kovin hyvin, sillä Juhana lähetti hänelle monta kirjettä laiminlyödyistä elatusmaksuista ja muista avustuksista, joita olen luonnehtinut tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Juhanan 14.9.1579 lähettämä kirje koski tällä kertaa kuitenkin luostarirakennusta, jonka kunnostusta Blom oli hankaloittanut. Sen lisäksi, että kirjeessä moititaan voutin laiminlyöntejä, siitä käy ilmi myös hyvin selkeästi luostarirakennuksen kunto tuohon aikaan. Kuningas mainitsee muun muassa, että on määrännyt muurarin rakentamaan luostaria niin, että ”se tulisi riittävästi rakennetuksi tänä syksynä ja valmiiksi tulevana kesänä, jotta se (luostari) pystyisi toimimaan hyvän katon alla.”²³² Vuosi myöhemmin Juhana lähetti jälleen samankaltaisen kirjeen Christopher Blomille koskien hänen muita laiminlyöntejään.²³³ Mielenkiintoista on myös se, että vuonna 1582 Christopher Blom halusi tarkastaa ja rakentaa luostarin kattoja ja muita kerroksia, vaikka aikaisempien kirjeiden perusteella hän oli laiminlyönyt luostarin rakennusprojektia.²³⁴ On mahdollista, että vouti yritti saada oman osansa luostarille kuuluvasta tuotosta verottamalla sitä suuremmista avustuseristä, mikä oli itseasiassa tapahtunut jo muutama vuosi aikaisemmin ja oli voutien keskuudessa suhteellisen tavallista.²³⁵

Naantalın luostarin lisäksi Juhanan rakennusten entisöinti näkyi lähes identtisellä tavalla Vadstenan luostarissa. Vuonna 1567 tanskalaiset hyökkäsivät Vadstenan kaupunkiin ja polttivat kaupungin lisäksi myös nunnaluostarin ja luos-

---

²³⁰ Leinberg, Bihang 14.

²³¹ Lagus, Handlingar till upplysning I 50.

²³² Leinberg, Bihang 15.

²³³ Leinberg, Bihang 16.

²³⁴ KA, Naantalın luostarin rakennuksiin liittyviä tilejä 1577–1581 (1395a), 4. Katsottu: 23.4.2020.

²³⁵ Ks. Lagus, Handlingar till upplysning I 54.

tarikirkon. Vuosia myöhemmin Vadstenan luostarin nunnat pyysivät kuninkaalta apua ja kuningas lupasi toimittaa heille erilaisia rakennusmateriaaleja niin paljon kuin oli tarve.²³⁶

Luostareiden lisäksi Juhana oli kiinnostunut myös kirkoista. Hän tuki jopa pappeja, jotka olivat hänen herttuakuntansa ulkopuolella ja loi paljon uusia pap-pisvirkoja. Toisaalta Juhanan toiminta kirkon suojelijana oli poliittisesti kannatta-vaa, sillä häneen ei kohdistunut paljoakaan vastustusta alueellisesti nykyisen Suomen puolelta.²³⁷ Vuonna 1569 Juhana antoi muun muassa Turun kaupungille määräyksen, jonka mukaan sen tuli rakentaa kivikirkko suomenkielisiä asukkaita varten. Tässäkin tapauksessa Juhana oli valmis avustamaan Turkua, vaikka lopul-ta rakennuttaminen jouduttiin siirtämään sodan takia.²³⁸

Juhanan vuonna 1575 julkaisemassa *Nova ordinantiassa* on erikseen koh-ta, jossa määritellään tarkemmin luostareihin liittyviä säädöksiä. Kuningas kuvai-lee luostareita suurimmilta osin pilaantuneiksi ja niiden rakennuksia väärinkäyte-tyksi. Niiden luostareiden, joissa on vielä toimintaa, tulisi ottaa suojiinsa vanhuk-sia tai muita ”elämänilottomia” henkilöitä. Nämä henkilöt voisivat palvella Juma-laa oikealla valtakunnan tunnustamalla tavalla ilman epäjumalanpalvelusta. Aate-liston tai muiden naimisissa olevien naisten tulisi opettaa orpoja lukemaan, laula-maan, kirjoittamaan ja ompelemaan niin munkki- kuin nunnaluostarin puolella. Lopuksi Juhana toteaa, että tällaiset luostarit ovat oikeanlaisia kouluja ja valta-kunnan ylpeyden aiheita.²³⁹ Leinbergin mukaan Juhana halusi tehdä luostarista vanhuksille turvapaikan ja paikan niille, jotka halusivat palvella jumalaa valta-kunnan uskonnon mukaisesti. Kyseinen ajattelumalli ei sinänsä ollut uutta Ruotsin valtakunnassa, sillä jo Erik XIV lähetti samantapaisen kirjeen Marientalin luosta-rille vuonna 1561. Kirjeessään Erik kieltää katolisen messun viettämisen ja kehot-taa nunnia ottamaan luostariin muutamia lapsia, joita he opettaisivat.²⁴⁰ Ajattelu-tapa perustui kuitenkin suoraan *Nova ordinantian* sisältöön ja ihanteeseen, jonka noudattamisessa sekä Juhana että Katarina toimivat hieman ristiriitaisesti.²⁴¹

Vouti Christopher Blomin tekemän koontitilin mukaan Naantalın luostari-lle annettiin vuosina 1577–1581 juuri sen verran avustusta luostarin rakentamista varten kuin kuningas oli aikaisemmissa kirjeissään määrännyt: kolme lästiä viljaa

---

²³⁶ Lindblom 1961, 4.

²³⁷ Lavery 2018, 187–188.

²³⁸ Pirinen 1955, 52.

²³⁹ KO, 348–349.

²⁴⁰ Leinberg 1890, 286–287. Alkuperäinen Erik XIV:n kirje editoituna.

²⁴¹ Ks. kappale III.3

ja 150 taksvärkkipäivää.²⁴² Kuten jo todettu, vouti ei noudattanut kovinkaan tarkasti näitä määräyksiä. Voudintileihin on kuitenkin merkittynä suhteellisen tarkasti toimenpiteet, joita Naantalín luostarikirkolle suoritettiin 1570-luvun lopussa. Ensimmäinen luettelo on kymmenen kohtainen ja sisältää munkkikonventin puolelta seuraavat kunnostustoimenpiteet:

- ”1. sakaristo
2. munkkikuori
3. kappeli
4. kirkon eteinen
5. kirjasto
6. päärakennus
7. vaja
8. pitkä käytävä konventtirakennukseen
9. konventtirakennus
10. joitain huoneita nunnakonventin puolelta”²⁴³

Nunnakonventin puolelta mainitaan ”1. konventtirakennus, 2. pesutupa, 3. keittiö, 4. nunnien sakaristo ja 5. kirjoitushuone”.²⁴⁴ Henrik Liliuksen mukaan luostarin rakennuksen entisöinnissä keskityttiin yksinomaan sen katon korjaamiseen.²⁴⁵ Vuoden 1577–1581 voutien koontilit osoittavat kuitenkin sen, että luostaria kunnostettiin kokonaisvaltaisemmin kuin pelkästään katon osalta, vaikka katon merkitys luostarin korjaustoissa oli suuri.²⁴⁶

Vielä viimeisenä elinvuotenaan Juhana oli valmis satsaamaan Naantalín luostarikirkon rakentamiseen ja mainitsee vuoden 1592 kirjeessään, että kirjeen todistaja Lasse Månsson on antanut Naantalín luostarirakennuksen tarpeisiin sekä rautaa että hampua, joista vouti Hans Hoffmanin täytyy maksaa vero.²⁴⁷ Luostarin viimeinen nunna Elin Knutsdotter kuoli vuonna 1591, mutta Creutzin mukaan Månssonin lahjoitus olisi ollut kuitenkin turha, jos luostari olisi ollut täysin autiona tai tyhjillään.²⁴⁸ On mahdollista, että luostarissa oli vielä jäljellä esimerkiksi muutama palvelija tai ulkojäsen, mutta sen uskonnollinen elämä viimeisen nunnan kuoleman myötä oli tullut päätökseensä.

Juhanan rakennuttamistyö sekä Naantalín että Vadstenan luostarin osalta kertoo hänen kirkkopoliittisen suuntautumisensa lisäksi hänen kiinnostuksestaan arkkitehtuuria kohtaan. Juhanan panostus Naantalín luostaria kohtaan ei tuottanut

²⁴² KA, Naantalín luostarin rakennuksiin liittyviä tilejä 1577–1581 (1395a), 1. Katsottu: 23.4.2020.

²⁴³ KA, Naantalín luostarin rakennuksiin liittyviä tilejä 1577–1581 (1395a), 2. Katsottu: 26.4.2020.

²⁴⁴ KA, Naantalín luostarin rakennuksiin liittyviä tilejä 1577–1581 (1395a), 2. Katsottu: 26.4.2020.

²⁴⁵ Lilius 1969, 107.

²⁴⁶ KA, Naantalín luostarin rakennuksiin liittyviä tilejä 1577–1581 (1395a), 1–4. Katsottu: 24.4.2020.

²⁴⁷ Lagus, Handlingar till upplysning I 57.

²⁴⁸ Creutz 1850, 256.

toivottua tulosta ja syitä on varmasti monia. Väistämätön tosiasia oli kuitenkin se, että luostarin jäsenmäärä oli kauttaaltaan vähäinen Juhanan kuningaskauden aikana. Tämän lisäksi tottelemattomat voudit hankaloittivat luostarin arkea, mutta he tuskin olivat suurimpana syynä siihen, että luostarirakennuksen korjaustyöt epäonnistuivat. Luostarirakennus itsessään alkoi olla jo niin huonossa kunnossa, että Juhanan investoimat huomattavan suuret määrät²⁴⁹ eivät enää riittäneet kattamaan loputonta työsarkaa.

2. Sisaret hyväntekeväisyyden ja elatuksen kohteena

Juhana tuki Naantalın luostaria huomattavan paljon hallitsijakaudellaan. Hän lähetti 27.5.1562 kirjeen vouti Joen Nilssonille, jossa aluksi tuo voudin tietoon, että Naantalın luostarille tullaan jatkossa antamaan vuosittainen ylläpitoavustus, joka on määrältään yksi punta papuja. Tämän lisäksi kuningas lahjoittaa lästin verran ruista sekä yhden härän luostarille.²⁵⁰ Suurin osa Varsinais-Suomen viljasadosta 1500-luvulla koostui rukiista ja se oli 1400-luvulla Turun linnaläänin merkittävin veroparseli. Härkä oli puolestaan karjaeläimistä hevosta yleisempi eläin, jolla teetettiin pelto- ja muut kotityöt.²⁵¹ Lähes jokaisessa Juhanan lähettämässä kirjeessä toistuu samanlainen kaava, jossa hän antaa luostarille jotain omaisuutta.²⁵² Tämä kertoo omalta osaltaan siitä, että Kustaa Vaasan aikana luostari köyhtyi merkittävästi, eikä kruunu tukenut sitä taloudellisesti tarpeeksi.

Maaomaisuutta, jolla luostari elätti itseään, oli jäljellä enää alle puolet alkuperäisestä määrästä.²⁵³ Juhanan antama vuosittainen avustus oli pieni verrattuna myöhempiä vuosina annettuihin ylläpitomaksuihin, vaikka Juhanalla oli paljon valtaa omaan herttuakuntaansa. Merkillepantava on myös kuningas Erik XIV:n muutama vuosi myöhemmin allekirjoittama päätös luostarin nunnien avustuksesta, joka oli huomattavan suuri. Kirjeessä on listattu erilaisia luontaistuotteita luostarille vuosittain annettavaksi.²⁵⁴ Erikin lähettämä päätös on oletettavasti lähetetty vuosina 1562–1568 ja tarkemmin arvelisin vuosia 1564–1565, sillä kuningas

---

²⁴⁹ Lilius 1969, 107; KA, Naantalın luostarin rakennuksiin liittyviä tilejä 1577–1581 (1395a), 2. Katsottu: 23.4.2020. Mm. 6000 tiilen palaa, kalkkia, tervaa, lautoja ja taksvärkkipäiviä.

²⁵⁰ Leinberg, Bihang 12.

²⁵¹ Säihke 1963, 28, 55–56.

²⁵² Esim. Leinberg, Bihang 12, 14; Lagus, Handlingar till upplysning I 48–49, Lagus, Handlingar och uppsatser V 11–12.

²⁵³ Suvanto 1976, 118–119. Suvannon viimeisin luetteloitu vuosi maaomaisuuksien osalta on 1556, joten tarkkaa lukumäärää myöhempien vuosien maaomaisuuksien määristä on vaikeaa sanoa. Ks. kappale III.4 ja Liite 1.

²⁵⁴ Leinberg, Bihang 13. Kirjessä ei ole päiväystä, mutta Leinbergin edition sekä Erikin kuningaskausien ajoittamisen vuoksi kirje on todennäköisesti lähetetty vuosina 1562–1568.

lähetti Naantalin luostarille toisen samantyyllisen kirjeen koskien vuosittaista avustusta vuonna 1564. Kyseisessä tiedoksiannossa luetellaan hyvin suurpiirteisesti, että luostarin tulisi saada ylläpitimikseen viljaa ja muita tavaroita, pois lukien maaomaisuus. Kuningas Erik mainitsee myös, että kirje on lähetetty heille sopivaan aikaan.²⁵⁵ Vuonna 1563 Ruotsi kävi sotaa Tanskaa vastaan, mikä vei kuningas Erik XVI:n huomion kirkollisista asioista valtakunnan poliittisen tilanteen muutokseen.²⁵⁶ Kirjeestä on luettavissa, että kuningas selittelee Naantalin luostarin ”laiminlyöntiä” ajanpuutteella tai mahdollisesti valtakuntaa kohdanneilla vaikeilla ajoilla, joka voisi viitata esimerkiksi sotiin tai muihin levottomuuksiin.

4.1.1569 abbedissa Birgitta Knutsdotter (k.1577) lähetti Juhanalle kirjeen koskien luostarin olosuhteita. Aluksi Birgitta kiittää kuningasta Suomen vierailusta ja siitä, että luostari on saanut suojelusta kaikelta epäoikeudenmukaisuudelta ja halveksunnalta. Abbedissa kuitenkin toteaa, että jäljellä on ainoastaan kourallinen sisaria, heidän saarnaveljensä sekä muutama heikkokuntoinen vanha nainen, jotka ovat olleet koko ikänsä luostarissa. Birgitta kertoo, että luostarisisarilla ei ole muuta paikkaa mihin mennä, sillä sukulaiset antoivat luostariin saapuvalle nunnalle heidän omaisuutensa ja perintönsä, jotta suvun ei tarvitsisi heitä enää elättää. Abbedissa pyytää kuninkaalta ylläpitimiksi ruokaa ja muuta tarpeistoa ja tämän lisäksi hän myös pyytää suojelusta, jotta luostariväki saisi elää heidän vanhuuden päivänsä rauhassa.²⁵⁷ Juhanasta oli tullut vain vuosi aikaisemmin kuningas, mutta siihen nähden hän oli suhteellisen tiiviissä kanssakäymisessä luostarin kanssa. Tämä juontaa juurensa Juhanan herttua-aikaan, jolloin hän oli myös paljon tekemisissä Naantalin luostarin kanssa ja auttoi sitä taloudellisesti, kun taas Kustaa Vaasan tiedetään käyneen kuningaskautensa aikana Suomessa vasta vuonna 1530.²⁵⁸ Jäseniä oli jäljellä Naantalin luostarissa enää kymmenkunta ja se laski varmasti sen vaikutusmahdollisuuksia yhdessä reformaatiopakotteiden kanssa. Juhanan vastaus abbedissan kirjeeseen kertoo kuitenkin kuninkaan suhtautumisesta luostariin ja sen jäseniin.

Juhana lähetti muutamaa kuukautta myöhemmin 20.5.1569 abbedissalle vastauskirjeen, joka koski aikaisempaa avustuspyyntöä sekä luostarin

---

²⁵⁵ Lagus, Handlingar och uppsatser V, 9–10. Olisi loogista, että tarkempi lista, jossa on lueteltuina luontaistuotteet ja niiden määrät olisi tehty tiedoksiannon jälkeen ja lähetetty Naantalin luostarille. Koska tiedoksianto on lähetetty 28.8.1564, on todennäköistä, että tarkempi lista lähetettiin vuosina 1564–1565.

²⁵⁶ Lavery 2018, 197.

²⁵⁷ Lagus, Handlingar till upplysning I 48.

²⁵⁸ Suvanto 1976, 144–145.

olosuhteiden tiedettäväksi tekemistä. Kirjeessään kuningas kertoo, että on hyväksynyt luostarin avunpyynnön ja suostuu antamaan vuosittain avustuksen, jonka suorittaa Turun linnaläänin vouti. Kuninkaan antamaan avustukseen kuuluu muun muassa seuraavia tuotteita: 150 taaleria rahaa, seitsemän lästiä viljaa, 1,5 kippuntaa humalaa, kuusi tynnyriä voita, kahdeksan tynnyriä suolaa, 20 lehmää, 60 lammasta, yksi kippunta läskiä, kolme lästiä villaa, 100 taksvärkkipäivää jne. Juhana korostaa, että kyseisestä osituksesta on riitettävä myös luostarin munkille ylläpitimiksi.²⁵⁹

Leinbergin mukaan kuningas lähetti nunnille elatusapua aina kun he sitä pyysivät ja vetosivat heidän korkeaan ikäänsä. Kyseinen elatus, jonka Juhana kirjeessään toimeenpanee, on suuruudeltaan suurin piirtein saman verran kuin kuningas Erikin valtakaudella. Merkilläpantavaa on se, että elatuksen lisäksi Juhana ei puhu kirjeessään mitään luostarin kunnostuksesta vaan avokätisesti tarjoaa asukkaille elatusta heidän viimeisiin päiviinsä asti.²⁶⁰ Tavaroiden määrä, jonka kuningas antoi luostarille, oli huomattavan suuri siihen nähden, kuinka paljon asukkaita luostarissa oli tuohon aikaan jäljellä. Toisaalta avustukset annettiin pääsääntöisesti luontaisveroparseleina ja nunnien lisäksi osa niistä kului palvelusväen, päivätyöläisten sekä saarnaveljen ylläpitimiksi.²⁶¹ Martin Berntsonin mukaan nunnaluostareita tuettiin reformaation aikaan siksi, että sen jäsenillä oli sosiaalisesta näkökulmasta vaikeampaa sopeutua luostarin ulkopuoliseen elämään.²⁶² Tämä oli varmasti todennäköisempää Kustaan kuningaskauden aikana, sillä Juhanan motiivit olivat kaikkea muuta kuin nunnien yleinen elättäminen ja ylläpito.

Miksi Juhana ei puhunut kirjeessään luostarirakennuksen kunnostamisesta mitään? Oliko luostariväki liian vanha järjestääkseen minkäänlaista rakennushanketta, vaikka kuningas oli heille myöntänyt päivätyöläisiä avustukseksi? Jäljellä olevien lähteiden perusteella kuningas kirjoitti Naantalın luostarille sen rakennuksen välttämättömistä korjaustoista ensimmäisen kerran vasta seitsemän vuotta myöhemmin kyseisen elatuskirjeen jälkeen.²⁶³ On toki mahdollista, että aikaisemmilta vuosilta ei ole säilynyt kirjeitä luostarirakennuksen kunnostamiseen liittyen, sillä huomattava taksvärkki määrä, jonka Juhana antoi luostarille vuonna 1569 olisi ollut nimenomaan tuottoisinta käyttää luostarirakennuksen entisöi-

---

²⁵⁹ Lagus, *Handlingar till upplysning* I 48–49.

²⁶⁰ Leinberg 1890, 289; Leinberg, *Bihang* 13.

²⁶¹ Leinberg 1890, 298.

²⁶² Berntson 2017, 199–200.

²⁶³ Leinberg, *Bihang* 14. Kirje päivätty 8.8.1576.

tiin.²⁶⁴ On siis hyvin todennäköistä, että rakennusta entisöitiin jo aikaisemmin, sillä myöhemmissä kirjeissään Juhana ylläpiti luostarin kunnostustöitä nimenomaan suurella taksvärkkimäärällä, joka selittäisi myös aikaisempien kirjeiden suuren taksvärkkimäärän.²⁶⁵

Naantalın luostarin munkkikonventin jäseniä mainitaan viimeisen kerran vuoden 1558 lähteissä, joten Leinbergin mukaan kyseisen vuoden jälkeen luostarissa oli jäljellä pelkkiä nunnia. Leinbergin mielestä tätä todistaa myös Juhanan seuraavien vuosien kirjeet, jotka on osoitettu nimenomaan pelkästään luostarin nunnille ”*Nonnornes Bestelning*” tai ”*Bestelning Till Nännorne i Nåndal*”.²⁶⁶ Kirjeen otsikon tai osoituksen perusteella ei voida mielestäni todeta varmasti oliko luostarissa enää jäljellä munkkeja vai ei, sillä esimerkiksi jo Kustaa Vaasan kuningaskaudella ja aikaisemmin näyttäisi olleen tavallista osoittaa kirje pelkästään nunnille. Olivathan he birgittalaisluostarissa keskeisessä asemassa jo johtavasta abbedissasta lähtien. Myös kuningas Erikin vuonna 1564 lähettämä kirje osoittaa Leinbergin mukaan sen, että jo Kustaa Vaasan aikana munkkikonventti lakkautettiin, sillä Erik lupaa nunnille vuosittaisen avustuksen, jonka he olivat saaneet jo ”siunatun rakkaan isänsä” Kustaa Vaasan kuningaskaudella.²⁶⁷ Kustaa Vaasan antamat avustukset luostarille eivät myöskään välttämättä suoraan kerro siitä, että munkkikonventti olisi lakkautettu, sillä aikaisempien lähteiden perusteella näyttäisi siltä, että mittavista takavarikoinneista huolimatta Kustaa Vaasa halusi turvata edes jollain tapaa luostarin jäsenten toimeentulon.²⁶⁸

Pelkkien sisarten puhuttelemisen näkyy myös Vadstenan luostaria koskevassa aineistossa. Ei ollut myöskään täysin epätavallista, että koko luostaria koskevissa kirjeissä tai luostarista puhuttaessa mainittiin ainoastaan luostarin sisaret.²⁶⁹ Munkkeja oli vuonna 1558 jäljellä ainoastaan kuusi kappaletta, mutta vielä vuonna 1573 Suvannon mukaan jäljellä oli yksi munkki.²⁷⁰ Aikaisemmin mainitsemassani Birgitta Knutsdotterin kirjeessä vuodelta 1569 mainitaan vielä yksi munkkikonventin jäsen: ”*der de än igen inne wore en hop Chor Systrar och någre*

---

²⁶⁴ Ennen Juhanan kirjettä (Lagus, Handlingar till upplysning I 48–49) kuningas Erik XIV antoi myös luostarille 100 päivätyöläistä vuosittaisen ylläpidon yhteydessä (Leinberg, Bihang 13).

²⁶⁵ Esim. Leinberg, Bihang 14; Lagus, Handlingar till upplysning I 50, 54.

²⁶⁶ Leinberg 1890, 285. Leinberg vertaa nunnille osoitettuja kirjeitä muun muassa vuoden 1558 kirjeeseen, joka on otsikoitu: ”*Underhåld för Munkar och Nunnor i Nåndals Clöster*”.

²⁶⁷ Leinberg 1890, 285–286.

²⁶⁸ Esim. Arwidsson, Handlingar till upplysning V.

²⁶⁹ Esim. KGDFR XVI, 640–641; Arwidsson, Handlingar till upplysning VI 66; DF 5830.

Katsottu: 12.3.2020.

²⁷⁰ Suvanto 1976, 146.

personer med deras Predikant af Brödernes Convent...”.²⁷¹ Kyseinen saarnaveli vastaanotti nunnien ripittäytymisiä sekä hoiti jumalanpalveluselämään liittyviä asioita.²⁷²

Vuonna 1577 Juhana oli kaikkein tiiviimmässä kirjeenvaihdossa Naantalin luostarin kanssa. Tämä johtuneee siitä, että samana vuonna Juhana teki Naantalin luostarista emokirkon ja antoi sille paljon lahjoituksia eri muodoissa mutta ehkä myös siksi, että niihin aikoihin luostari sai muutaman jäsen lisää. Joulukuussa 1577 Juhana lähetti kuitenkin kirjeen vouti Christopher Blomille ja kirjoittaa, että nunnat ovat kannelleet voudin toiminnasta hänelle. Juhanan mukaan Blom on verottanut luostaria liikaa kuninkaan antamasta 20:stä taksvärkkipäivästä ja nunnat ovat tästä johtuen pyytäneet kuninkaalta samaa taksvärkkiä, jotta he eivät jäisi pulaan. Kuningas on kuitenkin valmis antamaan suuremman taksvärkkimäärän luostarille ja kehottaa tästedes Blomia olla tekemättä haittaa luostariväelle.²⁷³ Samana vuonna kuningas lähetti luostarille kirjeen, jossa hän jälleen valittelee rakennuksen ränsistynyttä ulkomuotoa. Lisäksi hän mainitsee, että muutama vanha leski ja piika ovat antautuneet jumalanpalvelukselle, joten nunnien elatusmäärää sekä olosuhteita tulee parantaa.²⁷⁴

Naantalin luostarin lisäksi Juhana tuki taloudellisesti myös Vadstenan luostaria antamalla erilaisia lahjoituksia vuosittaisen avustuksen lisäksi. Määrät olivat Naantalin luostaria huomattavasti suuremmat ja vuonna 1578 kuningas antoi Vadstenalle luvan periä takaisin kruunun maita, joita oli otettu Kustaa Vaasan aikana pois luostarilta.²⁷⁵ Kuningaspari kävi aktiivista kirjeenvaihtoa Naantalin luostarin lisäksi Vadstenan kanssa ja kuninkaalla tiedetään olleen lämpimät välit Karin Bengtsdotteriin (k.n.1593), joka oli Vadstenan luostarissa abbedissana vuonna 1579. Kuninkaallisilla vierailuillaan Juhanalla oli tapana kävellä Vadstenan luostarin puutarhassa kahdestaan abbedissan kanssa.²⁷⁶

Elin Knutsdotter oli ainoa jäljellä oleva nunna vuonna 1581. Kuningas lähetti samana vuonna 6.7. kirjeen Christopher Blomille, jossa mainitsee elatuksen olevan välttämätöntä yhden sisaren takia ja määrää voudin antamaan luostarille niin paljon viljaa, ravintoa ja muita luontaistuotteita kuin on tarve. On myös tar-

---

²⁷¹ Lagus, Handlingar till upplysning I 48.

²⁷² Leinberg 1890, 285.

²⁷³ Lagus, Handlingar till upplysning I 54.

²⁷⁴ Lagus, Handlingar till upplysning I 49–50.

²⁷⁵ Lindblom 1961, 2–3.

²⁷⁶ Ericsson 2004, 192.

keää, että luostarissa olisi vain tarvittava määrä henkilöitä eikä yhtään enempää.²⁷⁷ Elin Knutsdotterin lisäksi luostarissa oli vuonna 1581 vielä kolme palvelijaa jäljellä, kun taas vuonna 1584 palvelijoita tiedetään olleen nunnan lisäksi neljä.²⁷⁸

Voutien sekä käskynhaltijoiden toiminta luostarin loppuaikoina näyttää olleen kovin leväperäistä ja kuninkaan käskyjä noudattamatonta. Kuningas lähetti tällä kertaa painavasanaisen kirjeen 2.1.1584 Lasse Henrikssonille. Kuninkaan tietoon oli tullut, että Elin Knutsdotter ja hänen palvelijansa eivät ole saaneet tarvittavaa ylläpitoa, jonka kuningas on määrännyt. Juhana on kirjeen perusteella tuohtunut ja omien sanojensa mukaan halveksii kyseistä toimintaa, sillä ei halua aiheuttaa minkäänlaista kärsimystä tai ahdinkoa nunnalle. Kuninkaan vakava käsky on, että nunnan tulee henkilökohtaisesti vastaanottaa muun muassa viljaa, voita, lihaa sekä sianlihaa ja häntä tullaan elättämään niin kauan kuin hän elää.²⁷⁹ Vajaa kaksi kuukautta myöhemmin kuningas lähetti samanlaisen kirjeen Jakob Simonssonille koskien laiminlyötyä avustusta. Kuninkaan mukaan luostarille tulee antaa vuoden 1583–1584 toimittamattomat avustukset ja tästedes aina vuosittain sille kuuluva avustus. Näin toimimalla on mahdollista välttää kuninkaan viha ja epäsuosiollisuus.²⁸⁰ Sama piittaamaton linja näyttää jatkuneen jopa niinkin pitkän kuin 15 vuoden ajan ja vielä Elin Knutsdotterin viimeisinä vuosina vuonna 1590 kuningas sai tietää Michael Pålssonin laiminlyömistä avustuksista ja uhkaili myös häntä tuntuvalle rangaistuksella, jos kuninkaan tahtoa ei heti panna täytäntöön.²⁸¹

Suurien elatusmäärien lisäksi Juhana tuki luostarin nunnien omavaraistaloutta, joka oli neulominen. Kuninkaan tiedetään tehneen jonkin verran tilaustöitä nunnilta ja esimerkiksi herttuakaudellaan vuonna 1559 Juhana oli antanut vouti Simon Thomanssonille määräykseen, että tämän täytyi tilata muutama pari lapasia nunnilta. Juhana suoritti myös isompia tilaustöitä Naantalın luostarille ja antoi niitä varten esimerkiksi vuonna 1561 luostarille kalaa avustukseksi.²⁸²

3. Katarina Jagellonica ja katolinen agenda

Katarina kävi myös itsenäisesti kirjeenvaihtoa Naantalın luostarin nunnien kanssa. Säilyneitä kirjeitä ei ole montaa, mutta käsittelen ne silti Juhanan kirjeistä

²⁷⁷ Lagus, Handlingar till upplysning I 55.

²⁷⁸ Leinberg 1890, 295–296.

²⁷⁹ Lagus, Handlingar till upplysning I 55–56.

²⁸⁰ Lagus, Handlingar till upplysning I 56.

²⁸¹ Lagus, Handlingar till upplysning I 56–57.

²⁸² Leinberg 1890, 441.

erillisenä, vaikka kuningaspari varmasti olikin tietoinen toistensa kirjeenvaihdosta Naantalın luostarin kanssa. Tämä on mahdollista päätellä Katarinan kirjeen sisällöistä, joissa hän viittaa suoraan kuninkaaseen ja hänen suorittamiin toimenpiteisiin luostaria kohtaan sekä siitä, että kirjeet lähetettiin kuninkaan sinetin alaisina Tukholman linnasta.

Katarinan 20.5.1575 lähettämä kirje luostarille on kirjoitettu latinaksi ja se on lähetetty Tukholman linnasta. Kirjeessään hän kertoo luostarin asukkaille, että luostaria tullaan uudistamaan ja remontoimaan. Kuningatar myös mainitsee, että luostarin tulisi ottaa uusia jäseniä, joita tulee opettaa niin paljon kuin mahdollista. Hän lupaa lisäksi avustaa luostaria taloudellisesti kaikessa. Opetuksen on oltava Jumalan lain, pyhän katolisen ja apostolisen uskon sekä luostarin abbedissojen ja isien mukaista kasvatusta.²⁸³ Klockarsin mukaan jäljellä olevat sisaret lähettivät kuningattarelle kirjeen, jossa he valittivat heidän korkeasta iästään ja kertoivat, että luostarissa ei ollut yhtään nuorempia sisaria jäljellä, jotka olisivat voineet ottaa luostarin haltuunsa heidän kuolemansa jälkeen.²⁸⁴ Kirjeestä nousee heti kysymys, että miksi se kirjoitettiin latinaksi, vaikka kaikki muut aikaisemmat kuningasparin ja Juhanan kirjeet kirjoitettiin ruotsiksi. Kaikki nunnat eivät osanneet latinaa ja luostarin veljet olivat suureksi avuksi kääntämisessä ja muissa latinan kieltä vaativissa tehtävissä.²⁸⁵ Toisaalta abbedissan tuli osata jonkin verran latinaa yleisen lukutaidon lisäksi.²⁸⁶ Kirjeessä mainitaan myös, että uusien luostarijäsentien tulee seurata abbedissojen ja isien mukaista oppia: ”*regulam bonae memoriae Patrum vestrorum ac Abbatissarum.*”²⁸⁷ On mahdollista, että vuonna 1575 luostarissa oli vielä yksi rippi-isä jäljellä, joka vastaanotti nunnien ripittäytymiset ja toimitti saarnoja. Vuoden 1569 kirjeessä mainitaan vielä yhdestä rippi-isästä,²⁸⁸ mutta sen jälkeen ei löydy mainintaa muista kuin luostarin nunnista. Luostarin arkipäiväinen toiminta sekä nunnien ripittäytyminen ei olisi kuitenkaan ollut mahdollista ilman rippi-isää, joten on mahdollista, että tuohon aikaan oli jäljellä vielä yksi saarnaveli, vaikka lähteissä siitä ei mainintaa löydykään.

Katarinan kirje luostarin nunnille kertoo kuningattaren vahvasta omasta katolisesta suuntautumisesta, sillä samana vuonna julkaistu *Nova ordinantia* kehotti

---

²⁸³ Lagus, Handlingar till upplysning II 60.

²⁸⁴ Klockars 1979, 190. Klockarsin mainitsemaa kirjettä ei löydy olemassa olevista lähdekokoelmista, vaikka Katarinan vastauksesta voi päätellä, että kirje on lähetetty. On mahdollista, että kirje ei ole säilynyt nykypäiviin asti tai Katarina viittaa aikaisempiin sisarten lähettämiin kirjeisiin.

²⁸⁵ Finnberg 1943, 22–24.

²⁸⁶ Lamberg 2007, 301.

²⁸⁷ Lagus, Handlingar till upplysning II 60.

²⁸⁸ Lagus, Handlingar till upplysning I 48.

luostareita toimimaan valtakunnan yhteisen uskonnon mukaisesti.²⁸⁹ Kirjeessään Katarina tuntuu kuitenkin täysin ohittavan tämän näkemyksen, mikä tuntuu hie-
man hämmäntävältä. Juhana oli varmasti tietoinen vaimonsa kirjeenvaihdosta
luostarin kanssa, joten kysymys siitä mikä oli *Nova ordinantian* tarkoitus, herättää
tässä tapauksessa mielenkiintoa. Jos kerran kuningaspari toivoi, että Naantalın
luostariin otettaisiin uusia jäseniä, joita opetettaisiin katolisen uskon mukaisessa
hengessä, niin miksi Juhana puhuu *Nova ordinantiassa* luterilaisen uskon mukai-
sesta jumalanpalveluselämästä luostareissa ylipäättänsä? On mahdollista, että Ju-
hanan tuli vastata reformaation muutoksiin yhteiskunnassa, jonka takia yleispäte-
vä ohjeistus laadittiin, vaikka samaan aikaan hän ehkä toivoikin Naantalın luosta-
rin saavan lisää jäseniä ja jatkavan katolista perinnettä, mihin hän oli investoinut
paljon. Roland Persson näyttäisi myös olleen sitä mieltä, että Juhanan ohjeistus
luostareita kohtaan oli erittäin ristiriitainen *Nova ordinantian* periaatteiden kans-
sa.²⁹⁰

Katarinan kirjeen jälkeen luostarin jäsenmäärä ei juurikaan muuttunut suun-
taan tai toiseen. Vuonna 1569 luostarissa tiedetään olleen vain kourallinen asuk-
kaita,²⁹¹ kun vastaavasti vuoden 1576 kuninkaan kirjeen mukaan jäljellä oli aino-
astaan kaksi konventin jäsentä.²⁹² Elokuussa 1576 asukkaita oli kuninkaan kirjeen
mukaan jäljellä neljä kappaletta.²⁹³ Luostariin oli siis täytynyt tulla kaksi jäsentä
lisää ennen elokuuta, mikä ei kovinkaan paljon varmasti lämmittänyt kuningaspa-
rin mieltä suuren investoinnin tuloksena.²⁹⁴ Vuonna 1577 määrä pysyi lähteiden
mukaan samana,²⁹⁵ kun taas vuonna 1581 kuningas mainitsee ensimmäistä kertaa
luostarissa olevan vain yhden nunnan jäljellä.²⁹⁶ Vadstenassa tilanne näyttää ol-
leen päinvastainen. 1570-luvulla Vadstenassa oli nunnia vain kahdeksan kappalet-
ta, mikä johtuneee edellä mainituista Vadstenaa kohdanneista epävakaina olosuh-
teista. Juhana tuki tuohon aikaan Vadstenan luostaria todella avokätisesti, mikä
vaikutti varmasti omalta osaltaan jäsenmäärän hetkelliseen nousuun, sillä vuonna
1580 Vadstenassa tiedetään olleen yhteensä 18 nunnaa ja yksi noviisi.²⁹⁷

---

²⁸⁹ KO 348–349.

²⁹⁰ Persson 1973, 146–147.

²⁹¹ Lagus, Handlingar till upplysning I 48.

²⁹² Porthan, Tidningar utgifne af et sällskap I Åbo 27.5.1784 no 21 164. Katsottu: 4.5.2020.

²⁹³ Leinberg, Bihang 14.

²⁹⁴ Leinberg 1890, 293.

²⁹⁵ Lagus, Handlingar till upplysning I 54.

²⁹⁶ Lagus, Handlingar till upplysning I 55.

²⁹⁷ Lindblom 1961, 4–5.

Katarina lähetti 26.8.1577 tiedoksiannon Naantalın luostarin nunnille. Hän kertoo vastaanottaneensa luostarin asukkaiden kirjeen, jossa he pyytävät jälleen vuosittaista avustusta luostarille.²⁹⁸ Katarina vastaa, että kuningas on nyt käsitellyt luostariväen avustuspöynnön. Kuningas on hyvin taipuvainen antamaan luostarille niin paljon vuosittaista avustusta kuin he sitä tarvitsevat ja vuosittainen avustus tullaan myös toimittamaan luostarille lähitulevaisuudessa. Katarina kertoo myös, että he ovat saaneet tiedon Birgitta Knutsdotterin kuolemasta.²⁹⁹ Kirje on suhteellisen lyhyt eikä siinä mainita tarkoista avustussmääristä tai avustuksen suorittavasta voudista mitään, mitkä oli yleensä suhteellisen tarkasti määritelty Juhanan kirjeissä. Tähän on todennäköisesti syynä se, että pari kuukautta myöhemmin Juhana liitti Naantalın luostarikirkon osaksi Raision pappilaa ja kirkkoa.³⁰⁰

Birgitta Knutsdotter kuoli ennen elokuun loppua ja luostari jäi nyt ensimmäistä kertaa ilman abbedissaa. Luostarin viimeinen nunna oli Elin Knutsdotter ja viimeiseksi abbedissaksi nousi lähteiden perusteella Margareta Persdotter (Tönne) (k.1581), vaikka suurin osa Naantalia koskevasta tutkimuksesta³⁰¹ pitää yleisesti ottaen Birgitta Knutsdotteria viimeisenä abbedissana. Birgitta Knutsdotterin asema luostarin viimeisenä abbedissana on kuitenkin hieman epäselvä, sillä Juhana lähetti vuonna 1580 kirjeen voudille, jossa mainitsee muun muassa seuraavasti: ”...att Abadisen och Conuentz Sijsterne vdi Nondals Clöster...”.³⁰² Myös Leinbergin tekemässä luostariväen luettelossa on Margareta Persdotter mainittu viimeisenä abbedissana.³⁰³ Klockarsin mukaan kyse on siitä, että kuningas ei ollut tietoinen Birgitta Knutsdotterin kuolemasta ja puhuu siksi kirjeessään abbedissasta sisarten lisäksi.³⁰⁴ Sekä Katarinan kirjeestä että kuninkaan tiedoksiannosta käy kuitenkin ilmi, että kuningaspari oli vastaanottanut tiedon Birgitta Knutsdotterin kuolemasta jo saman kuukauden aikana.³⁰⁵ Huomionarvoista on myös se, että Birgitta Knutsdotterin nimissä lähetettiin vielä niinkin myöhään kuin 24.6.1578 kirje kuninkaalle.³⁰⁶ On tietysti mahdollista, että kirje oltiin kirjoitettu ennen abbedissan kuolemaa ja lähetetty vain seuraavana vuonna eteenpäin. Toisaalta Margareta Persdotter oli jo tuohon aikaan abbedissana ja aikaisemmissa asiakirjoissa samalta

²⁹⁸ Lagus, Handlingar till upplysning I 50–51.

²⁹⁹ Lagus, Handlingar till upplysning I 50–51.

³⁰⁰ Lagus, Handlingar till upplysning I 51–52; Lagus, Handlingar och uppsatser V 10–11.

³⁰¹ Esim. Maliniemi 1943, 118; Suvanto 1976, 146–147; Klockars 1979, 191–192.

³⁰² Leinberg, Bihang 16.

³⁰³ Leinberg 1890, 304–306.

³⁰⁴ Klockars 1979, 192.

³⁰⁵ Lagus, Handlingar till upplysning I 50–51; Lagus, Handlingar till upplysning I 51–52.

³⁰⁶ Lagus, Handlingar och uppsatser V 12–13.

vuodelta hänen tiedetään käyttäneen abbedissan tittelään.³⁰⁷ Miksi hän ei kirjoittanut kuninkaalle kirjettä omalla nimellään? Syynä tähän on voinut olla esimerkiksi kuninkaan ja edesmenneen abbedissan lämpimät välit, jonka takia Margareta ajatteli pyynnön saavan enemmän painoarvoa kuninkaalta, jos se oli Birgitan nimellä varustettuna. Tai yksinkertaisesti oli työläämpää kirjoittaa kirje kokonaan uudestaan ja näin ollen lisäksi tuhlata luostarin pergamentti- ja paperivarantoa, jotka olivat kaikesta päätelleen sekä Naantalin että Vadstenan luostarin arvokkainta omaisuutta.³⁰⁸

Katarina oli myös kirjeenvaihdossa Vadstenan luostarin nunnien kanssa. Hän kirjoitti muun muassa vuonna 1579 Vadstenan luostarin abbedissa Karin Bengtsdotterille useita kirjeitä, joista käy ilmi kuningattaren ja sisarten läheiset välit.³⁰⁹ Naantalin lisäksi Katarina kävi kirjeenvaihtoa Vadstenan kanssa liittyen vuosittaisiin elatuksiin, joiden puutteesta myös emäluostari kärsi. Vadstenalla oli myös erityisasema birgittalaisluostarina kuningasparin keskuudessa ja Juhana oli muun muassa luvannut, että luostari saisi poikkeuksellisesti ottaa sisään uusia noviiseja, jotka pyrkivät nunniksi.³¹⁰ Tilanne näytti olevan samanlainen Naantalin luostarissa Katarinan kirjeen perusteella.³¹¹ Myös Juhanan lähettämissä kirjeissä Naantalin luostarille on viitteitä siitä, että kuningas oli hyvin myönteinen jos maallikot halusivat omistautua luostarissa Jumalan palvelemiseen.³¹² Lähteiden perusteella olettaisin, että koko Juhanan kuningaskaudella sekä Vadstena että Naantali saivat ottaa uusia jäseniä luostareihinsa, vaikka Västeråsin valtiopäivillä vuonna 1527 päätettiin toisin.

Einar Juvan mukaan Naantalin luostarin elpyminen johtui yksinomaan Katarinan katolisesta taustasta ja kiinnostuksesta luostaria kohtaan.³¹³ On kuitenkin todettava, että Juhanan harjoittama kirkkopoliittikka ja sen taustalla vallitseva suhteiden ylläpitäminen kirkollisiin instituutioihin vaikuttivat varmasti myös kuningasparin toimenpiteisiin. Luostari oli myös Varsinais-Suomen ja koko Suomen alueen mittakaavassa vaikutusvaltainen laitos, joten ei ihme, että hallitsijat halusivat oman palansa sen menestyksestä Kustaa Vaasan ajoilta lähtien.

---

³⁰⁷ Leinberg 1890, 306.

³⁰⁸ Walta 2012, 46. Esimerkiksi Vadstenassa asiakirjat säilytettiin muiden liturgisten arvoesineiden kanssa samassa paikassa, ks. tähän liittyen myös VD 523.

³⁰⁹ Ericsson 2004, 192.

³¹⁰ Niiranen 2016, 50.

³¹¹ Lagus, *Handlingar till upplysning* II 60.

³¹² Leinberg, *Bihang* 14.

³¹³ Juva 1955, 111.

4. Luostarin maaomaisuus 1500-luvun lopulla

Luostarin maaomaisuudesta ei ole tehty tarkkaa luetteloa 1500-luvun loppupuolelta ja esimerkiksi Suvannon tekemä luettelo päättyy jo vuoteen 1556.³¹⁴ On kuitenkin tiedossa, että kruunun voudit ottivat luostarin tilat haltuunsa vuonna 1556,³¹⁵ joten aikaisemmista lahjoituksista tai testamenteista ei voida päätellä luostarin maaomaisuutta 1500-luvun lopulla. Tämän lisäksi lahjoitukset olivat käytännössä vapaata riistaa rälssille. Ne jaettiin niiden kesken, jotka onnistuivat joissain tapauksissa perustelemaan parhaiten sukuoikeutensa kyseiseen tilaan ilman kuninkaan aavistusta koko asiasta. Tilojen lisäksi luostarilta peruutettiin aiemmat läänitykset ja luostari jäi täysin kruunun avustusten varaan.³¹⁶ Myöhemmistä lähteistä voidaan kuitenkin havaita yksittäisiä tiloja, joita esimerkiksi Juhana antoi luostarille omalla kuningaskaudellaan.

Juhana teki Turun linnaläänin alueista luettelon herttuakaudellaan, joissa kerrotaan muun muassa Hallelan, Söderbyn, Vartsalan, Valtilan sekä Vasundan tilojen veromäärät sekä tavaraluettelot. Luettelossa mainitaan, että ”siunattu herra Sten Sture” on lahjoittanut kaksi Hallelalle kuuluvaa tilaa Naantalın luostarille vuonna 1490. Hallelan osalta veromääriin on merkitty yksi markka rahaa, kahdeksan taksvärkki päivää, sianlihaa, ruista, mallasta, kauraa, voita ja villaa. Tavaraluetteloon on merkittynä kaksi lammasta, kaksi härkää ja kolme lehmää. Vartsalan tilan kohdalla mainitaan veromääräksi kaksi tynnyriä voita, yksi taksvärkki-päivä, sianlihaa, villaa, ohraa jne. Inventaariolistasta löytyy kaksi kappaletta lehmä ja saman verran lampaita. Vartsalan tilan luetteloinnin lopussa mainitaan jälleen, että Sten Sture on antanut tilan Naantalın luostarille.³¹⁷ Juhana selkeästi osoittaa kirjeessään kuitenkin sen, että tilat kuuluvat oikeutetusti luostarille ja muista muutoksista ei kirjeessä mainita.

Aikaisemmin vuonna 1531 Erik Fleming lähetti kirjeen, jossa hän kertoo Sten Sturen lahjoittamien tilojen siirtyvän Vesteråsin päätösten mukaisesti rälssin edustajille, joista hän mainitsee kaksitoista nimeltä.³¹⁸ Kyseinen kirje osoittaa, että Sten Sturen lahjoittama omaisuus siirtyi Erik Flemingin välityksellä rälssin edus-

---

³¹⁴ Suvanto 1976, 118–119.

³¹⁵ Pirinen 1955, 33; Suvanto 1976, 145.

³¹⁶ Pirinen 1955, 33.

³¹⁷ Hausen, Bidrag IV 115. Kirjeessä ei ole vuosilukua, mutta Hausen on arvioinut, että kyseessä olisi vuosi 1563. Tämä kuulostaa järkevältä, sillä kyseessä oli Juhanan herttuakauden viimeinen vuosi. Lisäksi Juhana oli muutaman vuoden vangittuna ennen kuninkaaksi kruunaamistaan, joka tapahtui vuonna 1568.

³¹⁸ Leinberg, Bihang 7; Hausen, Bidrag III 10. Ks. myös Leinberg, Bihang 8 ja Hausen, Bidrag III 11 liittyen muihin Sten Sturen luostarille lahjoitamiin tiloihin.

tajille eikä luostarille, jolle se oikeasti kuului. Tapahtumia mutkisti vielä enemmän se, että Kustaa Vaasa lähetti vuonna 1551 kirjeen Henrik Claessonille koskien samaisia Sten Sturen lahjoittamia tiloja. Kirjeessään kuningas toteaa, että hän on Sten Sturen lahjoittamien tilojen oikea perijä ja aikoo kyseiset tilat pitää itsellään.³¹⁹ Miksi Kustaa Vaasa otti tilat pois rälssin edustajilta itsellensä ja kumosiko hän Erik Flemingin aikaisemman kirjeen, jonka mukaan tilat siirtyisivät aatelistolle? Aikaisemmin 1400-luvun lopulla oli yleistä rajoittaa rälssisuvun tekemiä lahjoituksia kirkkoille ja luostareille, sillä kruunulla oli huoli siitä, että aatelisto ei suorittanut sille kuuluvaa asepalvelusta.³²⁰

Sten Sturen kaikki yhdeksän lahjoitettua tilaa takavarikoitiin Naantalın luostarilta.³²¹ Kustaa Vaasa lähetti vuonna 1551 virkamies Henrik Claessonille kirjeen, jossa hän tiedusteli edesmenneen Sten Sturen jäljellä olevaa maaomaisuutta laajemminkin kuin luostarille lahjoitetun omaisuuden osalta.³²² Blomstedtin mukaan Henrik Claesson olisi myös käynyt kuninkaan tiedustelujen myötä Naantalın luostarissa hakemassa Sturen lahjoittamien omaisuuksien maakirjat ja toimitanut ne kuninkaalle.³²³ Juhanan tekemästä luettelosta voi kuitenkin päätellä, että osa Sten Sturen tiloista siirrettiin jossain vaiheessa takaisin luostarille, sillä herttua painotti, että Sture on ne aikoinaan luostarille lahjoittanut. Tämä kertoo myös omalta osaltaan Juhanan vallasta omaan herttua-alueeseensa, sillä luettelon arvioituun tekoaikaan vuonna 1563 kuninkaana oli vielä Juhanan veli Erik XIV. On myös hyvin todennäköistä, että Juhanan laajat oikeudet omaan herttuakuntaansa ja myös sen ulkopuolisiin alueisiin johtuivat aatelisten väärinkäytöksistä, minkä takia Kustaa halusi entisestään lujittaa Suomen keskushallintoa ja kitkeä pois kaikenlaisen juonittelun.³²⁴ Toisaalta Kustaan takavarikoimat tilat oli otettu selvästi omien tarkoitusprien vuoksi, minkä takia ne olivat varmasti helpoin perustein siirrettävissä takaisin oikealla omistajalleen, joka tarvitsi niitä oman arkensa ylläpitämiseen.

Luostarin omaisuudesta löytyy mainintaa vielä 1500-luvun lopun voudintileistä. Maskun voutikunnan vuoden 1564 lampuotiluettelo on listattu määriä luostarilla olleista luontaistuotteista. Listausten lopussa on merkintä ”*Behollit Inventarium till anno 65*”, mikä kuvastaa kruunun saamaa todellista veromäärää eli

---

³¹⁹ Leinberg, Bihang 10.

³²⁰ Palme 1950, 181–182.

³²¹ Pirinen 1955, 22.

³²² KGDFR XXII, 170–171, 208; Blomstedt 1921, 214–215.

³²³ Blomstedt 1921, 215.

³²⁴ Blomstedt 1921, 297.

niin sanottua nettomäärää veroparseleista.³²⁵ Tämän perusteella luostarilla olisi ollut vielä itsenäistä omaisuutta Maskun pitäjässä. Tai vaihtoehtoisesti voutien vuonna 1556 ottaessa luostarin tilat haltuunsa, tehtiin luostarille kuuluneesta omaisuudesta luettelo, jonka perusteella vouti jakoi vuosittaisen avustuksen luostarille. Naantalin luostarin omaisuudesta on tehty myös yhteenveto Maskun voutikunnan osalta vuonna 1564.³²⁶

Juhana lahjoitti kuningaskaudellaan luostarille jonkun verran myös tiloja. Vuoden 1573 kirjeessään Juhana kertoo luostariväelle, että he saavat käyttöönsä Karvatin tilan, joka on aikaisemmin kuulunut kruunulle.³²⁷ Tämän lisäksi Juhana lähetti 29.12.1577 tiedoksiannon liittyen Maskun Stenbergan tilaan. Kirjeessään kuningas antaa Naantalin luostarille Maskun pitäjän Stenbergan tilan. Kuningas erittelee, että siellä sijaitseva luoto, asunnot sekä muu omaisuus kuuluvat myös saman tilan alaisuuteen. Tämän lisäksi hän on hyväksynyt vuosittaisen 50 taalerin avustuksen luostarille, joka tulee kuninkaan mukaan maksaa luostarille ilman minkäänlaista haittaa. Kirjeen lopussa mainitaan, että kaikkien kuninkaallisten toimihenkilöiden tulee noudattaa kyseistä määräystä eikä luostariväelle saa aiheuttaa mitään vaikeuksia.³²⁸ Kirje on mielenkiintoinen siinä mielessä, että Stenbergan tilan omistajuus on ollut hyvin kiistanalainen koko luostarin historian ajan. Vuonna 1438 kun Naantalin luostari virallisesti perustettiin, valtaneuvosto oli antanut sille Stenbergan kuninkaankartanosta tilat, jotka se sai pitää paikan vaihdoksesta huolimatta.³²⁹ Kustaa Vaasan aikaan luostari joutui puolustamaan Stenbergan tilaa, sillä kuningas oli Västeråsin resessin nojalla viemässä sitä luostarilta. Luostari sai kuitenkin kuninkaan suostumuksella pitää tilan jäljellä olevien jäsentensä tähden.³³⁰ Se, että Juhana salli luostarille Stenbergan tilan jälleen, kertoo siitä, että myöhemmin Kustaa Vaasan päätöksen jälkeen se otettiin luostarilta pois. Juhana myös mainitsee eräässä kirjeessään, joka on kirjattu samana päivänä 29.12.1577, että Naantalin luostari on kuninkaalta pyytänyt Stenbergan tilaa ja hän on anomuksen hyväksynyt: ”*Wij hafwe och gunsteligen nu efterlåt it eder efter eder egen begieran then gårdh Stenbergh...*”.³³¹ Stenbergan arvo Naantalin luostarille oli suhteellisen merkittävä jo sen alkuaikoina, jolloin luotiin perusta luostarin

³²⁵ KA, Maskun voutikunnan lampuotiluettelo 1564–1564 (997), 18. Katsottu: 23.4.2020.

³²⁶ KA, Maskun voutikunnan lampuotiluettelo 1564–1564 (997), 45. Katsottu: 23.4.2020.

³²⁷ Lagus, Handlingar till upplysning I 49.

³²⁸ Lagus, Handlingar och uppsatser V 11–12.

³²⁹ DF 2267. Katsottu: 7.4.2020.

³³⁰ Arwidsson, Handlingar till upplysning V 170.

³³¹ Lagus, Handlingar till upplysning I 52–54.

toimeentulolle. Stenbergan alue oli myös sen entisen omistajan Jakob Abrahams-sonin (Djäkn) (k.n.1410) mieleen, sillä hän taisteli viimeiseen asti saadakseen menetetyt tilat takaisin itsellensä.³³² Juhanan kirjeessä eritelty Stenbergan alaisuuteen kuuluva muu omaisuus kertoo myös omalta osaltaan tilan käyttökelpoisuudesta ja arvosta, jonka merkitys luostarille, etenkin sen aktiivisen toiminnan aikana, oli välttämätöntä. Vuosittainen 50 taalerin avustus Stenbergan tilan lahjoituksen yhteydessä nousi 200 markkaan vuonna 1584.³³³

Leinberg mukaan Stenbergan tilan lahjoittamisesta ei tehty minkäänlaista vahvistusta ja on todennäköistä, että Juhana olisi 29.12.1577 lähettämässä kirjeeseensä³³⁴ sekoittanut Stenbergan ja aikaisemmin vuonna 1573 lahjoitetun³³⁵ Karvatin tilat keskenään niin, että Stenbergan yhteydessä mainittu lahjoitus olisi tarkoit-
tanut ainoastaan vuoden 1573 kruunun tilan siirron vahvistusta. Leinberg on myös sitä mieltä, että Stenbergan tila otettiin takaisin kruunulle sillä perusteella, että luostarilla oli jo yksi prebendalampuotitila Maskun kihlakunnasta asukkaiden ylläpitoa varten. Leinbergin mielestä on myös todennäköistä, että luostari ei Stenbergan tilaa saanut, sillä Juhana oli lahjoittanut sen vuoden 1577 alussa hänen tyttärelleen.³³⁶ On kuitenkin vaikeaa sanoa mikä oli todellisuudessa Stenbergan tilan kohtalo, sillä tuntuisi jollain tapaa virheelliseltä, että kuningas olisi kirjeiseensä sekoittanut Stenbergan ja Karvatin tilat keskenään. Etenkin kun hän mainitsee, että nunnat ovat itse pyytäneet kyseistä tilaa kuninkaalta. Tämän lisäksi Stenbergan tila on alusta lähtien kuulunut Naantalin luostarille ja on siinä mielessä ollut sille kaikkein merkityksellisin ja tärkein maaomaisuus. On toki mahdollista, että Juhanan tytär sai tilan itsellensä hetkellisesti, mutta lähteisiin nojaten saman vuoden loppupuolella se siirtyi takaisin luostarille. Karvatin tila siirtyi puolestaan vuonna 1577 Juhanan perillisille.³³⁷

Sama tiedoksianto, jossa kuningas mainitsee käsitelleensä luostarin anomuksen koskien Stenbergan tilaa, sisältää paljon muutakin mainintaa luostarin omaisuuteen liittyen. 29.12.1577 päivätty kirje osoittaa, että kuningas oli joissain tapauksissa toiminut Naantalin luostarin omaisuuteen liittyvissä asioissa salassa muilta:

---

³³² Maliniemi 1943, 52–53.

³³³ Leinberg 1890, 296.

³³⁴ Lagus, Handlingar till upplysning I 52–54.

³³⁵ Vuoden 1573 kirje Lagus, Handlingar till upplysning I 49.

³³⁶ Leinberg 1890, 296–297, ks. myös viite 1.

³³⁷ Suvanto 1976, 227–228.

”...Cantzelie Skrifware Hans Krantz ödmjukeligen är till kienna gifwit i nu nyligen hafwen skickat honom hemligt budh och begerett att han oss i underdånighet skulde beretta, att J hafwe Ågodelar ståendes uthi Nåendahls Klöster...”³³⁸

Juhana mainitsee myös, että luostarilla on kultaa, hopeaa, kirkollisia arvotavaroita (*klenoder*) ja paljon muuta omaisuutta, jotka luostariväki haluaa palauttaa kuninkaalle. Kuningas kiittää nunnia kyseisestä toiminnasta ja lupaa parantaa rahallista avustustaan luostarille. Lisäksi aikaisemmin lähetetty kirje koskien luostarin taksvärkkimäärää ei ole toteutunut ja kuninkaan mukaan vouti Christopher Blom on toiminut haitallisesti ja kirjeen määräysten vastaisesti luostaria kohtaan ja sen takia häntä tullaan rankaisemaan. Luostarilta toivotaan tarkkaa listausta lähetettävistä tavaroista heidän sinetillään varusteltuna, jotta kuninkaalliset toimihenkilöt voisivat säilöä ne tarkasti Turun linnassa.³³⁹ Tavarat, jotka kuninkaalle lähetettiin Naantalın luostarista, olivat olleet luostarilla jo pitkään, sillä vuoden 1554 kirkkohopeiden takavarikoinnin ja Michael Agricolan vierailun yhteydessä nunnat olivat piilottaneet kyseiset arvotavarat, jotta kruunu ei niitä veisi.³⁴⁰

Birgitta Knutsdotterin nimissä³⁴¹ lähetettiin kirje kuninkaalle vuonna 1578. Kirjeessä käsitellään luostarin omistamia maapalstoja ja niihin liittyvää siirtoa. Abbedissa ilmoittaa koko konventin puolesta, että luostari aikoo suorittaa siirron maaomaisuudestaan aatelismies ja ritari Henrik Claessonille kuninkaan tahdon mukaisesti. Aluksi abbedissa luettelee kuninkaalta aikaisemmin saadut maapals-tat, joita ovat yksi niitty Maskun pitäjästä, Villiluodon saari sekä yksi sarka läheltä luostarin jo omistamaa niittyä Nenämäellä. Joko Villiluodon saari Taivassalon pitäjässä tai ”*Scholastica*” niminen pelto Maskussa tultaisiin siirtämään Henrik Claessonille oikeudellisten toimien kautta.³⁴² Anna Jönsdotter oli alun perin lahjoittanut Villiluodon saaren Naantalın luostarille vuonna 1450.³⁴³ On siis todennäköistä, että tila takavarikoitiin Västeråsin resessin myötä jossain vaiheessa, sillä Juhana lahjoitti kyseisen saaren luostarille uudestaan. Sekä Nenämäen niityt että *Scholastica* niminen pelto olivat osa luostarille kuulunutta latokartanoa, joka myöhemmin annettiin kirkkoherra Jören Michelssonille.³⁴⁴

Luostarin omaisuudesta löytyy vielä joitain mainintoja 1600-luvun asiakirjoista. Ennen nunnien kuolemaa luostari omisti Taivassalosta saaren lisäksi talon,

³³⁸ Lagus, Handlingar till upplysning I 52–54.

³³⁹ Lagus, Handlingar till upplysning I 52–54.

³⁴⁰ Leinberg 1890, 279 viite 1.

³⁴¹ Useassa tutkimuksessa Birgitta Knutsdotterin kuolema on ajoitettu jo vuoteen 1577.

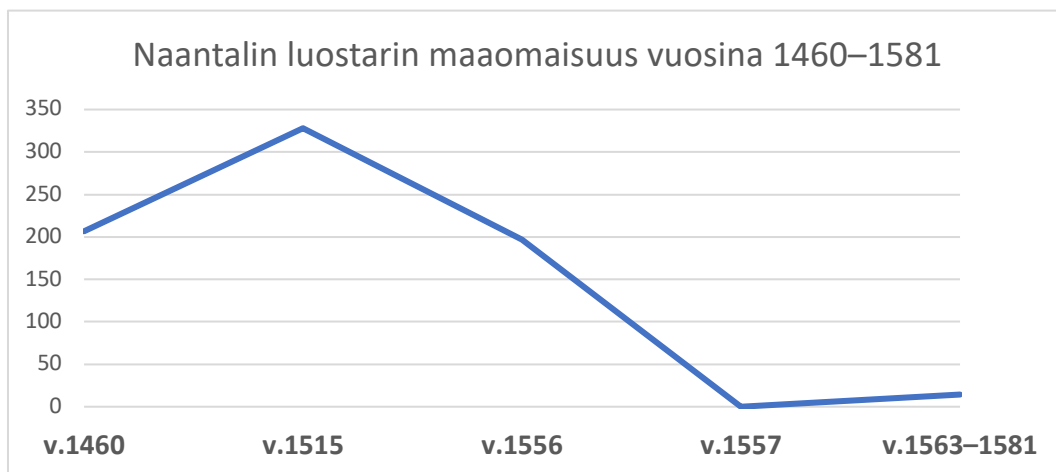
³⁴² Lagus, Handlingar och uppsatser V 12–13.

³⁴³ DF 2849. Katsottu: 14.4.2020.

³⁴⁴ Jäntere 1943, 260.

jotka siirtyivät myöhemmin Lähteen kylän (*Lächtis*) alaisuuteen.³⁴⁵ Vuoden 1637 asiakirja puolestaan osoittaa, että luostari osti vuonna 1485 Hevosluodon saaren, mistä löytyy merkintä luostarin kirjasta. Hevosluodon omistajuus ehti kuitenkin vaihtua useaan otteeseen ja asiakirjan mukaan kyseinen saari annettiin takaisin Naantalin luostarikirkolle vasta vuonna 1637.³⁴⁶ Vuoden 1675 asiakirjassa todetaan, että osa Kaidan saaresta (*Westra Kaita holm*), joka oli aikaisemmin kuulunut luostarille, pysyisi jatkossakin Naantalin pappilalla.³⁴⁷ Herman Flemingin jälkeläiset olivat myöhemmin vaatineet saaren koko omistajuutta, sillä Herman Fleming oli kirkkoreduktion yhteydessä ottanut suurimman osan siitä luostarilta.³⁴⁸ Kyseisen asiakirjan perusteella voidaan päätellä, että osa Kaidan saaresta oli ollut Naantalilla sen koko historian ajan, sillä se sai edelleen pitää sen itsellensä.

Kuten todettu, luostarilla oli vielä jotain maaomaisuutta sen viimeisillä päivillään ja suurin osa niistä tuli Juhanan lahjotusten myötä. Juhana kuitenkin salli vuonna 1584 koko luostarin jäljellä olevan omaisuuden Naantalin kirkkoheran ja pappilan haltuun, vaikka omaisuutta oli ainoastaan jäljellä muutaman saaren ja niittypalstan verran. Kirkkoherra Jören Michelssonille lahjoitettu luostarin latokartano ja siihen sisältyvä muu omaisuus ei ole kuitenkaan tarkemmin eriteltyä missään lähteissä, joten on vaikea päätellä kuinka suuri latokartanon todellinen arvo ja omaisuusmäärä oli. Seuraavassa taulukossa näkyy luostarin maaomaisuuden muutokset vuosina 1460–1581:

Viivadiagrammi on tehty vuosien 1460–1556 osalta Seppo Suvannon Naantalin luostarin maaomaisuus -luettelon pohjalta (*Suvanto, Seppo (1976), Naantalin historia: 1, Keskiäika ja 1500-luku. Naantali: Naantalin kaupunki, s.118–119*). Kuvaajassa olevat määrät ovat keskiarvoja luos-

³⁴⁵ Leinberg, Bihang 17.

³⁴⁶ Leinberg, Bihang 18.

³⁴⁷ Leinberg, Bihang 19.

³⁴⁸ Jäntere 1943, 261.

tarin omistamista tiloista vuosina 1460–1581 ja vuoden 1563–1581 luvut on kerätty tämän tutkimuksen puitteissa. Vuosien 1563–1581 maaomaisuuden lähteet: Lagus, Handlingar till upplysning I 49, 52–54, 55; Lagus, Handlingar och uppsatser V 11–12, 12–13; Hausen, Bidrag IV 115; Leinberg, 17, 19.

Taulukossa olevat määrät perustuvat ainoastaan lähteissä mainittuihin paikkoihin ja todellisuudessa luostarilla saattoi olla suurempikin määrä maaomaisuutta, sillä pappilan omistukseen oli mahdollisesti siirtynyt maaomaisuutta Naantalin kaupungista.³⁴⁹ Tarkkaa kuvaa siitä, millainen luostarin maaomaisuus oli 1500-luvun lopulla, on valitettavasti mahdotonta saada, sillä tarkempaa asiakirjaa jäljellä olevasta maaomaisuudesta ei ole säilynyt tai sitä ei ole mahdollisesti missään vaiheessa edes tehty. On myös todettava, että vaikka luostari sai kuninkaalta suurimman osan avustuksistaan ja maapalstoistaan sillä näyttää olleen myös yksittäisiä tiluksia, jotka se oli onnistunut säilyttämään koko sen historiansa ajan. Yksittäisten maa-alueiden ja edellä kuvatun taulukon perusteella voidaan kuitenkin todeta, että luostarilla oli omaisuutta useassa eri pitäjässä aivan samalla tavalla kuin sen alkuaikoina, vaikkakin eri mittakaavassa. Vähäisemmän maaomaisuuden vuoksi hajanaisuus ei ollut yhtä suuri kuin sen aktiivisen toiminnan kautena ja Juhanan tekemät lahjoitukset olivat varmasti jokseenkin harkittuja siinä mielessä, että luostarin olisi helpompi hallinnoida kyseisiä tiloja.

5. Naantalın luostari osaksi luterilaista kirkkoa

Kuten aikaisemmin todettu, Juhanan satsaamat voimavarat luostarin entisöintiin ja sen asukkaiden ylläpitokustannuksiin olivat hyvin merkittävät. Kuningasparin tavoitteena oli saattaa Suomen ainoa luostari uuteen kukoistukseen, mikä näkyi kaikkein selkeimmin luostarille annettavissa avustuksissa ja huomattavan suurissa investoinneissa. Juhana kuitenkin luopui vuonna 1577 Birgitta Knutsdotterin kuoleman jälkeen suurimmista avustavista toimenpiteistä, joilla luostari olisi saatu taas katoliseen loistonsa. Sen sijaan hän alkoi miettimään vaihtoehtoisia toimenpiteitä, joiden avulla oli mahdollista säilyttää olemassa oleva luostarirakennus ja sen jäljellä olevat asukkaat. Naantalın luostarin omaisuudesta ei löydy moniakaan mainintoja 1560-luvun jälkeiseltä ajalta, mutta Juhanan herttua- ja kuningaskaudelta on olemassa lähteitä, jotka antavat hajanaista kuvaa siitä, mikä oli luostarin alueellinen kuuluvuus 1500-luvun lopulla muihin pitäjiin nähden ja millaisia yksittäisiä maa-alueita se vielä omisti.

Bertill Eriksson lähetti kuninkaan nimissä 31.10.1577 tiedoksiannon

---

³⁴⁹ Jäntere 1943, 251.

koskien Naantalin luostaria. Bertillin mukaan kuningas oli saanut tiedon Birgitta Knutsdotterin kuolemasta ja kertoo luostarissa olevan jäljellä enää kolme nunnaa. Kuningas toteaa, että luostarirakennus ei ole kokonaan tuhoutunut eikä sitä myöskään ole uudistettu. Koska luostarille on määrätty ”emokirkko” (Raisio), on suositeltavaa, että Jören Michelssonista tulisi Naantalin luostarikirkon kirkkoherra. Kirjeessä mainitaan myös Merimaskun siirtymisestä Naantalin alaisuuteen ja kuninkaan käskynä on, että jokaisen (myös vähempiossaisten) tulee uudistaa luostarikirkkoa.³⁵⁰

Juhana lähetti 21.12.1577 kirjeen, jossa hän kertoo aluksi, kuinka Naantalin luostarirakennus on sortunut ja se ei ole saanut tarpeeksi ajoissa tarvitsemaansa apua. Kuningas myös korostaa, että hän taas on avustanut voimakkaasti luostaria ja rakentanut sitä rajallisissa määrin. Kirjeestä käy myös ilmi, että Naantalin luostarikirkko on ollut jo muutaman vuoden ajan Raision pitäjän kirkon alaisuudessa. Juhana kuitenkin määrää, että Naantalin luostarikirkosta tulee jälleen oman pitäjänsä pääkirkko ja aikaisemmin Maskun alaisuuteen kuulunut Merimaskun kirkko siirtyy myös Naantalin luostarikirkon alaisuuteen. Raision kirkkoherraa Jören Michelssonia (k.1592) kehoitetaan muuttamaan Naantaliin ja kuningas myös painottaa vahvasti, että alueelle kuuluvien asukkaiden tulee tunnustaa Jören Michelsson oikeaksi kirkkoherraksi ja suorittaa velvollisuutensa (esim. kymmenykset) hänelle. Käskyn mukaan jokaisen tulee auttaa ja edistää luostarikirkon rakentamista oman varallisuutensa ja alueensa mukaan.³⁵¹ Noudattivatko alueen asukkaat lainkaan kyseistä kuninkaan määräystä, sillä luostari tuntui saavan avustuksia vain ja ainoastaan kuninkaalta? On hyvin todennäköistä, että alueen asukkaat auttoivat jonkin verran luostarirakennuksen entisöimisessä, sillä keskiajalla seurakuntalaisilla oli rakennusvelvollisuus, jonka avulla ylläpidettiin pappiloita ja kirkkoja.³⁵² Toisaalta taas on olemassa viitteitä siitä, että rakennusvelvollisuuksia laiminlyötiin. 1560-luvulta eteenpäin tiedetään monia tapauksia, joissa talolliset laiminlöivät rakennus- ja muita velvollisuuksiaan ja heidät tuomittiin rovastinkäräjillä sakkoihin.³⁵³ On kuitenkin vaikea uskoa, että edes satunnaisilla avustuksilla sekä taksvärkkipäivillä olisi saatu korjattua luostarirakennuksen puutteellisuudet, olettaen että luostaria koskevissa lähteissä esiintyvät suuret taksvärkkimäärät käytettiin rakennuksen entisöintiin, sillä korjaustöitä suoritettiin ainakin parin vuosikymme-

---

³⁵⁰ Lagus, Handlingar till upplysning I 51–52.

³⁵¹ Lagus, Handlingar och uppsatser V 10–11.

³⁵² Mäkelä-Alitalo 2007, 79.

³⁵³ Juva 1955, 101–102.

nen ajan.³⁵⁴ Taksvärkit tulivat kruunulle edullisemmaksi verrattuna vakituiseen palvelusväkeen ja niitä käytettiin nimenomaan kausiluontoiseen työhön, joka vaati hetkellisesti suuren määrän käsipareja.³⁵⁵

Viikko myöhemmin 29.12.1577 Juhana lähetti lähes identtisen kirjeen koskien Naantalın luostarin kirkon korjaamista ja Raisen kirkon siirtämistä Naantalın alaisuuteen. Tässä kirjeessä tulevan *annexa*-kirkon lisäksi kuningas mainitsee, että luostarikirkolle tullaan antamaan erilaisia tavaroita edistääkseen sen rakentamista.³⁵⁶ Luostarikirkon rakennuttamisen lisäksi Juhanan aikana pappilan alaisuuteen kuuluvien rakennusten määriä lisättiin huomattavasti, mikä kertoo myös kuninkaan laajemmasta rakennuttamispolitiikasta.³⁵⁷

Vuonna 1581 Juhana antoi luostarin latokartanon ja kaikki siihen kuuluvat tilukset Naantalın kirkkoherra Jören Michelssonille. Ehtona oli kuitenkin se, että luostarin ainoan nunnan (Elin Knutsdotterin) tulisi saada oma osansa tilasta ja sen antimista.³⁵⁸ Jören Michelssonille lahjoitettu maaomaisuus kiinnosti kuitenkin myös porvaristoa, joka käytti kyseistä omaisuutta oman etunsa mukaisesti siitä syystä, että kyseiset tilukset sijaitsivat Naantalın kaupungin välittömässä yhteydessä. Kirkkoherra valitti porvariston väärinkäytöstä kuninkaalle ja vuonna 1584 Juhana lähetti kirjeen, jonka myötä kyseinen omaisuus vahvistettiin Jören Michelssonille.³⁵⁹ Luostarin elämä sammui lopullisesti vuonna 1591 kun viimeinen nunna Elin Knutsdotter kuoli.

---

³⁵⁴ Jäljellä olevien lähteiden perusteella luostarilla oli suuria taksvärkkimääriä kokoonsa nähden vuosien 1558–1577 aikana. Esim. KA, Suomen herttuakunnan voutien koontitilit 1558–1558 (94), 54–55 ja Lagus, Handlingar till upplysning I 54.

³⁵⁵ Vilkuna 1998, 90.

³⁵⁶ Hausen, Bidrag V 191.

³⁵⁷ Juva 1955, 98.

³⁵⁸ Lagus, Handlingar till upplysning I 55.

³⁵⁹ Jäntere 1943, 251.

IV Johtopäätökset

Naantalin luostarin taloudellinen tilanne reformaation aikana ei ollut pelkkää alama-
mäkeä, vaan matkan varrella ilmeni muutama valon pilkahdus. Luostariin kohdis-
tunut kirkkoreduktio oli voimakas isku, mutta se onnistui säilyttämään jonkun
verran omaisuutta 1500-luvun puoliväliin asti. Perinteisesti Kustaa Vaasan refor-
maatiotoimet on nähty ainoastaan riistoon taipuvaisina takavarikointeina, mutta
Naantalin luostarin kohdalla kuningas antoi luostarin jopa pitää osan omaisuudes-
taan. Motiiveja tällaiseen sallivaaseen käytökseen oli monia ja suurimpana niistä
oli kuninkaan oman sekä kruunun omaisuuden kartuttaminen. Kustaa Vaasa kävi
jatkuvaa kamppailua kirkon ja aateliston kanssa siitä, kuinka paljon heillä oli val-
taa suhteessa kruunuun ja teki omat toimenpiteensä näitä kahta silmällä pitäen.
Joissain tapauksissa hän salli esimerkiksi luostarin pitää tiettyjä maa-alueita itsel-
lään ja lähetti sille suojeluskirjeitä, jotta aatelisto ei takavarikoisi hänen tietämättä
mitään omaisuutta ja kuningas saisi lopulta itse takavarikoida arvokkaimmat maa-
omaisuudet. Naantalin luostarin maaomaisuus oli 1500-luvulla pelkästään jo Var-
sinais-Suomen osalta lähes puolet, mikä oli varmasti syynä siihen, että sekä aate-
liston että kuninkaan osalta käytiin kamppailua sen omaisuuden takavarikoinnista.

Kruunun tekemien takavarikointien lisäksi yksityisten aatelisten maaomai-
suuksien peruuttaminen vaikutti Naantalin luostarin omaisuuteen. Tämän tutki-
muksen perusteella Fleming-suvun osuus luostarin omaisuuden menetyksessä oli
yksittäisistä rälssisuvuista suurin. Yhtenä syynä tähän voidaan pitää abbedissa
Valborg Joakimsdotteria (Fleming), joka toimi abbedissana Naantalin luostarissa
1526–1531. Valborgin avulla hänen veljiensä Erik ja Joakim Flemingin oli hel-
pompia käydä kauppaa luostarin maaomaisuudesta jopa niin, että takavarikoinnit
suoritettiin suoraan abbedissa Valborgin kautta ilman muun luostariväen tai jopa
kuninkaan tietoisuutta asiasta. Flemingin veljekset tukivat luostaria myös talou-
dellisesti, minkä takia he pystyivät ujuttamaan vaikutusvaltaansa myös luostarin
sisäisiin asioihin. Luostari varmasti joutui katsomaan Flemingien omaisuuden
riistämistä läpi sormien, sillä se toivoi vaikutusvaltaisesta suvusta luostarille ta-
loudellista tukijaa.

Vadstenan ja Naantalin luostarin kirkkohopeiden takavarikoinneissa on ha-
vaittavissa yhtäläisyyksiä *Vadstenadiaretin* merkintöjen perusteella. Takavari-
kointi molempien luostareiden kohdalla oli hyvin systemaattista, ja lähteiden pe-
rusteella voidaan todeta, että Kustaa Vaasa ehti takavarikoida lähes koko Naanta-
lin luostarin liturgisen esineistön vuoteen 1558 mennessä. Luostarin kirkkohopei-

den takavarikointi johti siihen, että luostarin sisaret joutuivat piilottamaan osan kalleuksistaan pystyäkseen turvaamaan sakramenttien toimittamisen ja liturgisen esineistön tuoman varallisuuden. Myös Vadstenassa jouduttiin turvautumaan omaisuuden piilottamiseen, mistä voidaan päätellä, että takavarikoinnit olivat huomattavan suuria. Tiedettävästi merkittävin ja suurin kirkkohopeiden takavarikointi Naantalın luostarin osalta tapahtui vuonna 1554, kun Michael Agricola vieraili Varsinais-Suomen saaristokirkoissa. Kyseisellä matkallaan Agricola kirjasi muistiin kaikki vähemmänkin arvokkaina pidettävät esineet, minkä perusteella kuningas Kustaa suoritti takavarikoinnit.

Katoliseen jumalanpalvelukseen ja elämään puututtiin ensimmäisen kerran Naantalın luostarissa vasta vuonna 1554 Michael Agricolan vierailun myötä. Ensimmäinen väliintulo tapahtui suhteellisen myöhään, sillä muissa lähialueiden birgittalaisluostareissa, kuten Norjan Munkalivissä, vastaavanlainen tapahtui jo vuonna 1531 ja Vadstenassa 1540-luvulla. Agricolan vierailuista huolimatta on todennäköistä, että luostari jatkoi katolista arkeaan suhteellisen normaalisti, sillä kruunu ei asettanut luostariin minkäänlaisia luterilaisia pappeja tai reformaattoreita valvomaan kyseistä uudistusta. Mitään virallista dokumenttia ei myöskään kyseisestä toimeenpanosta tehty. Tämä kertoo omalta osaltaan Agricolan maltillisemmasta reformaatiolinjasta sekä kruunun löyhästä suhtautumisesta luostarin toimintaan. Kruunun kevyt suhtautuminen luostarin toimintaan oli puolestaan Kustaa Vaasan omien tarkoituksien tulosta.

Naantalın luostarin asema Kustaa Vaasan aikaisessa yhteiskunnassa oli melko vaikutusvaltainen nimenomaan sen maaomaisuuksien perusteella verrattuna sen aikaisempaan asemaan katolisen yhteiskunnan uskonnollisena keskuksena, jossa esimerkiksi lahjoituksen antaja pystyi lyhentämään aikaansa kiirastulessa tai päästä osaksi luostarin sielunhoitoa ja muita toimituksia. Luostarin maaomaisuus kiinnosti eri yhteiskuntaluokkia ja kirjeiden perusteella tietynlainen luostarin etujen ”puolustaminen” sekä lahjominen puolin ja toisin oli yksi keino saavuttaa haluttu lopputulos.

Juhanan kuningaskauden aikana luostari sai paljon taloudellista tukea kruunulta ja onnistui sinnittelemään viimeiset vuotensa vuosittaisten avustusten ja kuninkaan lahjoittamien tilojen turvin. Kuningatar Katarina oli katolisen taustansa vuoksi myös itse kirjeenvaihdossa sekä Naantalın että Vadstenan luostarin kanssa ja ohjeisti hyvinkin suorasanaisesti vuonna 1575 Naantalın luostaria ottamaan uusia jäseniä ja opettamaan heitä katolisen uskon mukaisesti. Ohjeistus ei ollut

sinänsä mikään yllätys, mutta ajankohta sen sijaan hyvin epätavallinen, sillä samana vuonna Juhanan julkaisema *Nova ordinantia* pyrki sisällöltään valtakunnan yhtenäiseen uskon harjoittamiseen. On hyvin todennäköistä kuitenkin, että Juhana oli ulkoisen paineen pakottamana joutunut jakautumaan kirkkopoliittisesti kahtia niin, että hän virallisesti noudatti Ruotsin valtakunnan yhtenäistä uskonnollista kirkkopoliittikkaa mutta henkilökohtaisella tasolla halusi saada Naantalın luostarin jälleen katoliseen loistonsa eri toimenpiteiden avulla.

Naantalın luostariin tehtiin laajamittaisia rakennustoimenpiteitä Juhanan kuningaskauden aikana. Juhana oli kiinnostunut laajemmin arkkitehtuurista ja Naantalın luostarin lisäksi hän tuki taloudellisesti myös Vadstenaa luostarirakennuksen entisöinnissä. Naantalın luostaria ei oltu entisöity riittävästi Kustaan kuningaskauden aikana ja sen katto kärsi pahoista rakenteellisista ongelmista. Katto olikin ensimmäisenä kohteena korjattavien listalla Juhanan lähettämien kirjeiden mukaan. Katto ei ollut kuitenkaan ainoa korjattava asia vaan luostarissa tehtiin vuosina 1577–1581 laajamittaisempi entisöinti, jossa korjattavaa löytyi lähes jokaisesta luostarirakennuksen osasta. Vouti Christopher Blomin tekemästä luettelosta käy selkeämmin ilmi korjattavat kohteet ja kuinka paljon esimerkiksi materiaaleja kyseiseen rakennusprojektiin toimitettiin. Määrät olivat suhteellisen korkeita ja oletettavasti kaikki Juhanan määräämät taksvärkkimäärät Naantalın luostarille käytettiin sen rakennuksen entisöintiin. On myös todennäköistä, että Naantalın luostarin rakennusta entisöintiin jo 1560-luvun lopulla, sillä Juhanan määräämät suuret taksvärkkimäärät olisi ollut tuottoisinta käyttää laajempaan rakennustyöhön. Myöhemmin lahjoitetut taksvärkkimäärät käytettiin kokonaan rakentamiseen, joten on hyvin todennäköistä, että näin meneteltiin myös aikaisemmin. Suuret avustusmäärät eivät kuitenkaan riittäneet kattamaan loputonta työsarkaa ja sekä voudit että seurakuntalaiset eivät noudattaneet kuninkaan ohjeistusta rakentamisen avustamisesta.

Jo herttuakaudellaan Juhana tuki taloudellisesti Naantalın nunnia, mutta kuningaskautensa aikana hän teki suurimmat lahjoitukset luostarille. Vuosittaiset avustusmäärät olivat suhteellisen suuria jäsenmäärään nähden, vaikka niillä tuli kattaa myös palvelusväen sekä saarnaveljen ylläpito. Vaikka munkkikonventti lakkasi olemasta noin 1560-luvun tienoilla, on todennäköistä, että luostarissa oli suhteellisen pitkään ainakin yksi saarnaveli, joka vastaanotti nunnien ripittäytymiset ja hoiti muita jumalanpalvelukseen liittyviä tehtäviä.

Abbedissa ja luostarisisaret lähettivät monia avunpyyntökirjeitä kuninkaalle 1500-luvun lopulla ja jokaisella kerralla Juhana myönsi sisarille vuotuisen elatuk- sen, joka maksettiin luontaisveroparseleilla. Luostariväen kirjeistä kävi kuitenkin ilmi, että Juhanan hyväksymää ja määräämää elatusta laiminlyötiin. Juhanan toi- meenpanema määräys voudeille, etenkin Christopher Blomille, jäi useassa tapauk- sessa puolittiehen tai kokonaan suorittamatta. Monessa kirjeessään Juhana moittii Blomin käytöstä ja käskee häntä tekemään kuninkaan tahdon mukaisesti tai muu- ten häntä rangaistaan. Lähteiden perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että Blom ei ollut ainoa vouti, joka laiminlöi luostarin elatusten toimeenpanoa vaan samanlai- nen toiminta näyttää jatkuneen jopa 15 vuoden ajan luostarin viimeisinä aikoina.

Naantalın luostarin maaomaisuus koko Suomen tiloista oli noin 11% 1530- luvulla. Määrä oli todella merkittävä siihen nähden, että kirkkoreduktio köyhdytti sen maaomaisuutta huomattavasti ja lahjoitusten antaminen tyrehtyi lähes koko- naan jo 1500-luvun alussa. Luostarin maaomaisuudesta 1500-luvun lopulla ei ole tehty luetteloa ja aikaisemmat luettelot päättyvät vuoteen 1556, jonka jälkeen tilat siirtyivät kruunun voutien haltuun ja aikaisemmat läänitykset lakkautettiin. Tässä työssä on luuteloitu olemassa olevien lähteiden perusteella Naantalın luostarille lahjoitettuja tiloja vuosina 1563–1581. Lähteistä saatava tieto antaa kuvan siitä, kuinka paljon luostarilla oli sen loppuaikoina omaisuutta ja kuinka laajalle alueel- le se oli levittänyt. Asiakirjojen perusteella luostarilla oli sen viimeisinä vuosina noin kymmenkunta tilaa ja saman verran muita maa-alueita, kuten niittyjä ja saa- ria, vaikka perinteisesti on ajateltu luostarin eläneen pelkästään kruunun antamilla vuosittaisilla luontaisveroparseleilla. Suurimman osan maaomaisuuksistaan luos- tari oli saanut Juhanan lahjoitusten myötä ja hänen tiedetään lahjoittaneen myös Vadstenan luostarille kruunun kirkkoreduktion yhteydessä takavarikoituja tiloja, mikä kertoo omalta osaltaan hänen kirkkopoliitikastaan luostareita ja kirkkoja kohtaan.

Vuonna 1577 Juhana alkoi ymmärtää, että hänen ponnistelunsa eivät olleet tuottaneet tulosta ja Naantalın luostarirakennus liitettiin osaksi luterilaista kirkkoa. Naantalista tehtiin kuitenkin Raision emokirkko ja Merimasku liitettiin vielä osaksi Naantalın pappilaa. Jören Michelssonista tehtiin Naantalın kirkkoherra ja vajaa kymmenen vuotta myöhemmin Juhana antoi koko luostarin omaisuuden Jören Michelssonin haltuun. Kuninkaan antama omaisuus kiinnosti myös Naanta- lın asukkaita sen verran, että tiluksia käytettiin luvatta. Naantalın porvaristo vetosi siihen, että ne olivat sijaintinsa kannalta olleet Naantalın asukkaiden käytettävissä.

Tutkimuksessa luetteloitu luostarin maaomaisuus 1500-luvun lopulla on suuntaa antava ja on myöskin mahdollista, että Naantalin luostari omisti muita maa-alueita Naantalin kaupungin läheisyydestä, mikä selittäisi paremmin kaupungin asukkaiden väärinkäytöksiä.

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että luostarin lopulliseen kuihtumiseen ei vaikuttanut sen taloudellinen tilanne vaan jäsenmäärän laskusuhdanteisuus ja luterilaisen aatteen vahvempi vakiintuminen 1500-luvun lopulla. Luterilaisen aatteen vakiintuminen kesti suhteellisen kauan, sillä Ruotsin reformaation alkutaival oli pääsääntöisesti Kustaa Vaasan politiikkaan kietoutunut taloudellinen apuväline, jonka avulla paikkailtiin valtion velkaantumista ja varmistettiin vallan keskittäminen kruunulle. Reformaatiotoimet luostarin hengellistä elämää kohtaan olivat myös maltillisemmat, jonka avulla Naantalin luostarikin sinnitteli suhteellisen pitkälle. Kirkkoreduktiosta huolimatta Juhana III takasi Naantalin luostarille taloudellisesti vakaat olosuhteet, päämääränään elvyttää sen hengellinen toiminta. Taloudellisesta avustuksesta huolimatta, jäsenmäärä pysyi kuitenkin pienenä ja yksinkertaisin ratkaisu oli liittää luostari osaksi luterilaista kirkkoa. Ainakin näin se tuli olemaan osa laajempaa ja valtakunnan ykseyteen pohjautuvaa uskonnollista kenttää ja sen perintö Suomen ainoana birgittalaisluostarina jäisi elämään tuleville sukupolville.

V Liitteet

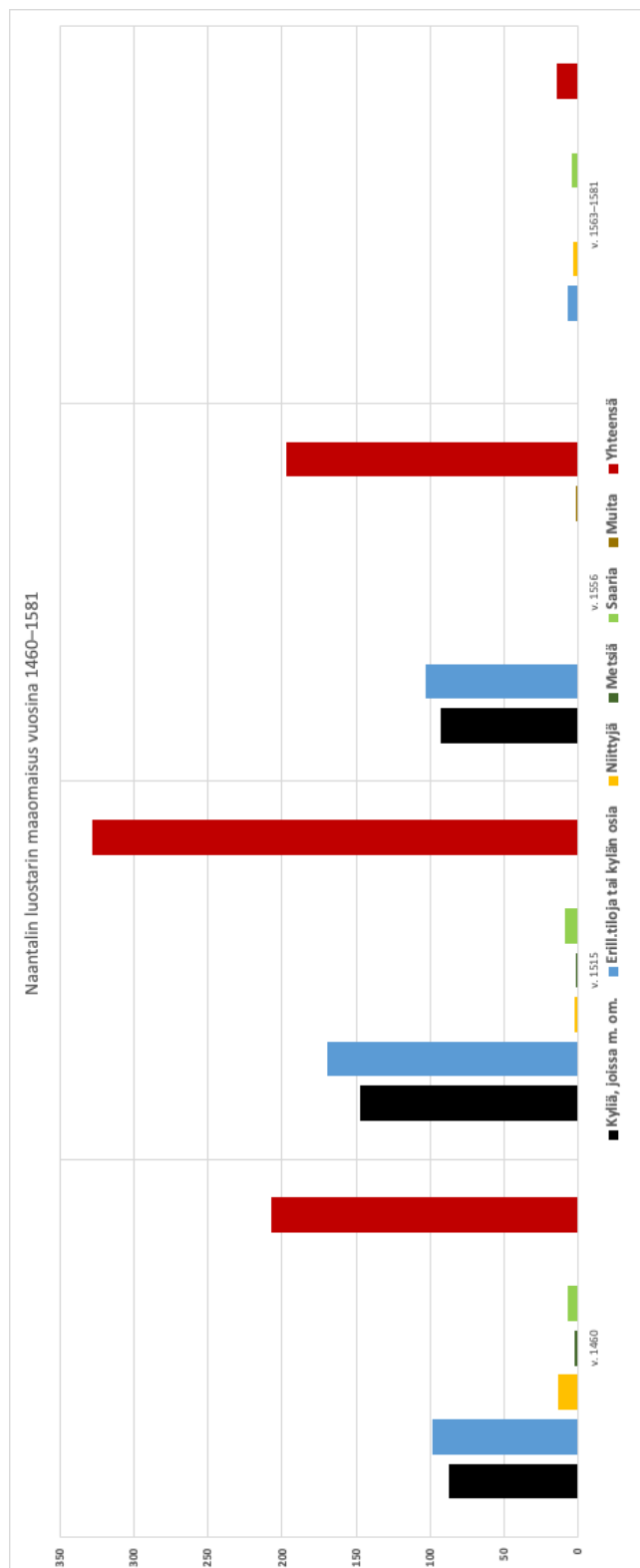
Liite 1

Naantalin luostarin maaomaisuuteen liittyvät maininnat vuosina 1563–1581

Pitäjä	tila	niitty	saari
Halikko	1		
Lieto		2	
Masku	1	1	1
Naantali	1		
Raisio	1		
Rymättylä			1
Sauvo	2		
Taivassalo	1		2

Lähteet: Lagus, Handlingar till upplysning I 49, 52–54, 55; Lagus, Handlingar och uppsatser V 11–12, 12–13; Hausen, Bidrag IV 115; Leinberg, 17, 19.

Liite 2

Pylväsdiagrammi on tehty vuosien 1460–1556 osalta Seppo Suvannon Naantalin luostarin maaomaisuus-luettelon pohjalta (*Suvanto, Seppo (1976), Naantalin historia: 1, Keskiaika ja 1500-luku. Naantali: Naantalin kaupunki, s.118–119*). Kuvaajassa olevat määrät ovat keskiarvoja luostarin omistamista tiloista vuosina 1460–1581 ja vuoden 1563–1581 luvut on kerätty tämän tutkimuksen puitteissa. Vuosien 1563–1581 maaomaisuuden lähteet: Lagus, Handlingar till upplysning I 49, 52–54, 55; Lagus, Handlingar och uppsatser V 11–12, 12–13; Hausen, Bidrag IV 115; Leinberg, 17, 19.

VI Lähde- ja kirjallisuusluettelo

1. Lähteet

1.1. Painamattomat lähteet

- KA Kansallisarkisto, Helsinki. Kansallisarkiston Digiarkisto. Maskun voutikunnan lampuotiluettelo 1564–1564 (997).
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=43413>.
- Kansallisarkisto, Helsinki. Kansallisarkiston Digiarkisto. Naantalin luostarin rakennuksiin liittyviä tilejä 1577–1581 (1395a).
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=43842>.
- Kansallisarkisto, Helsinki. Kansallisarkiston Digiarkisto. Niittykartanon voutikunnan kirkollisten verojen tilikirja 1556–1556 (615). <http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=43019>.
- Kansallisarkisto, Helsinki. Kansallisarkiston Digiarkisto. Suomen herttuakunnan voutien koontilit 1558–1558 (94).
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=40544>.
- Kansallisarkisto, Helsinki. Kansallisarkiston Digiarkisto. Turun linnaläänin tilikirja 1543–1543 (492).
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=41104>.

1.2. Painetut lähteet

- Arwidsson **II** Handlingar till upplysning af Finlands häfder: Andra delen. Arwidsson, Adolf Ivar (1848). Stockholm: P.A. Norstedt & söner, kongl. boktryckare.
- V** Handlingar till upplysning af Finlands häfder: Femte delen. Arwidsson, Adolf Ivar (1852). Stockholm: P.A. Norstedt & söner, kongl. boktryckare.
- VI** Handlingar till upplysning af Finlands häfder: Sjette delen. Arwidsson, Adolf Ivar (1853). Stockholm: P.A. Norstedt & söner, kongl. boktryckare.
- VIII** Handlingar till upplysning af Finlands häfder: Åttonde delen. Arwidsson, Adolf Ivar (1856). Stockholm: P.A. Norstedt & söner, kongl. boktryckare.
- DF Diplomatarium Fennicum. <http://df.narc.fi>.
- EFJB Erik Flemingin maakirjat: Erik Flemings jordeböcker. Bidrag till Finlands historia, 7. Toim. Oja, Aulis (1964). Helsinki: Valtionarkisto.

- Hausen   **III** Bidrag till Finlands historia: 3, Spridda urkunder från tiden 1531-1560. Hausen, Reinhold (1904). Helsingfors: Statsarkivet.
- IV** Bidrag till Finlands historia: 4, Spridda urkunder från tiden 1561-1570. Hausen, Reinhold (1912). Helsingfors: Finlands statsarkiv.
- V** Bidrag till Finlands historia: 5, Spridda urkunder från tiden 1571-1589. Hausen, Reinhold (1917). Helsingfors: Finlands statsarkiv.
- IFJB   Ivar Flemings maakirja: Ivar Flemings jordebok. Bidrag till Finlands historia, 6. Toim. Roos, John E. (1959). Helsinki: Valtionarkisto.
- JT klagomåls- Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelista vastaan v.1555-
register   1556: Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556. kirjoittanut Teit, Jakob, editoinut Grotenfelt, Kustavi (1894). Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa.
- KGDFR   **V** Konung Gustaf den förstes registratur V. Handlingar rörande Sveriges historia, första serien. Granlund, Victor (1871). Stockholm: Norstedt.
- VIII** Konung Gustaf den förstes registratur VIII. Handlingar rörande Sveriges historia, första serien. Granlund, Victor (1883). Stockholm: Kungl. boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner.
- XVI** Konung Gustaf den förstes registratur XVI. Handlingar rörande Sveriges historia, första serien. Granlund, Victor (1895). Stockholm: Kungl. boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner.
- XXII** Konung Gustaf den förstes registratur XXII. Handlingar rörande Sveriges historia, första serien. Almquist, John Axel (1904). Stockholm: Kungl. boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner.
- XXV** Konung Gustaf den förstes registratur XXV. Handlingar rörande Sveriges historia, första serien. Almquist, John Axel (1910). Stockholm: Kungl. boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner.
- KO   Kyrko-ordningar och förslag dertill före 1686: första afdelningen. Handlingar rörande Sveriges historia: andra serien. (1872). Stockholm: Norstedt.
- Lagus   **IV** Handlingar och uppsatser rörande Finlands kyrko-historia: fjärde häftet. Lagus, Wilhelm Gabriel (1847). Helsingfors: hos A.W. Gröndahl.
- V** Handlingar och uppsatser rörande Finlands kyrko-historia: femte häftet. Lagus, Wilhelm Gabriel (1850). Helsingfors: hos A.W. Gröndahl.

I Handlingar till upplysning i Finlands kyrko-historia: med det högwördiga domkapitlets I Åbo tillstädjelse: ny följd. Första häftet. Lagus, Wilhelm Gabriel (1836). Åbo: Christ. Ludv. Hjelt.

II Handlingar till upplysning i Finlands kyrko-historia: med det högwördiga domkapitlets I Åbo tillstädjelse: ny följd. Andra häftet. Lagus, Wilhelm Gabriel (1837). Åbo: Christ. Ludv. Hjelt.

- Leinberg   Bihang, innehållande handlingar rörande Finlands kloster. Teoksessa: De finska klostrens historia. Leinberg, Karl Gabriel (1890). Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. 445–479.
- Nettelblatt   Vorläufige kurzgefaßte Nachricht von einigen Klöstern der H. Schwedischen Birgite außerhalb Schweden besonders in Deutschland. Nettelblatt, Carl Friedrich Wilhelm von (1764). Frankfurt und Ulm.
- Porthan   Konung Johan III:s Bref til Abedissan i Nådendals Kloster: dat. Stockholm den 6 Febr. 1576. Tidningar utgifne af et sällskap i Åbo 27.5.1784 no 21. Julkaisija: Porthan, H.G. Åbo: Aurora-seura.
- SDHK   Svenska riksarkivet, Stockholm. Svenskt Diplomatariums huvudkartoteket över medeltidsbreven. <https://sok.riksarkivet.se/sdhk>.
- Thyselius   Handlingar till Sverges reformations- och kyrkohistoria under konung Gustaf I. Första bandet. Thyselius, Pehr Erik (1841–1842). Stockholm: Bagge.
- VD   Vadstenadiariet: latinsk text med översättning och kommentar, 19. Vadstena kloster, utgivet genom Gejrot, Claes (1996). Stockholm: Kungliga samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia.

2. Kirjallisuus

Anthoni, Eric

- 1970   Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Berntson, Martin

- 2010   Mässan och armborstet: uppror och reformation i Sverige 1525–1544. Skellefteå: Artos & Norma Bokförlag.

- 2017   Kättarland: en bok om reformationen i Sverige. Skellefteå: Artos.

Blomstedt, Kaarlo

- 1921   Henrik Klaunpoika Horn: ajankuvas. 1, Kustaa Vaasan ja Juhana herttuan palveluksessa. Historiallisia tutkimuksia, 3. Diss. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

- Creutz, Carl Magnus
1850 Birgittiner klostret i Nådendal: historiskt utkast. Helsingfors: Finska litteratur-sällskapet.
- Ericson, Lars
2004 Johan III: en biografi. Lund: Historiska media.
- Fagerlund, Rainer
2000 Vanhempi Vaasa-kausi 1523–1617. Teoksessa: Kuninkaita ja alamaisia: Suomen historia 1523–1809 (suom. Mirja Itkonen). Espoo: Schildts. 11–123.
- Finnberg, Julius
1943 Naantalia viisi vuosisataa 1443–1943. Helsinki: Otava.
- Haggrén, Georg
2005a Louhisaaren keskiaika. Teoksessa: Louhisaaren kartano: suku ja rälssi - säteri ja kirkko. Helsinki: Museovirasto. 11–20.
2005b Louhisaaren lääni laajenee ja kartanotalous kasvaa. Teoksessa: Louhisaaren kartano: suku ja rälssi - säteri ja kirkko. Helsinki: Museovirasto. 35–42.
- Heikkilä, Tuomas
2010 Kirjoituskeskukset – Piispa ja tuomiokapituli. Teoksessa: Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa, toim. Heikkilä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 246–256.
- Heino, Ulla
1983 Naantali eilen - tänään. Naantali: Naantalin kaupunki ja seurakunta.
- Heinonen, Meri; Lahtinen, Anu & Räsänen, Marika
2016 Reformeista reformaatioon. Teoksessa: Pohjoinen reformaatio. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies. 9–24.
- Hiekkanen, Markus
2014 Suomen keskiajan kirkot. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (3.uudistettu painos).
- Hägglung, Anna-Stiina
2016 Aristokraattien lahjat kirkolle 1500-luvun alussa. Teoksessa: Pohjoinen reformaatio. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies. 42–46.
- Jansson, Sam Owen
1995 Måttordboken. Stockholm: Nordiska museet.
- Juva, Einar Wilhelm
1955 Kirkko- ja seurakuntaelämää sekä henkisen elämän piirteitä uskonpuhdistuksen vuosisadalla. Teoksessa: Varsinais-Suomen historia V, 2–4. Turku: Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys. 83–120.

Jäntere, Kaarlo

1943 Kirkko uudella ajalla. Teoksessa: Muistojulkaisu Naantalin 500 vuotisjuhlaan elokuun 23 päivänä 1943. Helsinki: Suomen kirja. 197–282.

Jääskeläinen, Aili

1983 Terveystenhoidon historiaa Viipurissa. Teoksessa: Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita, 6. Helsinki: VSKS. 261–268.

Karonen, Petri

1999 Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521–1809. Helsinki: WSOY.

Kaukiainen, Yrjö

1980 Suomen asuttaminen. Teoksessa: Suomen taloushistoria: 1, Agraarinen Suomi. Helsinki: Tammi. 11–146.

Klockars, Birgit

1979 I Nådens dal: Klosterfolk och andra c.1440–1590. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 486.

Knuutila, Jyrki

2007 Selvitys Turun tuomiokirkon ja sen papiston tuloista 1541–1542. Teoksessa: Turun tuomiokirkon ja papiston tulot 1541–1542. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 12–73.

Källström, Olle

1939 Medeltida kyrksilver från Sverige och Finland förlorat genom Gustav Vasas konfiskationer. Diss. Uppsala: Almqvist & Wiksells.

Lahtinen, Anu

2007 Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset: naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620. Diss. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

2016 Pragmaattiset protestantit? Kuningas ja aateli reformaation rakentajina. Teoksessa: Pohjoinen reformaatio. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies. 25–41.

Lamberg, Marko

2007 Jöns Budde: birgittalaisveli ja hänen teoksensa. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

Lange, Christian C.A.

1856 De norske klostres historie i Middelalderen. Christiania: Tønsberg.

Larsson, Lars-Olof

2006 Arvet efter Gustav Vasa: en berättelse om fyra kungar och ett rike. Stockholm: Prisma.

Lavery, Jason

2006 The history of Finland. Westport (Conn.): Greenwood Press.

2018 Reforming Finland: the diocese of Turku in the age of Gustav Vasa 1523–1560. Leiden: Brill.

- Leinberg, Karl Gabriel
1890 De finska klostrens historia. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lilius, Henrik
1969 Birgittinerkyrkan I Nådendal. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakausikirja, 69. Helsingfors: Weilin+Göös.
- 2003 Naantalin pyhän Birgitan kirkko ja luostari. Teoksessa: Pyhä Birgitta – Euroopan suojelupyhimys, toim. Setälä & Ahl. Helsinki: Otava. 68–81.
- Lindblom, Andreas
1961 Johan III och Vadstena nunnekloster: konst- och kulturhistoriska Anteckningar, Antikvariskt arkiv 16. Teoksessa: Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar, Antikvariskt arkiv 11–20. Stockholm: Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Maliniemi, Aarno
1943 Birgittalaisuudesta sekä katkelmia Naantalin luostarin historiasta. Teoksessa: Muistojulkaisu Naantalin 500-vuotisjuhlaan elokuun 23 päivänä 1943. Helsinki: Suomen kirja. 13–119.
- Mäkelä-Alitalo, Anneli
2007 Mikael Agricolan veroluettelot. Teoksessa: Turun tuomiokirkon ja papiston tulot 1541–1542. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 74–95.
- Niiranen, Susanna
2016 Katarina Jagellonica ja ”tehtävä Ruotsissa” – Ruotsin kuningatar vastareformin välittäjänä. Teoksessa: Pohjoinen reformaatio. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies. 47–52.
- Nikula, Oscar & Nikula, Sigrid
1987 Åbo stads historia 1521–1600, 1.nide. Åbo: Åbo Stad.
- Nordman, Carl Axel
1943 Naantalin nunnien käsitöitä: kirjontaa ja kudoksia luostariajalta. Teoksessa: Muistojulkaisu Naantalin 500-vuotisjuhlaan elokuun 23 päivänä 1943. Helsinki: Suomen kirja. 165–194.
- Palme, Sven Ulric
1950 Sten Sture den äldre. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Palola, Ari-Pekka
1997 Maunu Tavast ja Olavi Maununpoika: Turun piispat 1412–1460. Diss. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Persson, Roland
1973 Johan III och Nova ordinantia. Lund: Gleerup.

Piippo, Mikko

2009 Diplomatiikka. Teoksessa: Keskiajan avain. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 391–411.

Pirinen, Kauko

1955 Kirkkoreduktio Varsinais-Suomessa ja sen seuraukset. Teoksessa: Varsinais-Suomen historia V, 2–4. Turku: Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys. 13–80.

1956 Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia, 58. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

1962 Turun tuomiokapituli uskonpuhdistuksen murroksessa. SKHS 62. Helsinki: SKHS.

1991 Suomen kirkon historia: 1, Keskiaika ja uskonpuhdistuksen aika. Porvoo: WSOY.

Rinne, Juhani

1943 Naantalin kirkon luostarinaikainen sisustus. Teoksessa: Muistojulkaisu Naantalin 500-vuotisjuhlaan elokuun 23 päivänä 1943. Helsinki: Suomen kirja. 120–164.

Rinne, Toivo

1963 Varsinais-Suomen talonpoikaiskauppa, kalastus ja teolliset elinkeinot 1500-luvulla. Teoksessa: Varsinais-Suomen historia V, 5–6. Turku: Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys. 77–153.

Salomies, Ilmari

1944 Suomen kirkon historia: 1, Suomen kirkko keskiaikana. Helsinki: Otava.

Seppälä, Suvianna

2009 Viljana, nahkoina, kapakalana: talonpoikien maksamat kruunuverot Suomessa vuosina 1539–1609. Diss. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Serenius, Sigtrygg

1944 Den heliga mässans liturgiska förnyelse genom Johan III: en studie i den fortsatta svenska kyrkoreformationens historia. Sanct Henriks skriftserie, 3. Hangö: Föreningen Sanct Henriks-kretsen.

Suomalainen, Sanna

2011 Mobiliteetti osana birgittalaisluostarin elämää – Liikkumiskuvaukset Diarium Vadstenensessa 1384–1545. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Suvanto, Seppo

1976 Naantalin historia: 1, Keskiaika ja 1500-luku. Naantali: Naantalin kaupunki.

Säihke, Irja

- 1963 Varsinais-Suomen maanviljelys ja kartanonhoito 1500-luvulla. Teoksessa: Varsinais-Suomen historia V, 5–6. Turku: Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys. 7–74.

Tahkokallio, Jaakko

- 2010 Kirjoituskeskukset – Fransiskaanit. Teoksessa: Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa, toim. Heikkilä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 277–286.

Tarkiainen, Kari

- 2010 Ruotsin itämaa: esihistoriasta Kustaa Vaasaan. Suomen ruotsalainen historia, 1. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Vilkuna, Anna-Maria

- 1998 Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä. Diss. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Vuolanto, Ville

- 2007 Tutkimusprosessit, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. Julkaisussa: Historiallinen aikakausikirja 105: 3. Helsinki: Suomen historiallinen seura. 304–316.

Walta, Ville

- 2010 Kirjoituskeskukset – Naantalin luostari. Teoksessa: Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa, toim. Heikkilä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 287–308.
- 2012 ”Scriffuit j Nadhendal”: Asiakirjat ja niiden kirjoittaminen Naantalin luostarissa. Teoksessa: Turun tuomiokirkon suojissa: Pohjoinen hiippakuntakeskus keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa. Historia mirabilis, 8. Turku: Turun historiallinen yhdistys. 43–67.